

**YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN ENDÜSTRİ
MİRASININ DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN
BİR MODEL ÖNERİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Büşra BULUT

Eskişehir 2020

**YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN
ENDÜSTRİ MİRASININ DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN
BİR MODEL ÖNERİSİ**

Büşra BULUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Betül Gelengül EKİMCİ

**Eskişehir
Eskişehir Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak 2020**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Büşra Bulut'un "Yeniden İşlevlendirilen Endüstri Mirasının Değerlendirilmesi İçin Bir Model Önerisi" başlıklı tezi 15/01/2020 tarihinde jüri tarafından değerlendirilerek "Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Mimarlık Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Unvan Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Dr. Öğretim Üyesi Betül Gelengül EKİMCİ

Üye : Prof. Dr. Nuray ÖZASLAN

Üye : Doç. Dr. Nilüfer Baturayoğlu YÖNEY

.....12.....
.....
.....
.....

Prof. Dr. Murat TANIŞLI

Enstitü Müdürü

ÖZET

YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN ENDÜSTRİ MİRASININ DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ

Büşra BULUT

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Koruma Bilim Dalı

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ocak 2020

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Betül Gelengül EKİMCİ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, Ankara'da ülke kalkınmasına hizmet eden sanayi yapıları ve bu yapılara bağlı sosyal tesislerin ilk örnekleri inşa edilmiştir. Bugün endüstri mirası olarak önem kazanan bu yapıların yaşatılması, kent kültürünün sürdürülebilirliği konusunda önemli rol oynamaktadır. Üretim-tüketim sisteminin değişmesi, iktisadi, siyasi, teknolojik gelişmelerin getirdiği zorunluluklar, mekânsal ve işlevsel eskimeler gibi nedenlerle yetersiz hale gelen endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi kent hayatına kazandırılmalarına katkı sağlamaktadır.

Mevcut yapıların yeniden kullanımı ve dönüşümünü kapsayan yeniden işlevlendirme uygulamalarında farklı yaklaşımlar görülmektedir. Tarihi, ekonomik ve kültürel değeri olan yapıların yeniden işlevlendirilmesine yönelik farklı nitelikte uygulamalar ve müdahaleler; yapının değerine, fonksiyonuna, strüktürel özelliklerine ve tasarımı yapan mimarın yaklaşımına göre değişiklik göstermekte, kimi zaman yapının özgün kimliği ve sahip olduğu değerleri olumsuz etkileyecek sonuçlar doğurmaktadır.

Yeniden işlevlendirilecek endüstri mirasının değerlerinin korunmasında; müdahalelerin ölçülebilir sayısal verilerle seçilmesine imkân veren Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)'nin kullanılmasıyla uygun yaklaşımlara karar verme sürecine katkı sunmak hedeflenmiştir.

Ankara'da Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen, günümüzde farklı işlevle kullanılan iki endüstri yapısı çalışma alanıdır. Bunlar Atatürk Orman Çiftliği Şarap Fabrikası ve Demiryolu Hangarlarıdır. Yapıların, yeniden işlevlendirme kararıyla sahip

oldukları endüstri miras değerlerinin ilişkisini sayısal verilerle elde etmeyi amaçlayan çalışmada, yapıların özgün ve günümüzdeki durumlarına ilişkin yazılı ve görsel kaynaklara ulaşılmıştır. Elde edilen verilerle, uzman mimar ve iç mimarlardan oluşan 10 farklı karar vericiye sunulmak üzere sanal ortamdaki erişilebilen değerlendirme modeli hazırlanmıştır. İki aşamadan oluşan modelde, yapıların özgün ve günümüzdeki durumu değerlendirilmiştir.

Sunulan çalışmada endüstri yapılarının özgün kimlikleriyle yeniden işlevlendirme doğrultusunda geliştirilen koruma uygulamaları arasındaki ilişkiye yönelik sayısal veriler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri mirası, Miras değerleri, AHP, Erken Cumhuriyet dönemi, Ankara

ABSTRACT

A MODEL PROPOSAL FOR EVALUATION OF THE REFUNCTIONED INDUSTRIAL HERITAGE

Büşra BULUT

Department of Architecture

Eskişehir Technical University, Ins. of Graduate Programs, January 2020

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Betül Gelengül EKİMCİ

In Early Republican Period, industrial buildings serving to development of country in new capital city Ankara and first samples of related social facilities were built. Today, keeping of these buildings alive that are appreciated as industrial heritage has an important role on sustainability of city culture. Change in system of production and consumption, obligations of financial, political and technological development, spatial and functional obsolescences help keeping industrial buildings in city life which became insufficient.

Different attitudes are seen in refunctioning applications that contain reuse and transformation. Different applications and interferences aimed at buildings that have historical, economical, cultural values, varies as per buildings' value, function structural specialty and architect's design sometimes cause conclusions which affect unique identity and values of the buildings negatively.

In conservation of heritage values of industrial heritage which is to be refunctioned, contribution to process of decision of suitable attitudes has been targetted by using Analytical Hierachy Process (AHP) which allows choosing of numerical survey instead of subjective attitudes which are unmeasurable and difficult to define

Two industrial buildings that have been built in Early Republican Period in Ankara and are being used in different functions at the present time are the fields of study. These are Ataturk Tree Farm Wine Distillery and Railway Depots. In this study which is targetting extracting the values that buildings gained after decision of refunctioning by using numerical data, written and visual resources have been accessed belong to unique and current conditions of both buildings. With the data gained, an

online assessment model has been prepared to present 10 different decision makers consisting of specialist architects and interior architects. In this two phased model, unique and current conditions of the buildings have been evaluated.

In this presented study, the evaluations have been carried out by using numerical data regarding the unique identities of industrial buildings and preservation applications that were developed in the direction of refunctioning.

Keywords: Industrial heritage, Values of heritage, AHP, Early Republican period, Ankara

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmam süresince yaşadığım bütün zorlukları; yanımda olan güzel enerjili insanların desteğiyle aşarak, tez çalışmamı tamamlamış olmamın mutluluğu içerisindeyim.

Tez çalışmamın başından sonuna kadar, gece gündüz büyük bir özveri ile bana destek olan, karşılaştığım zorlukların aşılmasında bana ışık olan, katkılarını esirgemeyen, yol gösteren danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Betül Gelengül EKİMCİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürime katılan Prof. Dr. Nuray ÖZASLAN ve Doç. Dr. Nilüfer Baturayoğlu YÖNEY'e yol gösterici yorumlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Çalışmamın uygulama kısmında lisans eğitimimi tamamladığım Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde görevli bütün hocalarıma, mail aracılığıyla ulaştığım ve bana yardımcı olan değerli hocalarıma, ayrıyeten çok çok sevdiğim Doç. Dr. Filiz TAVŞAN hocama yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Atatürk Orman Çiftliği Şarap Fabrikası'nın tarihçesi ve bilinmeyenleri hakkında bana yardımcı olan Mimor Mimarlık Kurucu ortağı Ahu YAĞCI'ya çalışmama katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Çalışmamın her aşamasında bana olumlu ve yapıcı yaklaşımlarıyla destek olan, Çiğdem DEVRİM, Mertkan ÇELİK, Göknaz GÜVEN, Elif TEZER, Hatice ELMAS ve Ethem Anıl KÜÇÜKKARACA'ya çok teşekkür ederim.

Bu çalışmamda fazlaca emeği bulunan, bildikleriyle bana ışık olan arkadaşım Murat KAYA'ya katkılarından dolayı minnettarım.

Gece gündüz çalışmamın her anına tanık olan ve patileri klavyemden eksik olmayan canım kedilerim Casper ve Oscar'a, bu zorlu sürecimde bana sonsuz neşe ve mutluluk kaynağı oldukları için çok teşekkür ederim.

Ve hayatımın her anında her türlü destekleri ile daima yanımda bulunan ve bugün bulunduğum yerde olmamda sonsuz katkıları olan değerli babam Ergün BULUT'a ve değerli annem Nadiye BULUT'a, varlıklarıyla kendimi şanslı hissettiğim canım ablalarım Merve BULUT YÜCELEN'e ve Fatma BULUT'a, ve güzel enerjisi ile beni motive eden, çevirilerim konusunda her daim yardımcı olan biricik abim Görkem YÜCELEN'e sonsuz teşekkürlerimle... İyi ki varsınız.

15/01/2020

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Eskişehir Teknik Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Büşra BULUT

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı.....	3
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	4
2. ENDÜSTRİ MİRASI ve KORUMA ÇALIŞMALARI	6
2.1. Endüstri Mirasının Tanımı ve Kapsamı	6
2.2. Endüstri Mirasının Korunması ile İlgili Örgütler ve Çalışmalar	7
2.2.1. TICCIH.....	8
2.2.2. ERIH	9
2.2.3. DOCOMOMO.....	11
2.2.4. E- FAITH.....	12
2.2.5. Avrupa’da endüstri mirası koruma çalışmaları	12

2.2.6. UNESCO ve endüstri mirası.....	13
2.2.7. Türkiye’de endüstri mirasının korunmasına yönelik girişimler ...	16
2.3. Endüstri Mirasını Koruma İlkeleri ve Yaklaşımları	18
2.3.1. Endüstri mirası: korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri	19
2.4. Endüstri Mirası Koruma Kapsamında Müdahaleler	21
2.4.1. Endüstri mirası kapsamındaki yapıların yeniden işlevlendirilmesi	24
2.4.1.1. Tarihsel ve çevresel nedenler	25
2.4.1.2. Ekonomik nedenler	26
2.4.1.3. Yapıların işlevini yitirmesi	26
2.5. Türkiye’de endüstrileşme süreci.....	27
3. ANKARA’DA ENDÜSTRİLEŞME SÜRECİ ve ETKİLERİ	29
3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	29
3.2. Cumhuriyet Dönemi.....	30
3.3. Ankara’daki Sanayi Bölgesinin Kent Planlarına Göre Değişimi.....	33
4. ANKARA’DAKİ ENDÜSTRİ MİRASI	39
4.1. AOÇ fabrikaları – şarap fabrikası	40
4.1.1. Tarihi değer: yapının genel tarihi, rölöve, restitüsyon çalışmaları.	40
4.1.2. Sosyal değer: çevre etkileşimi	48
4.1.3. Teknik değer: mimari ifade	50
4.1.4. Özgünlük değeri: mekânsal kimlik ve yapısal elemanlar	52
4.1.5. İşlevsel değer: mekânsal algı ve iç mekân düzeni	54
4.2. Demiryolu Hangarları-Cer Atölyeleri.....	56
4.2.1. Tarihi değer: yapının genel tarihi, rölöve, restitüsyon çalışmaları.	56
4.2.2. Sosyal değer: çevre etkileşimi	60

4.2.3. Teknik değer: mimari ifade	61
4.2.4. Özgün değer: mekânsal kimlik ve yapısal elemanlar	64
4.2.5. İşlevsel değer: mekânsal algı ve iç mekân düzeni	65
5. ANKARA'DA YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN ENDÜSTRİ MİRASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	68
5.1. Karar Vericiler	69
5.2. Değerlendirme Kriterlerinin ve Miras Değerlerinin Belirlenmesi	70
5.2.1. Tarihi değer: yapının genel tarihi, rölöve restitüsyon çalışmaları	70
5.2.2. Sosyal değer: çevre etkileşimi	73
5.2.3. Teknik değer: mimari ifade	73
5.2.4. Özgünlük değeri: mekânsal kimlik ve yapısal elemanlar	74
5.2.5. İşlevsel değer: mekânsal algı ve iç mekân düzeni	75
5.3. Analitik Hiyerarşi Prosesi Yönteminin Örneklem Alanlar Üzerinde Uygulanması	75
5.3.1. Veri analizi ve değerlendirilmesinde analitik hiyerarşi prosesi	76
5.3.2. Problemin tanımlanması	81
5.3.3. Değerlendirme modelinin yapısı ve uzman değerlendirmesi.....	82
5.3.4. Hesaplamalar	86
5.4. Değerlendirme Sonuçları ve Elde Edilen Veriler	89
6. SONUÇ	94
KAYNAKÇA	96
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo 4.1. Ankara’da inşa edilen endüstri yapılarının yıllara göre sıralaması.....	39
Tablo 4.2. AOÇ’de 1931-1937 arasında şarap üretim miktarları.....	41
Tablo 4.3. Çelik güçlendirmenin iç mekâna etkisi.....	54
Tablo 4.4. Çelik strüktürlü çatıların özgün durumu ve günümüzdeki durumu.....	64
Tablo 4.5. Çelik makasları taşıyan betonarme kolonlar.....	65
Tablo 5.1. Kullanılacak yöntemin bileşenleri.....	69
Tablo 5.2. Çalışmada kullanılacak değerlerin açıklamaları.....	70
Tablo 5.3. Burra Tüzüğü tablosu.....	72
Tablo 5.4. AHP’de kullanılan değer tanımları ve skalası.....	77
Tablo 5.5. Rasgele indeks değerleri.....	81
Tablo 5.6. Çalışmanın amacına yönelik hazırlanan hiyerarşik düzen.....	82
Tablo 5.7. Değerlendirmenin ilk aşaması.....	85
Tablo 5.8. Değerlendirmenin ikinci aşaması.....	86
Tablo 5.9. Hedefe göre ana kriterlerin çoklu karşılaştırma matrisi (ortak yargı matrisi).....	87
Tablo 5.10. Normalizasyon işlemi sonucu elde edilen veriler.....	88
Tablo 5.11. AOÇ endüstri miras değerlerinin müdahale öncesi ve sonrası katsayıları tablosu.....	89
Tablo 5.12. Demiryolu Hangarları endüstri miras değerlerinin müdahale öncesi ve sonrası katsayıları tablosu.....	91

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1. Avrupa endüstri mirası rotası.....	10
Şekil 3.1. Cumhuriyet öncesi dönemde Ankara kentinde işlevsel alanlar	29
Şekil 3.2. Lörcher planı ve 3 km uzunluğunda 400 metre genişliğinde öngörülen alan.....	34
Şekil 3.3. 1932 Jansen Planı'nda Ankara Kalesi'nin çevresi.....	35
Şekil 3.4. Jansen çizimi üzerinde endüstri bölgesi	36
Şekil 3.5. Yücel – Uybadin Planı	37
Şekil 4.1. AOÇ şarap üretim ve depolama yeri vaziyet planı.....	42
Şekil 4.2. AOÇ şarap üretim ve depolama yeri I. Dönem restitüsyonda yapılan tespitler.....	43
Şekil 4.3. Yerleşim planı	47
Şekil 4.4. AOÇ Şarap Fabrikası'nın haritadaki konumu	49
Şekil 4.5. AOÇ Şarap Fabrikasının AOÇ Yerleşkesindeki konumu.....	49
Şekil 4.6. AOÇ Şarap Fabrikası'na sonradan eklenen kısım.....	51
Şekil 4.7. Yeni eklenen sarmal yapı ve vaziyet planı	58
Şekil 4.8. Cer Modern Sanat Merkezi'nin Haritadaki Konumu.....	60
Şekil 5.1. AOÇ Şarap Fabrikası uzman görüşleri değerlendirme sonuçları.....	90
Şekil 5.2. Demiryolu Hangarları uzman görüşleri değerlendirme sonuçları.....	92

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 2.1. Wieliczka (Polonya) Tuz Madeni Ocakları.....	14
Görsel 2.2. Ruhr Bölgesi	16
Görsel 3.1. Şehir Bahçesi'nde dinlenme	33
Görsel 3.2. Atatürk Orman Çiftliği'nde tarım	33
Görsel 4.1. 1926 yılında basılmış olan Osmanlıca kaynakta inek ahır olarak bahsedilen yer	41
Görsel 4.2 Güney (ön) cephe görünüşü.....	43
Görsel 4.3. Batı cephe görünüşü	44
Görsel 4.4. Batı cephe görünüşü kaynak fotoğraf.....	44
Görsel 4.5. Güney (ön) cephe görünüşü.....	44
Görsel 4.6. Güney (ön) cephe kapatılan giriş kapısı.....	45
Görsel 4.7. Güney (ön) cephede giriş kapısı olduğu düşünülen alan.....	45
Görsel 4.8. Güney (ön) cephede giriş kapısı olduğu düşünülen alanın duvarla örülme durumu.....	46
Görsel 4.9. AOÇ fabrikalarında kullanılan malzemelerin sergilenmesi.....	47
Görsel 4.10. Daimi Atatürk fotoğrafları sergisi	48
Görsel 4.11. Altı fenerli çatı.....	50
Görsel 4.12. Cephede kullanılan kayrak taş kaplama.....	51
Görsel 4.13. Ahır iç mekân görünüşü	52
Görsel 4.14. Müze iç mekân görünüşü.....	53
Görsel 4.15. İç mekânda kullanılan eskitme tuğla.....	53
Görsel 4.16. Cephedeki ince uzun pencereler	55
Görsel 4.17. Kullanılan yapay aydınlatmalar ve etkisi.....	55
Görsel 4.18. Müzede sergilenen ürünler ve açıklama yazıları.....	56
Görsel 4.19. Cer Atölyesi, üç eşit dikdörtgen kütle.....	57
Görsel 4.20. Yarısı yıkılmış iki birim ve tren yolu hattı.....	57
Görsel 4.21. Yeni eklenen yapı (sağda) ve avlu.....	59

Sayfa

Görsel 4.22. Rayların arasındaki ahşap avlu.....	59
Görsel 4.23. Galerilerin cephesinden bir görünüm.....	61
Görsel 4.24. Galeri 4 cephesinin oluklu metal sac kaplaması.....	62
Görsel 4.25. Galeri 4'ün ön cephesi ve önünde bulunan özgün lokomotif.....	62
Görsel 4.26. Var olan atölye birimini sargı bezi gibi saran ek binanın cephesi.....	63
Görsel 4.27. Ek bina ve cam cephesi.....	63
Görsel 4.28. İkinci dönem yapısının çatı açıklıkları ve geniş pencereler.....	65
Görsel 4.29. Günişliğin içeri alınmasını sağlayan büyük pencereler.....	66
Görsel 4.30. Ek binanın giriş holü.....	67
Görsel 5.1. Online değerlendirme modelinin giriş sayfası.....	83
Görsel 5.2. Yapı hakkında genel bilgilerin sunulduğu sayfa görüntüsü.....	83
Görsel 5.3. Değerlendirme kriterlerinin ve rakamlarının açıklaması ve değerlendirme sayfası görüntüsü.....	84

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- AHP** : Analytic Hierarchy Process (Analitik Hiyerarşi Prosesi)
- AOÇ** : Atatürk Orman Çiftliği
- DOCOMOMO** : Documentation and Conservation of buildings, sites and neighbourhoods of the Modern Movement
- ERIH** : The European Route of Industrial Heritage-Avrupa Endüstri Mirası Rotası
- ICOMOS** : International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
- TICCIH** : The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (Endüstri Mirasının Korunması Uluslararası Komitesi)
- UNESCO** : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
- SIG** : Endüstriyel Anıtların ve Tarihi Kültürün Korunması Vakfı (Stiftung Industriedenkmalpflege und Geschichtskultur)

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu tez çalışması ile endüstri yapılarının özgün kimlikleri ve sahip oldukları değerlerin yeni kullanım müdahalelerine bağlı değişimlerini sayısal veriler üzerinden ifade ederek değerlendirmek, yeniden işlevlendirme ve korumaya yönelik müdahale kararlarının belirlenmesinde karar verme sürecine katkı sunmak hedeflenmiştir.

Endüstri mirasının korunabilmesi kültür varlığının kendine özgü nitelikleri, donanım ve üretim sürecinin bileşenleri, tanıtımı ve/veya kullanımı, mevcut izlerin sergilenmesi, bu bağlamda sanayi tesisi ile ilgili yapı, mimari eleman, mekanik tesisat gibi her türlü ayrıntının belirlenmesi ile mümkün olabilmektedir. Bunun gerçekleşmesi için karar verme sürecine, kültür varlığının ve çevresinin özelliklerinden, onu ayırt eden değerli yönlere kadar birçok husus dâhil edilmelidir.

Endüstri mirasının korunmasına yönelik çeşitli yöntemler geliştirilmiştir (Köksal, 2005, s.126). Höhmann, 1992; geliştirilen yöntemleri dört grupta değerlendirmiştir. Bu yöntemlerden birisi olan yeniden işlevlendirme kararı, bir endüstri yapısının yeniden kent hayatına kazandırılması ve yaşatılması konusunda önemli bir rol oynarken, kendi içinde sorunları da barındıran bir yöntemdir.

Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi olgusu koruma kapsamında müdahale türleri içerisinde önemli bir yere sahiptir ve uygulama aşamasında dikkat ve zamana bağlı bir süreç gerektirmektedir (Uğursal, 2011, s.3). Endüstri mirasında, yapının tanık olduğu farklı katmanlar ve izleri takip edecek şekilde kullanıcıya göstermek, eskinin temsili olan değerleri koruyarak yeniden kullanılmasını sağlamak önemlidir. Çünkü endüstri mirasının gelecek kuşaklara aktarılması özgün kimlik ve değerlerini korumaya bağlıdır. Seçilen işleve bağlı olarak yapıya uygulanacak müdahalelerde; mimari, ekonomik, sosyal, kültürel ve yasal düzenlemelerdeki etkiler göz önünde bulundurulmalı ve çalışmalar bu doğrultuda yürütülmelidir.

Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1940) ile birlikte yeni başkent seçilen Ankara'da ülke kalkınmasına hizmet eden sanayi yapıları ve bu yapılara bağlı sosyal tesislerin ilk örnekleri inşa edilmiştir. Çalışma alanı olarak seçilen Ankara'da 1923-1940 yılları arasında inşa edilen 18 adet endüstri yapısı tespit edilmiştir. Bunlardan 5

tanesi yıkılmış, 7 tanesi kullanım dışı kalmış, 4 tanesi özgün işlevine devam ederken, 2 tanesi yeniden işlevlendirilerek kullanılmaya devam etmektedir. Ankara'da yeniden işlevlendirilen endüstri mirası hakkında Atatürk Orman Çiftliği Şarap Fabrikası ve Demiryolu Hangarları çalışmanın örneklem alanını oluşturmuştur.

Saha ve literatür çalışmalarıyla incelenen bu iki endüstri mirası; çalışma kapsamında geliştirilen iki aşamalı, sanal ortamdan erişilebilen değerlendirme modeli ile tamamı uzman mimar ve iç mimarlardan oluşan 10 farklı karar vericiye sunulmuş ve sonuçları değerlendirilmiştir. Değerlendirme modeli, endüstri mirasının sahip olduğu miras değerleri üzerinde kurgulanmıştır. Miras değerleri belirlenirken, endüstri mirası konusunda yayınlanan önemli bir tüzük olan Nizhny Tagil Tüzüğü'nden (TICCIH, 2003), literatürden, yerinde gözlemlerden ve tespitlerden yararlanılmıştır. Değerlendirme modeli iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama; yapının özgün durumuna ilişkin sahip olduğu miras değerlerinin ağırlık dereceleri ve önem sıralamalarını sayısal verilerle elde etmeye yönelik karşılaştırmalar içermektedir. İkinci aşamada ise yapının yeniden işlevlendirildikten sonraki durumuna ilişkin sahip olduğu miras değerlerinin ağırlık dereceleri ve önem sıralamalarını sayısal verilerle elde etmeye yönelik karşılaştırmalar bulunmaktadır.

Bu bağlamda tez çalışmasının sunduğu öneriler ve araştırma alanı;

- Endüstri mirasının tarihsel gelişimini incelemek,
- Endüstri mirasının literatüre geçmiş değerlerini tespit etmek ve değer tipolojisi oluşturmak,
- Ankara'daki endüstri mirasının tarihsel gelişimini incelemek,
- Örneklem alanlar üzerinden endüstri miras değerlerinin ağırlık derecelerini ve önem sıralarını elde etmek,
- Örneklem alan üzerinden endüstri miras değerlerinin korunmuşluk durumunu tespit etmek,
- Örneklem alan üzerinden, endüstri miras değerlerinin yeniden işlevlendirme yönteminden nasıl etkilendiğini ortaya koymak,
- Fazla sayıdaki kriteri aynı anda değerlendirebilmek ve geleneksel değerlendirme yöntemlerinden farklı olarak bütüncül ve sayısal bir değerlendirme sistemini kullanmak,

- Nitel ve nicel faktörlerin birlikte değerlendirilmesini sağlayan Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ile yeniden işlevlendirilen endüstri mirası üzerinde çıkarımlarda bulunmak

şeklinde sıralanabilir.

Yeniden işlevlendirilen endüstri mirası için oluşturulan bu çalışma ve sonuçları, endüstri mirasının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi çalışmaları için bir örnek teşkil edebilir ve endüstri miras alanları için karar verme çalışmalarında geliştirilerek kullanılabilir.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamı temel olarak iki bölümde ele alınmıştır.

1. Teorik Kapsam: Endüstri mirası kavramını tanımlayarak, sahip olduğu değerleri tespit edip, uluslararası örgütlerin endüstri mirasının korunması konusundaki yaklaşımlarını ortaya koyarak teorik çerçeve oluşturulmuştur.

2. Uygulama Kapsamı: Türkiye’de sanayileşme ve buna bağlı öncü sanayi mekânların oluşması, Geç Osmanlı Dönemi’nde başlamış olmakla birlikte Erken Cumhuriyet Dönemi’nde hız kazanmıştır. Ankara’nın endüstri ile ilgili gelişmeleri cumhuriyet rejimi ile birlikte gelen ekonomik kalkınma planları kapsamında olmuştur (Kürel, 2013, s.3). Anadolu’nun birçok kentinde görülen endüstrileşme hareketlerinin bir kısmı da, bütün bir ulusa örnek teşkil etmesi amacıyla yeni başkent Ankara’da yapılmıştır.

Ankara’daki endüstrileşme sürecinin öncü mekânlarından bir kısmı gelişen teknoloji, değişen ihtiyaçlara cevap verememe, hızlı kentleşme, doğal afetler, bakımsızlık, yıpranma vb. tehditlerle karşı karşıya kalıp işlevini yitirerek kullanılamaz hale gelmiştir. Kültür mirasının korunması konusunda etkili bir yöntem olan yeniden işlevlendirme ile kent hayatına kazandırılan, Atatürk Orman Çiftliği Şarap Fabrikası (günümüzde Atatürk Müze ve Sergi Salonu) ve Demiryolu Hangarları (günümüzde Cer Modern Sanat Merkezi) çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Çalışmanın uygulama bölümünde, yapıların özgün ve güncel durumuna ilişkin veriler, sanal ortamdan ulaşılabilen değerlendirme modeli aracılığı ile uzman mimar ve uzman iç mimarlardan oluşan 10 farklı karar vericiye sunulmuştur. Karar vericiler, her iki yapının da özgün ve güncel durumlarındaki miras değerlerinin önem derecelerini

Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) sayesinde geliştirilen sayısal verilerle değerlendirmiştir. Değerlendirme sonuçları tablolar şeklinde organize edilmiştir ve koruma ölçütleri kapsamında yorumlanarak tartışılmıştır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında 3 aşamalı bir yöntem uygulanmıştır.

1. Literatür taraması

2. AHP'nin endüstri mirasının değerlendirme sürecine uyarlanması ve hazırlanan sanal ortamdaki erişilebilen değerlendirme modelinin karar verici uzmanlara sunulması

3. Değerlendirme sonuçlarının AHP ile bütünleştirilerek sayısal veriler elde edilmesi ve değerlendirilerek sonuç kısmının hazırlanması

İlk bölüm olan literatür taramasında, 20.yüzyıl başlarında Ankara'daki endüstri mirasına ilişkin yazılı ve görsel kaynaklar taranmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi ve Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi'nden elde edilen birincil derecede belge ve görsel kaynaklar değerlendirilmiştir. Literatür taramasında anahtar kelime olarak "Cumhuriyet Dönemi", "Ankara", "endüstri mirası", "endüstri arkeolojisi", "yeniden işlevlendirme", kelimeleri kullanılarak ulaşılan kitaplar, tezler, makaleler, bildiriler, dergiler incelenmiştir. Tez çalışmasının amaç, kapsam ve yöntem kısımları hazırlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, 20.yüzyılın son çeyreğinde yaygınlaşan endüstri mirasının kavramsal boyutu, Avrupa ülkelerindeki endüstri mirasının durumu, bu konu hakkında uluslararası koruma örgütlerinin yapmış olduğu çalışmalar incelenmiş ve koruma yaklaşımları aktarılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki dönemlerde endüstri faaliyetlerinin Ankara'daki yansımaları ve Ankara'daki endüstri faaliyetlerinin kent planlarına göre değişimi aktarılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Ankara'daki endüstri mirasının çerçevesi belirlenerek çalışma kapsamında ele alınan yapılara dair koruma ölçütleri kapsamında detaylı inceleme yapılmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümü, niteliksel ve niceliksel faktörlerin birlikte değerlendirilmesini sağlayan AHP'nin endüstri mirasına uyarlanması ile ilgilidir.

İşletmeler için söz konusu olan ve ihtiyaç duyulan bilgiye en hızlı şekilde ulaşmayı hedefleyen AHP, karmaşık ve çok katmanlı verilerin amaca uygun olarak işlenip düzenlenmesinde büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu çalışmada AHP, endüstri mirasının sahip olduğu miras değerlerinin ağırlık derecelerini ortaya koymak ve bu değerlerin yeniden işlevlendirme kararı ile değişimlerini tespit etmek amacıyla uzman mimar ve iç mimarlar tarafından değerlendirme yapmak üzere uyarlanmıştır. Karar vericilere sunulan değerlendirme modelindeki miras değerlerine; 2003 yılında Endüstri Mirasının Korunması Uluslararası Komitesi (TICCIH) tarafından yayımlanan, Türkiye'nin de dâhil olduğu Nizhny Tagil Tüzüğü'nden ulaşılmıştır ve inceleme konusu endüstri yapılarına özgü nitelikler dikkate alınıp tarafımızca geliştirilerek kullanılmıştır.

Tez çalışmasına AHP'nin dâhil edilmesi, koruma ve yeniden işlevlendirme uygulamalarında değerlendirme yaparken sayısal verilerden yararlanma imkânı sağlamıştır.

Endüstri mirasına uyarlanan AHP; yeniden işlevlendirme müdahaleleri öncesi ve sonrasındaki değişen miras değerlerinin önem sıralarını sayısallaştırmak üzere uygulanmıştır. Çalışma kapsamında seçilen örneklem alanların özgün durumlarına ilişkin belgelere literatürden ulaşılırken, güncel durumları yerinde tespit, gözlem, fotoğraflama, video çekimi ve kişisel görüşmelerle elde edilmiştir. Elde edilen veriler karar vericilere değerlendirme yapmalarına yönelik düzenlenerek, 360 derece video çekimlerine ulaşılıp, kurgulanarak sanal ortam üzerinden yayınlanan bir model üzerinden sunulmuştur. Endüstri mirasının güncel durumunun aktarımı interaktif; gerçekliğin tüm boyutlarıyla görünümünü sağlayan, kullanıcının kamera görüş açısını seçmesine izin veren; yüksek kaliteli görüntülerle hazırlanmış sanal gezinti yardımıyla sağlanmıştır. Karar vericilerin değerlendirme sonuçları AHP yöntemi sayesinde sayısallaştırılmıştır ve tablolar şeklinde organize edilmiştir.

Ulaşılan sayısal veriler korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri kapsamında yorumlanarak altıncı bölüm olarak sonuç hazırlanmıştır.

2. ENDÜSTRİ MİRASI ve KORUMA ÇALIŞMALARI

2.1. Endüstri Mirasının Tanımı ve Kapsamı

18.yüzyılın son çeyreğinden itibaren enerji kullanımındaki yenilikler, üretimde teknolojik ve ekonomik yönden hızlı bir değişime neden olmuştur. Bu değişimler daha sonra sanayi devrimi olarak adlandırılan ve bütün insanlığı etkileyerek sonuçları günümüze kadar ulaşan tarihi bir dönemin başlangıcı olmuştur (Engin, 2009, s.65).

İlerleyen zamanlarda yeni ekonomik ve endüstriyel gelişmeler erken sanayileşme döneminin mekanik donanımını ve mimari niteliklerini değerden düşürerek tahribatlara sebep olmuştur (Tanyeli, 2000). Bununla birlikte Avrupa’da bulunan önemli sanayi kentlerindeki erken sanayi tesisleri yavaş yavaş işlevini yitirerek kullanılmaz hale gelmiştir. Bu dönemde ilk akla gelen, bu tesislerin ortadan kaldırılması olmuştur. Fakat belli bir dönemde Avrupa ülkelerinin sahip olduğu ve ulaştığı üstün teknolojinin göstergesi olduğu fark edilerek korunmaları gerektiği gündeme gelmiştir. Bununla beraber ilk olarak İngiltere’de “endüstriyel arkeoloji” kavramı tartışılmaya başlanmıştır (Madran ve Kılınç, 2008 s.82-83).

“Endüstri arkeolojisi” deyimini ilk defa 1955 yılında İngiliz tarihçi Michael Rix, Amateur Historian gazetesindeki endüstri devrimi ürünleri hakkındaki çalışmalarını anlattığı makalesinde kullanmıştır. Bununla birlikte İngiltere, Fransa, Almanya gibi endüstri devrimini yoğun bir şekilde yaşayan ülkelerin ilgili tesisleri birer miras olarak değerlendirmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Trinder, 1981, s.13).

Ülkeler endüstri arkeolojisi kavramını farklı başlıklar altında incelemeyi tercih etmişlerdir. 1970’lerde Almanya’da konu ile ilgili kaynaklarda “endüstri arkeolojisi” terimi yerine “teknik anıt” ve “teknik kültür anıtı” kavramları yer almaktadır. (Neumann, 1986’dan aktaran Köksal, 2005, s.105). 1978’de İsveç’te gerçekleşen TICCIH (The Intemational Committee for the Conservation of Industrial Heritage- Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) toplantısında endüstri arkeolojisi kavramı netleşmeyecek şekilde “endüstri anıtları” ve “endüstri mirası” gibi ifadeler kullanılmıştır (Neumann, 1986’dan aktaran Köksal, 2005, s.106).

Endüstri mirası ile ilgili geliştirilmiş önemli bir tüzük olan Nizhny Tagil Tüzüğü’nde endüstriyel arkeoloji, “endüstriyel üretim için oluşturulmuş her türlü yapı

veya yapı grubunun, yerleşimin oluşturduğu kırsal ve kentsel alanlar ile her türlü endüstriyel üretim sonucu veya üretim için oluşturulmuş malzeme, ürün veya dokümanı inceleyen disiplinler arası bir çalışma yöntemi” olarak tanımlanmaktadır (TICCIH,2003).

Endüstri mirası kavramı, basit mekanik aletlerden, geniş endüstriyel bölgelere uzanan ölçekteki fiziksel bütün elemanları kapsayan genel bir kavramdır (Cengizkan, 2002a, s.40).

Föhl'e göre endüstri mirasının kapsamını, “makineyle üretim yapmakta olan fabrikalar, endüstriyel üretimle ortaya çıkan malzemelerden inşa edilmiş yapılar, endüstri üretimini destekleyen yan yerleşimler (işçi konutları, depolar)” olarak belirlemek mümkündür (Köksal, 2005, s.123).

Endüstri mirası kapsam olarak sadece endüstri devrimi ve beraberindeki sürece ait kalıntıları değil, hem ilkel hem de yakın geçmişe ait üretim makinelerini ve bunlarla ilgili mekânları kapsamakta, küçük ölçekteki bir dokuma tezgâhından büyük ölçekteki fabrikalara kadar endüstri ile ilgisi bulunan binaların tümünü incelemektedir (Altınoluk, 2000, s.7).

Endüstrinin gelişmesi, endüstri ürün atıkları, makine kalıntıları gibi bir enkaz yığını oluştururken o döneme ait yaşam biçimini de gerisinde bırakmaktadır. Bunların hepsi bir bütün olarak endüstri mirası kapsamında ele alınmaktadır (Kıraç, 2001, s.66).

2.2. Endüstri Mirasının Korunması ile İlgili Örgütler ve Çalışmalar

Ulusal ve uluslararası alanda sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ve endüstri mirasının belgelenmesi ve korunması üzerine yapılan bilimsel çalışmalar sayesinde kamuoyunda endüstri mirasının korunmasına yönelik bir farkındalık oluşmuştur (Köksal, 2005). Günümüzde endüstri yapıları ve üretim sürecine ait bileşenler, DOCOMOMO, TICCIH, ERIH gibi uluslararası örgütlerin çalışmalarına konu olmaktadır. İngiltere, Almanya, Amerika gibi sanayi gelişimini erken başlatan ülkeler, endüstri alanlarının korunması ve yeniden değerlendirilmesi konusunda 1970'ten beri çalışmaktadır. Endüstri devrimi sonrası değişen üretim sistemleri, insan gücünün yerini makineleşmeye bırakmıştır. Bu dönemde fabrikaların inşası hız kazanarak yeni sanayi alanları oluşturulmuştur (Köksal, 2005, s.110). Zamanla kentleşmenin de artmasıyla birlikte kent merkezinde kalan ilk sanayi yapıları 20.yüzyılın başlarında ekonomik,

sosyal, teknolojik gelişmelere ayak uyduramayarak zamanla işlevlerini yitirmişlerdir. Bundan sonraki elli yıllık süreç içerisinde terkedilen ve atıl durumda bulunan sanayi yapıları kent içerisindeki stratejik konumları itibarıyla, soyut ve somut değerleri bakımından ilgi görmeye başlayarak akademik çalışmalara konu olmuştur (Köksal, 2012, s.18).

Aşağıda endüstri mirası konusunda önemli çalışmalarda bulunan bazı kuruluşlar incelenecektir.

2.2.1. TICCIH

TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage-Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) endüstri mirasının korunması amacıyla kurulan önemli örgütlerden birisidir. 1973 yılının Mayıs ayında Ironbridge’ de endüstri mirasının korunması çerçevesinde uluslararası ilk toplantı 8 ülkeden gelen 61 delege ile düzenlenmiştir. (First International Conference on the Conservation of Industrial Monuments -FICCIM-). FICCIM’ in olumlu etki yaratması üzerine ikinci toplantı “Avrupa Mimari Miras” yılı olarak kutlanan 1975 yılında Almanya’nın Bochum kentinde düzenlenmiştir. (Second International Conference on the Conservation of Industrial Monuments -SICCIM-). 1978 yılında İsveç’in Stockholm kentinde düzenlenen üçüncü toplantı, diğer toplantılara göre daha fazla ilgi görmüştür ve yeni bir örgütlenmeye olanak sağlamıştır. (Saner, 2012, s.55). Üçüncü Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Konferansı’nın adı; Üçüncü Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Konferansı şeklinde düzenlenerek değiştirilmiştir. Daha önceki toplantıların adındaki “monuments” kelimesi “heritage” ile değiştiği için açılımı “The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage” olan TICCIH kurulmuştur. Endüstri mirası kavramına odaklanan örgüt, eski endüstri yapılarının miras kapsamında değerlendirilmesinin önünü açmıştır (TICCIH, 2003).

Kuruluş amacı, endüstri anıtlarının ve yapıtlarının korunması, endüstri mirasının tarihi, bilimsel ve eğitici değeri hakkında bir anlayış geliştirilmesi ve bu konulardaki işbirliğinin uluslararası boyuta taşınmasıdır. TICCIH ile ICOMOS arasında 2000 yılında imzalanan işbirliği anlaşması ile birlikte, endüstri mirasının çalışılması ve korunması konusunda ICOMOS’un uzman komitesi olarak TICCIH görevlendirilmiştir. Bu

görevlendirme ile birlikte endüstri mirası kavramı geniş ölçeklere yayılarak uluslararası hale gelerek evrenselleşmiştir (TICCIH, 2003).

TICCIH, uluslararası toplantılar yapmakla birlikte yılda 4 kez TICCIH Bulletin adında bülten ve 2 yılda bir ICOMOS ile ortaklaşa hazırladıkları “Patrimoine de l’industrie/Industrial Patrimony” isimli bir dergi yayınlamaktadır. TICCIH tarafından endüstri mirasının tanımını, değerlerini, belgeleme ve araştırmaların önemini içeren “Endüstri Mirası için Nizhny Tagil Tüzüğü” 2003 yılında yayınlanmıştır (TICCIH, 2003). 2011 yılında ise yine ICOMOS ile TICCIH endüstri mirasının korunması ile ilgili “Dublin İlkeleri” adında ortak bir tüzük hazırlamışlardır (ICOMOS, 2011).

TICCIH, endüstriyel miras kavramının uluslararası boyutta tanıtılmasında önemli bir rol oynamış ve ICOMOS ile çeşitli işbirlikleri gerçekleştirmiştir. Bunlardan en önemlisi sayılan 2006 yılında gerçekleştirilen 18 Nisan etkinliğidir. 1982 yılında ICOMOS tarafından 18 Nisan günü “Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü” ilan edilmiş; bu girişim 1983 yılında UNESCO tarafından da onaylanmıştır. 18 Nisan, her yıl farklı bir tema çerçevesinde dünya mirasının farklı boyutları ele alınarak bu konularda farkındalık yaratılmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede, 2006 - Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü’nün teması “The Heritage of Production” (üretim mirası) olarak belirlenmiş, etkinlikler TICCIH-ICOMOS işbirliği ile düzenlenmiştir (Saner, 2012, s.56).

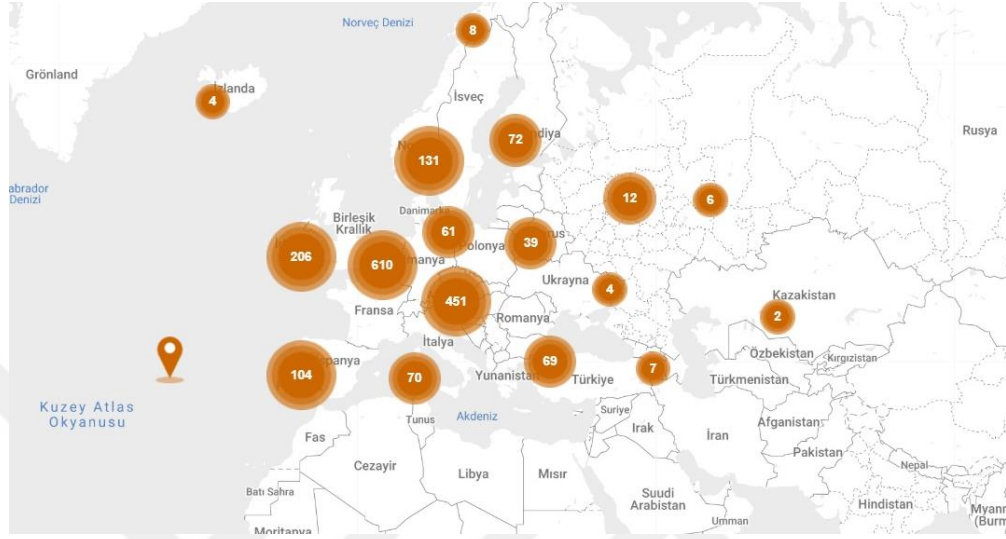
Dünyanın birçok yerinde üyesi bulunan komite; ülkemizde de temsilci boyutundadır. Örgütün bugün aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 46 ülkenin endüstri mirası anıtları hakkında temsilcileri bulunmaktadır ([http-1](#)).

2.2.2. ERIH

ERIH (The European Route of Industrial Heritage-Avrupa Endüstri Mirası Rotası), endüstri mirası konusunda kapsamlı çalışmalar yürüten bir Avrupa topluluğudur. 1999 yılında, eski endüstri bölgelerindeki değişimleri duyurmak, endüstri mirası ile ilgili bilinci geliştirmek ve turistik ilgi oluşturmak amacıyla çalışmalar yapmaktadır ([http-2](#)).

ERIH, endüstri mirasının endüstri dönemi insanların tarihi hakkında bilgiler sunduğunu ve bu tarihten günümüze kalan görsel değerler olarak bu mirasın değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. 2001 yılında Almanya Ruhr Bölgesi’nde

başlayan rota planlama çalışmaları şu an çok sayıda durak noktası ile (Şekil 2.1), Avrupa endüstri mirası ile ilgilenen turistler için geniş bir bilgi ağı haline gelerek Avrupa Endüstri Mirası Rotası adı altında genişletilmiştir (Falconer, 2005, s.25).

Şekil 2.1. Avrupa endüstri mirası rotası (http-2)

Bir endüstri yapısının ERIH'in rotasına kabul edilmesi için;

- Avrupa'nın endüstri tarihinde önemli bir yerde olması,
- Tarihi değeri yüksek olması,
- Özgünlük değerine sahip olması,
- Gelişebilirliği yüksek olması,
- Ziyaretçilerin tarihi bilgi edinebilecekleri özelliklere sahip olması,
- Etrafında turistik bir altyapısı olmalıdır (Köksal, 2005, s.116).

Bu koşullar yanında bazı seçim ölçütleri de belirlenerek değerlendirme ve karar verme işlemleri sistemli bir hale getirilmiştir. Belirlenen bu seçim ölçütleri;

- Çekicilik değeri
- Tarihi değeri,
- Sembolik değeri,
- Özgünlük değeri,
- Turistik alt yapı,
- Yeni perspektifler sunma olanağı,

- Toplu ulaşım ağı ve
- Özel ulaşım ağıdır (Köksal, 2005, s.117).

Çok önemli endüstri anıtları ve alanları hakkında görsel olarak da kapsamlı içeriğe sahip olan organizasyonda Türkiye'nin resmi bir üyeliği görünmemektedir. Fakat daha önce bahsi geçen durak noktaları altında İstanbul Sirkeci Garı, İstanbul Hava Kuvvetleri Müzesi, İstanbul Rahmi Koç Sanayi Müzesi, Santralistanbul, İzmit'teki Seka Kâğıt Fabrikası ve Çamlık'taki Buharlı Lokomotif Müzesi'nin adı geçmektedir (<http-2>).

2.2.3. DOCOMOMO

Modern mimarlık mirasının, tasarım ve şehir plancılığı ürünlerinin belgelenmesi, korunması ve yeniden işlevlendirilmesi amacıyla 1990 yılında oluşturulan DOCOMOMO, İngilizcedeki “modern hareketin binalarının ve çevrelerinin belgelenmesi ve korunması” sözcüklerinin ilk heceleri ile oluşturulmuş bir kısaltmadır. (“DOcumentation and COnservation of buildings, sites and neighbourhods of the MOdern MOvement”). Çağdaş mimari mirasın korunması konularına destek olan DOCOMOMO, çalışma alanı endüstri mirası ile kesişen bir örgüttür. 20.yüzyılın modern mimarlık mirası ile ilgilenen DOCOMOMO, aynı dönemde inşa edilen modern endüstri yapılarını da inceleyerek çalışmalarını sürdürmektedir (DOCOMOMO, 2002, s.12). Tehdit altında bulunan modern mimarlık eserlerini tespit etmek, koruma konusunda teknoloji, eğitim, tarih ile ilgili fikir alışverişinde bulunarak modern mirasa duyulan ilgiyi artırmak örgütün hedefleri arasındadır (DOCOMOMO, 2002, s.12).

DOCOMOMO'nun Türkiye'deki çalışmaları 2001 yılında başlamıştır ve 2002 yılında Fransa'da gerçekleşen konferansa Türkiye Çalışma Grubu da katılmıştır. DOCOMOMO 2002 konferansında, iki yıllık eylem planı önerisi sunan Türkiye Çalışma Grubu, Türkiye'de mimarlıkla ilgili belgeleme, çalışma ve korumaya yönelik bir kuruluşun olmadığını, bu nedenle değerli belge niteliğindeki mimarlık mirasının yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını vurgulayarak bir dokümantasyon merkezi oluşturulması gerekliliğine değinmiştir (DOCOMOMO, 2002, s.12). Bu nedenle mevcut belgeleri bir araya getirecek ulusal bir envanterin hazırlanması hedeflenmiştir. DOCOMOMO Türkiye Ulusal Çalışma Grubu Türkiye'deki birçok modern yapının

tescili, koruma altına alınması ve sürdürülebilirliği konusunda çalışmalar sürdürmektedir.

2.2.4. E- FAITH

E-FAITH, European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage, Avrupa'daki endüstriyel ve teknik miras alanında işbirliğine inanmış kâr amacı gütmeyen, gönüllü kuruluşlar arasında iş birliğini destekleyen bir platformdur. Tehdit altındaki endüstri alanlarının korunmasına yönelik düzenlenen kampanyaları desteklemektedir (<http-3>).

Bu platform; dernek temsilcilerinin ve bireysel gönüllü kişilerin buluşarak deneyimlerini ve bilgilerini paylaşabileceği ve ortak faaliyetler düzenleyebileceği ortamların oluşmasını sağlamaktadır. E-FAITH endüstriyel ve teknolojik mirasın araştırılması, korunması, yorumlanması ve bu miras alanlarının halka açılması konusunda fikirlerin, deneyimlerin ve bilgilerin uluslararası düzeyde yayılmasını sağlamayı amaç edinmiştir (<http-3>).

Kurumların haricinde birçok Avrupa ülkesinde endüstri arkeolojisi konusunda dergiler ve kitaplar yayımlanmaktadır. Eğitim kurumları tarafından hazırlanan bilimsel çalışmalar ile endüstri mirasının durumu ve kapsamı belirlenerek öneriler geliştirilmektedir. Üniversitelerde endüstri arkeolojisi üzerine bölümler açılmaktadır. Örneğin Viyana Teknik Üniversitesi'nde "Federal Office for the Protection of Monuments and Department for Industrial Archaeology" adında bir bölüm kurulmuştur (Köksal, 2005, s.119).

2.2.5. Avrupa'da endüstri mirası koruma çalışmaları

Endüstri arkeolojisi alanında Avrupa'da yapılan ilk çalışmalar 18.yüzyıla dayanmaktadır. Endüstri yapılarının yeniden korunarak kullanımı konusu, 1794 yılında dünyanın ilk teknik müzesinin Paris'te açılmasıyla başlamıştır (Wehdorn, 1985, s.4). I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı, mimari mirasta olduğu gibi, endüstri mirasının da büyük ölçüde zarar görmesine hatta yıkılmasına sebep olmuştur. Bu nedenle yapıları korumak amacıyla müzeler kurulmuştur (Wehdorn, 1985, s.4).

Sanayi devriminin başlangıcına yön veren Avrupa kıtasında çalışmalar yapan Avrupa Konseyi endüstri mirası kavramına, 1980 yılından beri gündeminde yer vermektedir (Madran ve Özgönül, 1999, s.375-379).

Avrupa Konseyi 1958 ve 1987 yıllarında düzenlenen toplantılar ile Avrupa'daki endüstri mirasının durumunu tespit ederek korunması konusunda izlenmesi gerekli politikalar belirlenmiş; 13 Eylül 1990 tarihinde teknik, inşaat ve endüstri mirasının tanımlanması ve bilimsel çalışmalar yapılması, korunması ve muhafazası, kamunun bu konuda bilinçlendirilmesi, Avrupa düzeyinde işbirliğinin teşvik edilmesi konularında bir tavsiye kararı yayınlamıştır (http-4).

Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütler endüstri mirası kavramını gündemde tutarak, endüstri mirası kavramının üye ülkelerde benimsenmesini sağlamayı ve bazı yaptırımların uygulanmasıyla eski endüstri yapı ve alanlarının korunmasını güvence altına almayı amaçlamaktadır (Saner, 2012, s.56).

Avrupa'da endüstri mirası; “teknik ve endüstri yapıları, siteleri ve peyzajları” olarak sınıflandırılmaktadır. Birçok Avrupa ülkesinde, endüstri anıtları yasal koruma altındadır. Her ne kadar endüstri mirasının korunmasının eski bir geçmişi olmasa da konuya olan alaka gün geçtikçe artmaktadır ve bu konu ile ilgili enstitüler, birimler kurulmaktadır (Köksal, 2005, s.113).

2.2.6. UNESCO ve endüstri mirası

Birleşmiş Milletler'in dâhilinde bir kurum olarak 1946 yılında kurulan UNESCO eğitim, bilim ve kültür alanlarındaki çalışmalarını, üyesi olduğu her devlette kurulan Milli Komisyonlar vasıtasıyla hayata geçirmeye çalışan bir kuruluştur. Türkiye'nin de üyeliğinin bulunduğu UNESCO; endüstriyel mirasın korunmasına yönelik uluslararası alanda faaliyetler yürüten kurumlardan birisidir.

UNESCO tarafından hazırlanmış olan Dünya Mirası Listesi'nde 1978 tarihinden itibaren eski endüstri yapıları ve alanlarına da yer verilmektedir. Bu listedeki ilk endüstriyel alan, 1978 yılında ICOMOS tarafından aday gösterilen, Wieliczka (Polonya) Tuz Madeni Ocakları'dır (Görsel 2.1) (http-5). Tuz maden ocaklarının endüstriyel alan olarak seçilmesinin kriterleri; insanlık tarihinin önemli bir aşamasını betimleyen bir yapı

tipi olması ve mimari ya da teknolojik parçalar bütünü'nün sıra dışı bir örneği olması şeklinde açıklanmıştır (http-5).

Görsel 2.1. *Wieliczka (Polonya) Tuz Madeni Ocakları* (http-5)

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde 2019 yılı itibari ile 1121 miras alanı bulunmaktadır. Bunlardan 869 tanesi kültürel miras, 213 tanesi doğal miras, 39 tanesi doğal ve kültürel (karma) miras olarak değerlendirilmektedir (http-5). Listenin endüstri mirası ile ilgili açıklamasında; “son 30 yılda önem kazanan yeni bir disiplin olan endüstri arkeolojisi mirası, sadece fabrika ve imalathanelerden oluşmamakta, aynı zamanda kanallar, demiryolları, köprüler, ulaşım araçları, güç kaynakları ve işletme yerleşkeleri gibi yeni teknolojilerle üretilen sosyal ve teknoloji başarılarını da kapsamaktadır” ifadesi yer almaktadır (http-5).

Bir yapının, ya da kompleksin Dünya Mirası Listesi'ne girebilmesi için aşağıdaki ölçütlerin en az ikisine sahip olması gereklidir. Bu ölçütler;

- İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması,
- Kültürel çerçevede veya uzun bir zaman kapsamında, anıtsal yapı, kent planlama ve peyzaj tasarımında teknoloji, ya da mimarlıktaki gelişimler üzerinde önemli bir değişimi sergilemesi,
- Yaşayan, ya da ortadan kalmış bir uygarlığın veya kültürel geleneğin, yegâne, ya da en azından olağanüstü tanığı olması,
- İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı (aşamaları) temsil eden bina, mimari, teknik grup, ya da peyzaj tipinin göze çarpan bir örneği olması,

- Bir kültürün simgesi, özellikle geri dönüşümü olmayan bir değişimin etkisi altında korumasız kalmış olan geleneksel insan yerleşiminin veya arazi kullanımının dikkate değer bir örneği olması,
- Doğrudan veya dolaylı olarak olaylarla, yaşayan geleneklerle, ideallerle, inançlarla, yaygın bir önemi olan sanatsal veya edebi eserlerle ilgili olmak olarak sınıflandırılmıştır (http-5).

Dünya Miras Komitesi'nin endüstriyel peyzaj alanlarıyla ilgili herhangi bir politikaya ve resmi çerçeveye sahip olmadığı görülmektedir. Fakat 2013 yılında UNESCO Dünya Mirası çerçevesinde endüstriyel peyzaj kavramını görüşmek üzere Almanya'da bulunan Freiberg Madencilik Akademisi Teknik Üniversitesi'nde TICCIH Almanya ve ICOMOS Almanya tarafından bir çalışma yürütülerek UNESCO'nun bu miras alanları ile ilgili nasıl bir yol izlemesi gerektiği konuşulmuştur (ICOMOS ve TICCIH, 2013). Bu çalışma ile birlikte Almanya'nın "Zeche Zollverein Kömür Madeni Endüstri Kompleksi" 2001 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilmiş kömür işletmeleri kompleksini de içeren Ruhr Havzası'nda (Görsel 2.2) endüstriyel peyzaj kavramı ile ilgili ilk çalışmaların 2014 yılında yapılması planlanmıştır (ICOMOS ve TICCIH, 2013). Bu çalışmadan önce "endüstriyel peyzaj başlığı" ile UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 2000 yılında giren tek örnek Blaenavon Endüstriyel Peyzajı'dır (http-5).

Ruhr Bölgesi'nde sanayi yapılar ve anıtların dışında, burada bulunan kanalların, nehirlerin, demiryollarının bölgenin endüstriyel peyzaj karakterinden ayrı düşünülemez önemli parçaları olduğu belirtilmiştir ve bu bölge endüstriyel kültürel peyzaj alanı olarak tanımlanmıştır (SIG, 2017, s.4).

Endüstriyel peyzaj olarak belirlenen bir alanın merkez noktasında genellikle bir fabrika yapısı ve onu çevreleyen atölyeler ve/veya depolar vb. bulunmaktadır. Ayrıca işçiler için barınma mekânları, kamusal alanlar, okullar, ticari birimler, ulaşım sistemi gibi birçok sosyal alanı da kapsamaktadır (Edelblutte, 2006, s.172).

Endüstriyel peyzaj alanları, somut mirasın haricinde, bu mekânları kullanan, burada yaşayan insanların yaşam tarzlarını, kullanılan üretim tekniklerini, oluşturulan endüstri kültürünü barındırmasıyla somut olmayan miras değerlerini de içermektedir (Loures, 2008, s.24). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi 2003

yılında UNESCO tarafından imzalanmıştır ve sözlü gelenekleri, sahne sanatlarını, ritüelleri, festival etkinliklerini kapsamaktadır (UNESCO, 2003).

Görsel 2.2. Ruhr Bölgesi (<http-5>)

2.2.7. Türkiye’de endüstri mirasının korunmasına yönelik girişimler

Türkiye’de endüstri mirası kavramı yaklaşık yirmi yıldır bilinmekte ve giderek artan sıklıkta gündeme gelmektedir. Endüstri mirasının korunması, yeniden işlevlendirme kararıyla birlikte 1990’larda gündeme gelmiş, doğrudan endüstri mirası terimi dile getirilmemiş olsa da, eski endüstri yapılarına ilişkin koruma yaklaşımları şekillenmiştir.

Endüstri mirası hakkında hazırlanan yayınlar, internet siteleri, teknik geziler, yarışmalar, konferans ve seminerler; endüstri mirasına olan ilginin sürekli ayakta kalmasına imkân vermektedir. Bu çalışmalar ve projeler; Türkiye’deki endüstri mirasının korunması konusunda bir bilinç uyandırarak yol gösterici olabilmektedir. ICOMOS Türkiye tarafından 2002 yılında İstanbul’da endüstri mirası hakkında uluslararası bir buluşma gerçekleşmiştir (Ahunbay, 2002, s.42). Düzenlenen bu toplantıda, endüstri mirası ve 20.yüzyıl mimari mirasının korunmasına yönelik bilgiler

ve tecrübeler paylaşılmıştır. 20.yüzyıl mimari mirası, korunmasının önemi, sürdürülebilirliği, ekonomik boyutu ve UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bu dönemden daha fazla yapının yer alması gerektiği üzerinde durulmuştur (Ahunbay, 2002, s.43).

Türkiye'de endüstri mirası hakkında; konunun uzmanları haricinde genel bir bilincin oluştuğu söylenememektedir. Koruma anlayışının mimari ve sanat değeri taşıdığı düşünülen yapılarla sınırlı kalmasından ötürü daha az önemsenen endüstri mirası ve üretim donanımları, bilinçsizlik ve yanlış müdahaleler nedeniyle tahrip olarak kaybolmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de endüstri mirası ilk aşamada ciddi bir envanter çalışması yapılarak belgelenmelidir (Tolga, 2006, s.17). Ülkemizde; endüstri mirasının başlangıçta kent silüetinin ve kültürel tabakaların korunması gibi daha genel koruma nedenleriyle ilişkili olarak ele alındığını belirtmek gerekmektedir (Saner, 2012, s.60).

İstanbul'da Haliç kıyılarının temizlenmesi ve rehabilitasyonu projeleriyle ilişkili 1990'ların başında yaşanan bazı gelişmelerin çarpıcı sonuçları olmuştur. Proje kapsamında Haliç'te yer alan eski havagazı fabrikalarının yıkılması öngörülmüş, koruma kurulu kararlarıyla önüne geçilebilen bu yıkımlar yerine yeniden işlevlendirme projeleri hazırlanmaya başlamıştır (Saner, 2012, s. 60). Ancak bu sürecin dinamikleri içinde endüstri yapılarının korunması yönünde gelişen sivil girişimler önemlidir. Bu girişimlerin yansımaları özellikle Ankara Maltepe Havagazı ve Elektrik Fabrikası'nın korumaya alınması isteğiyle kitlesel koruma kampanyalarına dönüşmüştür (Saner, 2012, s.60). Haliç çevresinde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme projeleri arasında, Sütlüce Mezbahası'nın kültür merkezine, Feshane-i Amire'nin uluslararası fuar, kongre ve kültür merkezine, Hasköy Lengerhane ve Şirket-i Hayriye Tersanesi'nin Rahmi Koç Müzesi'ne, Cibali Tütün Fabrikası'nın Kadir Has Üniversitesi'ne dönüştürülmesi bulunmaktadır. Benzer süreçte Darphane-i Amire'nin İstanbul Müzesi'ne, Tophane-i Amire'nin Mimar Sinan Üniversitesi Kültür ve Sanat Merkezi'ne, Bakırköy Baruthane-i Amire'nin Yunus Emre Kültür Merkezi'ne, Bakırköy İspirtohanesi'nin İstanbul Teknik Üniversitesi İspirtohane Konservatuarı ve Kültür Merkezi'ne dönüştürülmesi de, bu örneklere eklenebilir (İncirlioğlu, 1991, s.68).

2.3. Endüstri Mirasını Koruma İlkeleri ve Yaklaşımları

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma bilimsel anlamda 19.yüzyıldan itibaren gelişen bir kavram olmakla birlikte; endüstriyel kalıntıların korunması son 40 yıldır akademisyenler ve kamu tarafından tartışılmaktadır. Terk edilen veya yıkılan endüstri bölgelerinde çalışan işçilerin geçmişin anıları, kolektif bellek ve kültürel kimliğin temsili olarak bu mirasları korumaya çalışmaları 1950'lerden sonra kamunun dikkatini çekmiştir. Artan tepkilerden sonra endüstriyel alanların yıkılmasına karşı ilk önemli adımlar atılmış ve 1973'te Endüstri Arkeolojisi ve Endüstriyel Anıtların Korunması kongresi Ironbrigde, İngiltere'de gerçekleştirilmiştir. Zamanla akademisyenlerin de çalışmaları artmış ve küçük ölçekli gönüllü gruplar kadar uluslararası sivil organizasyonlar da konu üzerinde çalışmaya başlamıştır (Kılınç, 2009, s.41).

Endüstriyel mirasın korunması, sadece yapının fiziksel bozulmalarının giderilmesi anlamını taşımamaktadır. Yok olma tehlikesi altındaki endüstri yapılar; tehlike ortadan kaldırılsa dahi kullanılmadıkları sürece uzun süre ayakta kalamazlar. Bu nedenle sürdürülebilir koruma için yeniden değerlendirme de gereklidir. Yeniden değerlendirme süreci, koruma bilinci ile bütünlük içerisindedir. Ayrıca yeniden değerlendirme koruma sürecine kültürel yararın yanında ekonomik yarar da sağlamaktadır (Altınoluk, 1998).

Endüstri yapılarının belgelenmesi ve korunmasına yönelik çalışmalar yapılırken karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi, hangi yapıların endüstri mirası kapsamında değerlendirileceği konusudur. Bir endüstri mirasının korunma nedeni, endüstri yapı ve alanlarının sınıflandırılması ülkelere ve farklı çalışma amaçlarına göre değişiklik göstermektedir (Köksal, 2005, s.123). Örneğin İtalya'da endüstriyel anıtlar, ulusallaşmanın bir göstergesi olarak kabul edilirken, İngiltere'de teknolojinin gelişimine ilişkin önemli örnekler, mimarlık ve mühendislik açısından üstünlük gösteren önemli endüstriyel anıtların tespit edilmesi ve korunması ön plana çıkmaktadır (Stratton, 2000, s.8-28). Türkiye'de ise, son yirmi yıldır gündemde olan endüstri mirası kavramı ve koruma uygulamaları yeniden işlevlendirilen yapılar ve anıtsal ölçekli yapılar olarak ele alınabilir (Saner, 2012, s.59).

2.3.1. Endüstri mirası: korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri

Endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi kavramları ICOMOS'un (the International Council on Monuments and Sites) 28 Kasım 2011 tarihinde Paris'te düzenlenen 17. Genel kurulunda ve TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage) ile birlikte ele alınmış "Endüstriyel Miras Alanları, Yapıları ve Peyzajını Koruma İlkeleri" (Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes) kapsamında yeniden tanımlanmıştır (ICOMOS, 2011).

"Dublin İlkeleri" adıyla anılan bu ilkeler, endüstri miras yapılarını, peyzaj alanlarını, arazileri belgelemek ve böylece değerini kavramak için bir takım öneriler içermektedir:

- Tanım: Mimari yapılar, kompleksler, sitler, peyzaj alanları "Endüstriyel Miras" kavramını oluşturmakla birlikte bütün bu alanlarla ilgili makineler, üretim süreçleri ve belgeler de bu kavrama girmektedir. İlgili dokümanlar endüstriyel üretim süreci ile ilgili önemli kanıtlar sunmaktadır.
- Endüstriyel Miras Alanları; Tasarım yaklaşımları, kullanım amaçları ve zaman içerisindeki dönüşümleri açısından çok çeşitlidirler. Bazıları, üretim süreçleri ve teknikleri ile ilgili döneme ait olurken bazıları da evrensel niteliktedir. Endüstri mirasının değeri ve önemi, ait olduğu makine donanımlarına, malzeme dokusuna, endüstriyel peyzaj olarak tanımlanan konumlarına ve yazılı belgelere bağlıdır.
- Araştırmak ve belgelemek; Endüstri yapılarının, sitelerinin, ilgili makinelerinin, donanımının değerini ve tarihteki yerini anlamak için önemlidir. Ayrıca insan emeği ve bilgisinin söz konusu olduğu durumlarda endüstriyel üretim sürecini doğru anlamak ve yorumlamak için yazılı veya sözlü tüm belgelere başvurmak gerekmektedir.
- Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirme sürecinde, yapının geçmişiyle bütünleşmiş bir biçimde dönüştürme yapılmalıdır. Bunun gerçekleştirilmesi, tarihsel, teknolojik ve sosyo-ekonomik boyutlarına işaret edilerek disiplinler arası bir çalışma gerektirmektedir.
- Endüstri miras alanlarının önemini anlamak için; buldukları bölgenin sanayi, sosyo-ekonomik tarihi hakkında detaylı bilgiye sahip olmak kadar; o

bölgenin, dünyayla nasıl bir bağlantısı olduğunu anlamak da önemlidir (ICOMOS, 2011).

2003 yılında TICCIH tarafından hazırlanan ve endüstri mirası ile ilgili evrensel olarak bilinen, Türkiye'nin de dâhil olduğu Nizhny Tagil Tüzüğü'ne göre endüstri mirası; tarihi, teknolojik, sosyal, mimari ve bilimsel değere sahip olan endüstriyel kültürün kalıntılarından oluşmaktadır (TICCIH, 2003). Nizhny Tagil Tüzüğü'nde belirlenen bir endüstri mirasının korunacak değerleri temel alınarak, inceleme konusu endüstri yapılarına özgü korunacak değerler, çalışmanın uygulama kapsamında kullanılmak üzere literatür taramaları ve yerinde incelemeler ışığında tarafımızca şu şekilde geliştirilmiştir;

- Tarihi Değer; Tarihte derin etkileri olan hareketler sonucu endüstri mirası oluşmuştur. Bu nedenle endüstri mirasının korunması evrensel olmasından dolayı önemlidir. Bir ülke veya kentin tarihinde önemli bir teknolojik gelişime tanık olmuş endüstri yapısı veya tesisi ait olduğu dönem nedeniyle tarihsel değere sahiptir (Madran ve Kılınç, 2008, s. 147).
- Teknik değer; Bir yapının üretiminde kullanılan teknolojiler, ilgili döneme ait tekniğin de göstergesi niteliğindedir. Yapıların inşasında kullanılan teknolojik sistemler teknik değeri de oluştururlar (Orbaşlı, 2008). Endüstri devrimi ile birlikte, inşaat sektöründe ve üretim alanında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bir endüstri yapısı; yapım teknikleri ve dönemin teknolojisini yansıtan iç donanımıyla beraber teknik değere sahiptir (Madran ve Kılınç, 2008, s. 148).
- İşlevsel / Kullanılabilir Değeri; Ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişmeler sonucunda terk edilerek işlevsiz bırakılan yapıların, gelişen teknoloji imkânlarından yararlanarak kent yaşantısına yeniden kazandırılmasında işlevsel değer önemli bir rol oynamaktadır. İhtiyaç duyulan işleve uygun hizmet etme yetisi olarak tanımlanan kullanım değeri, endüstri yapılarının sahip oldukları donanımsal özelliklerden dolayı çeşitli kullanımlara olanak vererek, onları tekrardan “yaşayan mekânlara” dönüştürmektedir. Başka bir ifade ile yapıların tekrardan kullanılabilir hale getirilmesi, o yapının işlevsel değeri ile ilgilidir (Bostancı, 1989). Toplumun ihtiyaçlarını karşılarken, yeni tasarımlar yapmak yerine, işlevsiz kalan mevcut yapıları güncel ihtiyaçlara

göre dönüştürüp kullanmak, kullanım değerinin ekonomik değerle ilişkili olduğunun da bir göstergesidir (Madran ve Özgönül, 2005, s.72).

- Özgünlük Değeri; Yapının fiziksel durumu ile ilgili bir değerdir. Eğer yapı ya da mimari öğeler, yapıldığı dönemin mimari tasarım yaklaşımını, yapı malzemesini, kullanım şeklini, yapıım sistemini yansıtan özelliklerini günümüze kadar bozulmadan koruyabilmiş ise özgünlük değerine sahip olarak değerlendirilmektedir (Madran ve Kılınç, 2008, s. 148).
- Çevre ve Sosyal Değer; Endüstri devrimiyle beraber, kırsal yerleşimlerden endüstri kentlerine göç yaşanarak insanların gündelik yaşamlarında köklü değişimler meydana gelmiştir. İnsanların hayatlarında her alanda değişikliklere yol açmasından ötürü, endüstri mirası sosyal değere sahiptir (TICCIH, 2003).

2.4. Endüstri Mirası Koruma Kapsamında Müdahaleler

Bir endüstri yapısının ya da tesisinin korunması gerekli değerleri belirlendikten sonra en önemli adım uygun koruma yönteminin seçimi ve uygulanmasıdır. Mirasın sahip olduğu değerlerin doğru bir şekilde belirlenmesi aynı zamanda söz konusu olan yapının uygun yöntemlerle korunmasına imkân vermektedir (Köksal, 2005). Tarih boyunca endüstri yapısının korunmasında çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Höhmann, yapının içinde bulunduğu koşulları göz önünde bulundurarak, endüstri yapılarının korunmasında uygulanan yöntemleri 4 başlık altında incelemiştir;

1. Herhangi bir müdahale yapmadan ya da en az müdahale ile yeni bir işlev vermeden yapılan koruma.
2. Çok az bir değişimle ya da eski işlevine yakın bir işlevle koruma: Bu yöntem daha çok işlevini yitirmemiş teknik anıtlar için tercih edilmektedir.
3. Yapıya müze işlevi vererek koruma: Müze olarak yeniden işlevlendirme her yapı için uygun olmamaktadır. Fakat özgün işlevini yitirmemiş, müdahale görmemiş ve içerisinde barındırdığı teknik bilgiyi sunacak düzeydeki bir yapının müze olarak işlevlendirilmesi başarılı sonuçlar vermektedir. Burada önemli olan, müze olarak kullanılacak yapının maruz kaldığı müdahalelerin tarihi yapıyı gölgede bırakacak şekilde olmamasıdır. Aksi takdirde koruma amacını kaybederek, yeni amaçlar için bir araç haline gelmektedir. Endüstri yapılarına ait donanımların ait oldukları yerde ve hatta çalışırken tanıtmak en

doğru çözümdür. Çünkü endüstri sürecinin anlaşılabilirliği endüstriyel işleyiş süreci ile birlikte mümkün olmaktadır. Endüstri yapıları içindeki makineler de, endüstriyel süreci anlamak için önemli birer kaynaktır.

4. Endüstri yapılarını yeni bir işlevle yeniden kullanma: İşlevini yitiren veya terkedilen bir yapının bakımsız kalması hızlı tahrip olmasına neden olmaktadır. Bu aşamadaki bir endüstri yapısının veya tesisin yeniden işlevlendirilmesi doğru bir çözümdür. Yeniden kullanımın ana amacı yapıyı tekrar yaşama katarak ömrünü uzatmak olmalıdır (Höhmann, 1992'den aktaran Köksal, 2005, s.126-127).

Dublin İlkeleri'nin esas aldığı çalışma alanı Endüstri Devrimi'ne ait özel üretim ürünlerinin, taşıma yöntemlerinin, enerji üreten veya kullanan teknolojiler, ticari etkileşimlerin, yeni oluşan sosyal ve kültürel dokunun korunmasına yöneliktir (ICOMOS, 2011). Dublin İlkeleri koruma ve yeniden işlevlendirme çerçevesinde esas alınacak yöntemleri içermektedir.

Dublin İlkeleri'nde endüstri mirası kapsamındaki yapıların dönüştürülmesinde belirlenen yöntemler şu şekildedir:

- Endüstri mirası kapsamındaki yapıların yeniden işlevlendirilmesi ve korunması sürecinde, arşiv kayıtları ve mirasın sahip olduğu makinelerle birlikte korunması için uygun yaklaşımlar belirlenerek; politikalar, yasal ve idari tedbirler göz önünde bulundurulmalıdır.
- Endüstri mirasını yeniden işlevlendirme aşamasında kaynak niteliğinde kullanılmak üzere, yapılara ve çevrelerine ait belgeler, çizimler, arşivler toplanarak listeleri hazırlanmalıdır. Endüstri mirasının gerekli şekilde belgelenmesi ve korunması için acil koruma önlemlerinin alınması önemlidir.
- Endüstri mirası kapsamında olan ve halen aktif olarak üretime devam eden yapılar yeniden işlevlendirilirken, yapının sahip olduğu teknik donanımlara ve işleyiş düzenine saygı gösterilmelidir.
- Endüstri mirası kapsamındaki yapı veya yapı grupları için bütünlük oldukça önemlidir. Bu nedenle koruma önlemleri alınırken yapının içeriğine ve özgünlüğüne sadık kalınacak şekilde uygulanmalıdır ve sahip olduğu iç donanımları da göz önünde bulundurulmalıdır. Yapıya ait teknik donanımlar

çıkarılır ya da yapı bütünlüğünü bozacak şekilde kayıplar olursa yapının sahip olduğu miras değeri zarar görebilir. Bu aşamada yasal ve idari çerçevenin belirlenerek yapıların korunması oldukça önemlidir (ICOMOS, 2011).

Prensiplerin üçüncü aşamasında; endüstri mirası kapsamındaki yapıların, peyzaj alanlarının veya arazilerin korunarak sürekliliğinin sağlanması konusu incelenmiştir. Dublin İlkeleri'nde önerilen bazı yöntemler şu şekildedir:

- Endüstri yapılarının korunması konusunda en etkili yol; yapının özgün kullanımının devam etmesinin sağlanması ya da uygun yeni kullanımlar sağlanmasıdır. Yeni kullanımlar belirlenirken, endüstri mirasının özgün özelliklerine ve donanımına saygı gösterilmelidir. Bu aşamada kültür mirası değerinin anlaşılması ve dikkate alınıp saygı gösterilmesinde uzman katkısına ihtiyaç bulunmaktadır. Farklı disiplinlerden farklı teknik donanımlara sahip uzmanlar yardımıyla gerekli standartlar ve yöntemler yapıya adapte edilerek uygulanmalıdır.
- Yapılan müdahaleler; geri dönüşebilen yapının tarihsel ve fiziksel izlerine saygılı nitelikte olmalıdır. Yapılan değişiklikler ayrıntılı araştırmaya dayanmalıdır ve sonrasında da belgelenmelidir.
- Endüstri miras alanlarının dönüşümünde, tüm işlemler detaylı bir şekilde kayıt altına alınmalıdır.

Prensiplerin dördüncü ve son aşamasında ise endüstriyel yapının “miras” özelliğini oluşturan değerlerini topluma sunmak ve kamunun farkındalığını artırmak amacıyla ilkeler belirlenmiştir.

- Endüstriyel miras kapsamında incelenen yapılar, çok yönlü özellikleriyle ele alınmalıdır. Yerel, ulusal ve uluslararası tarihi konularında önemli bilgiler sağlayan endüstri yapıları zaman içerisindeki kültürel etkileşimleri de yansıtır. Endüstri mirasının başarılı bir şekilde korunması konusunda halkın ve özel sektörün bilinçlenerek anlayış göstermesi önemli birer araçtır.
- Endüstri mirası ile ilgili bilinçlenmeyi artırarak, çağdaş toplumların farkındalığının artması için; bir takım programlar ve ziyaretler düzenlenebilir ve üretim süreçlerine, somut olmayan mirasına yönelik sunumlar düzenlenebilir. Ayrıca şehir müzelerinin geliştirilerek, sergiler düzenlemek,

rotalar oluşturma endüstri mirası yapılarının korunması ve yaşatılması konusunda önemli bir araçtır. Endüstri miras alanları, mümkün olduğunca, araştırma ve koruma ile ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından eğitim amacıyla kullanılmalıdır.

Endüstri yapılarının çevreleriyle birlikte, kompleks olarak; içindeki konutlar, dükkânlar ve rekreasyon alanları, ayrıca üretim tesislerinin içlerindeki mekanik donanımlar ile bir bütün olarak değerlendirilip korunması gereklidir (Ahunbay, 2002, s.43). Sanayi faaliyetleri sonucunda oluşan taşınabilir teknik anıtların yani makinelerin ve makinelere ait işletim sisteminin tüm ayrıntılarının hızlı bir biçimde kaybolma ihtimaline karşı en doğru çözüm yerinde korunmasıdır (Köksal, 2005, s.129). Eğer seçilen yeni işlev müze ise, makinelerin ve teknik donanımların uygun sergileme koşullarıyla korunması mümkündür. Fakat endüstri mirasının müze haricinde başka yeni bir işlevle kullanılması söz konusu ise, uygun koruma önlemlerinin alınması gerekmektedir (Köksal, 2005, s.129).

2.4.1. Endüstri mirası kapsamındaki yapıların yeniden işlevlendirilmesi

Teknoloji, yeni kent politikaları, toplumsal değerler ve yargılar ile ihtiyaçların hızla değiştiği bir durumda yapılar; strüktürel olarak ayakta kalmalarına rağmen işlevsiz olarak yetersiz kalmaları nedeniyle terk edilmektedirler. Bir endüstri mirasının kapatılma veya işlevsiz kalma nedenleri, endüstri yapılarının verimli işletilememeleri, teknolojik olarak yetersiz kalmaları, kenti kirletmeleri, ihtiyaçlara cevap verememeleri gibi nedenler sıralanabilir. İşlevini yitirerek terkedilen yapılar kültürel ve tarihsel olarak yok olma tehdidi ile karşı karşıyadır (Yırtıcı, 2009). Ayrıntılı belgeleme çalışmalarının eksikliği, uygulamada karşılaşılan sorunlar gibi nedenlerle endüstri mirası kaybının çok hızlı olduğu günümüzde, mevcut endüstri yapılarının yeni bir işlev ile yeniden kullanılmaları endüstri mirasının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda önem arz etmektedir.

Endüstriyel yapıların yeniden işlevlendirilmelerinin temel amacı, yapının kullanıcı ihtiyaçlarına göre tasarlanarak, mimari, estetik, sosyal ve kültürel değerlerini koruyup gelecek kuşaklara aktarmak ve yapılara işlevsel bir anlam kazandırarak onları tekrardan “yaşayan varlık” haline getirebilmektir (Altınoluk, 1998).

Bu bölümde bir endüstri yapısının yeniden işlevlendirilmesini gerektiren nedenler tarihsel ve çevresel nedenler, ekonomik nedenler ve yapıların işlevini yitirmesi olarak üç başlık altında incelenecektir.

2.4.1.1. Tarihsel ve çevresel nedenler

Yapılar; içinde var oldukları dönemin ekonomik, sosyal, kültürel özellikleriyle birlikte, dönemin mimari ve teknik konulardaki yetisi hakkında da pek çok bilgiyi taşırlar. Bu sebeple yapılar; toplumun manevi değerlerini yansıtan toplumsal belleğinin aynası durumundadırlar (Altınoluk, 1998).

Endüstri devriminin geçmiş izlerini taşıyan ve bugün endüstri mirası olarak kabul edilen yapılara ait her türlü verinin saklanması ve korunması gereklidir. Kentleşmenin hızlanması ile birlikte kent merkezinde bulunan endüstri yapılarının atıl durumda kalması, çevre kirliliğine sebep olmaktadır. Bu nedenle kullanılmayan bu yapıların yeniden işlevlendirilerek çevrenin ihtiyacını karşılar nitelikte dönüştürülmesi önem arz etmektedir (Tanyeli, 2000).

Endüstri yapılarına verilen yeni işlevler, yapının kentsel dokudaki yeri, kültürel önemi ve sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirilmelidir. Yeni işlevin gerekleri doğrultusunda Avrupa ülkelerinde yapılan çalışmalarda temel yaklaşımlar;

- İlk işleve ait özgün tasarımların korunması ve yeni işlevde bu özgün yönlerin okunması,
  - Üretim araçlarının mümkün oldukça özgün yerlerinde sergilenmesi,
  - Sade bir tasarım anlayışının kullanılması,
  - Binanın özgün işleyişinin görsel olarak sunulması
- şeklinde sıralanabilir (Altınoluk, 2000, s.8).

Bir endüstri yapısının yeniden değerlendirilmesinde fiziksel çevre ile ilişkisi, mimari özellikleri, mekânsal özellikleri, yapım tekniği araştırılmalı ve elde edilen bilgiler ışığında en uygun yöneme karar verilmesi gerekmektedir (Altınoluk 1998).

Endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmesinde, uygun yöntemin bulunması kadar tesise ait donanımların da korunması önemlidir. Makinelere ait işletim sistemlerinin tüm ayrıntılarıyla birlikte yeniden değerlendirmenin bir parçası haline getirilerek korunması en doğru çözümdür (Köksal, 2005, s.129).

2.4.1.2. Ekonomik nedenler

Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi, tarihsel ve kültürel getirilerinin yanında -tarihi belge özelliği taşımaları nedeniyle gelecek kuşaklara aktarılması gibi-ekonomik açıdan da getirileri olan bir süreçtir. Yeniden işlevlendirilen bir endüstri yapısı köhnelenmiş durumundan kurtulurken aynı zamanda kendi kendinin bakımını sağlayabilecek ekonomik sürekliliğe de sahip olur (Büyükarıslan ve Güney, 2013, s.47). Bulunduğu çevrenin de gelişmesini sağlayarak bölgede yaşayan halkın da “endüstriyel miras turizmi” adı altında ekonomik kalkınmasına yardımcı olmaktadır (Kıraç, 2001, s.62)

2.4.1.3. Yapıların işlevini yitirmesi

İşlevsel değerlerini kaybeden endüstri yapıları kaybedilme riski altındadır. Yapılar aynı zamanda değişen sosyo-ekonomik koşullar karşısında içinde buldukları toplumsal yapı karakteri ve yaşanan mekânların değişen şartlara cevap vermesi bakımından da çeşitli zorluklar yaşamaktadırlar (Göçer, 2003, s.80-83). Bu zorluklar karşısında işlevsel olarak eskiyen yapıların yıkılması ya da işlevsel ömrünü tamamlamış fakat yapısal ömrünü tamamlamamış yapılara yeni işlev verilerek kullanılmaya devam edilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Terk edilen, işlevsiz kalan endüstri yapılarının korunmasında çağdaş koruma düşüncesiyle paralel olarak yeniden işlevlendirme anlayışı en çok kullanılan ve tartışılan mimarlık pratiklerinden biridir. Bu gibi durumlarda, var olanı yıkmak ve yok etmek yerine, mevcut olanı sürdürmek her zaman için en etkin çözüm olarak görülmektedir.

Endüstri yapılarının rasyonel tasarımları, yeniden değerlendirilmesi veya yeni bir işlevle dönüştürülmesi konusunda büyük kolaylık sağlamaktadır. Fakat endüstri yapılarının yeniden değerlendirilmesinde onu özgün kılan özelliklerin korunmasına dikkat edilmelidir. Yapıyı boş bir kabuk olarak algılamak yerine, yapıların içindeki demir sütunlarını, taşıyıcı sistemini ya da ahşap taşıyıcılarını, avlularını, tesis içinde ulaşımı sağlayan raylar vb. özelliklerini korumak gerekmektedir. Bunların sağlanabilmesi için yapıya özgü yeniden değerlendirme kararının verilmesi gerekmektedir (Köksal, 2005, s.129). Endüstri mirası kapsamına giren yapıları, uzmanlar tarafından belirlenmiş ve evrensel platformlarda söz sahibi olmuş ilkeler

ışığında korumak ve yeniden işlevlendirmek; hem yapıların geçmiş izlerine saygı duyarak tarihlerine ait atmosferi korumak hem de günümüz ihtiyaçlarına uygun, verimli kamusal alanlara dönüştürebilmek açısından önemlidir.

2.5. Türkiye’de endüstrileşme süreci

Osmanlı Dönemi’nden günümüze ulaşan erken tarihli endüstri mirası İstanbul’un fethinden sonra kurulan Tophane-i Amire (1453) ve Tersane-i Amire’nin (1455)dir. Ancak 18. ve 19. yüzyıllarda üretim yapısı ve ekonomide değişim yaratan gelişmelerle endüstri devrimini deneyimleyen Avrupa’da bu süreç devam ederken, Osmanlı Devleti’nde batılı endüstriyel üretim tarzının esas alındığı dönüm noktası, 19.yüzyıl ve sonraki dönemde gerçekleşmiştir. Devlet yatırımla “Fabrika-ı Hümayun” olarak nitelendirilen birçok endüstri tesisi inşa edilmiştir (Tülücü, 2007, s.37).

Cumhuriyet ncesi dönemde inşa edilen endüstri yapıları; teknolojinin yetersiz kalması, malzeme seçeneklerinin kısıtlı olması, imalat ve montajda yaşanan ekonomik yetersizlikler gibi nedenlerden dolayı yetersiz kalmıştır (Yıldırım, 2007, s.6).

1923 yılında Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte tarım, ticaret ve sanayi alanlarında birçok yatırım gerçekleşmiştir. Devletçilik ilkesinin esas alındığı özellikle 1930-1939 yılları arasında geçen süreç, Türkiye Cumhuriyeti için ilk sanayileşme süreci olarak kabul edilmektedir (Boratav, 2011, s.59).

17 şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir’de gerçeklesen İktisat Kongresi ile ekonomik büyüme konusunda nasıl bir yol izleneceğine dair kararlar belirlenmiştir. Milli endüstriyi geliştirmek üzere gümrük kanunu değiştirilerek; endüstri kuruluşları için kara ve deniz ulaşımında kolaylıklar sağlanıp, iş adamlarına kuruluş kredisi verilerek teknik adamların yetiştirilmesi için gerekli gayretler gösterilmiştir (Serin, 1963, s.102).

Devletçilik ilkesi çerçevesinde 1932 ve 1936 yıllarında 1. ve 2. Beş Yıllık Sanayileşme Planları hazırlanarak, ulusal kalkınma hedefi doğrultusunda önemli bir adım atılmıştır. Bununla birlikte artık devlet endüstrileşme sorumluluğunu üzerine alarak 1933’te Sümerbank’ı kurmuştur (Kuru, 1999). Cumhuriyet’in ülkeyi yeni baştan yaratma hareketleri içerisinde; altyapı ve enerji tesisleri başta olmak üzere birçok tesis

yapılmıştır. Cumhuriyet ideolojisi ve modernizm çerçevesinde endüstri yapıları; inşa edildikleri dönemlerin incelenmesi noktasında çok önemli bir yere sahiptir.

1892 yılında Hicaz Demiryolu'nun Ankara bağlantısının tamamlanması, Ankara'nın ekonomik gelişmesinde ve kentin mekânsal açıdan farklılaşmasında bir dönüm noktası olmuştur. 19.yüzyılın sonlarına doğru demiryolunun kente gelmesiyle birlikte, İstanbul'a daha hızlı ve ucuz bağlantı kurulmaya başlamıştır. Ankara'yı tarımsal ürünlerin toplandığı bölgesel bir merkez toplama istasyonu haline getiren demiryolu bağlantısı; henüz inşaatı devam ederken bile kent ekonomisini canlandırarak, demiryolu güzergâhında tarımın gelişmesini sağlamıştır (Tekeli, 1991, s.132).

Yeni Türkiye'nin oluşum sürecinde Osmanlı'dan devralınan endüstri mirası, büyük ölçüde el işçiliğine dayanan imalathanelerden oluşmaktaydı ve bunların birçoğu işgal altındaki Marmara ve Ege Bölgesinde faaliyet gösterdiği için Kurtuluş Savaşı'nda zarar görmüştü (Müderrişoğlu, 1990).

3.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetten önceki Ankara, kale ve çevresinde kurulmuş 30000 nüfuslu, başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan bir kent iken; cumhuriyetin ilk yılları ile birlikte bu durgun dönem sona ermiştir (Ankara Valiliği, 2011, s.14).

Osmanlı Devleti'nin son bulmasının ardından savaş yıllarının yarattığı olumsuz etkilerin izleri henüz silinmemişken dünya tarım ürünleri piyasasının çökmesi riski yeni ulus devletin ve rejimin önünde engel olarak ortaya çıkmıştır. Yeni ulus devlet bütün bu olumsuz koşulları geride bırakan bir çözüm arayışına girerek, medeni ülkeler seviyesine ulaşmanın yolunun endüstrileşme faaliyetlerinden geçtiğini kabul etmiştir (Owen ve Pamuk, 1998). Bu nedenle ekonomide devlet müdahalesi ile yerel sanayinin teşviki, dönemin ayırt edici özelliklerinden olmuştur. Endüstri faaliyetleri ve üretim oranları, devlet eliyle başlatılan girişimler sayesinde artmıştır. 1927 yılında yürürlüğe giren Teşvik-i Sanayi Kanunu, gıda maddelerinin işlenmesi, çimento, inşaat malzemeleri ve dokuma malzemelerinin üretimi ile ilgili sanayi kuruluşlarına çeşitli yardımlarda bulunarak teşvik sağlanmıştır¹ (Owen ve Pamuk, 1998).

---

¹ Cumhuriyet öncesi dönemde azınlıkların egemen olduğu devlet ekonomisi yerini, rejimin değişmesi ile birlikte ulusal ekonomiye bırakmıştır. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde Yeni Türkiye'nin kaderini etkileyecek kadar önemli kararlar alınarak, tekelleşmenin önüne geçilmesine vergilerin düzenlenmesine ve yabancı sermayeye yalnızca ülkenin ekonomik gelişmesine katkı sağlayacaksa izin verilmesine ve yerli üretimin teşvik edilmesine karar verilmiştir (Tokgöz, 2007, s.45)

Anadolu coğrafyasının merkeze yakın bir noktasında yer alan Ankara, yeni bir ulus devlet ve ulusal ekonomik oluşturma amacı için uygun bir konumda idi (Eraydın ve Köroğlu, 2005, s.3). Modern bir başkent için gereken hizmetler için zorunlu olarak yapılan çalışmalar ticari hayatı canlandırmıştır. İnşaat malzemelerini karşılamaya yönelik küçük imalathaneler kurulmuştur. Etibank, Gazi Fişek Fabrikası gibi kamu sanayi kuruluşları ve bunlara bağlı fabrikaların Ankara'da faaliyet göstermesi, bu fabrikalara yan sanayi olarak çalışan küçük işletmelerin de kurulmasında öncü olmuştur (Ankara Valiliği, 2011, s.14). Bu tür gelişmeler sonucu başlayan iç göçlerle hızlı bir nüfus artışı görülmeye başlanmıştır. Modernleşme ve yenileme çalışmalarıyla Ankara'da modern bir kent kurmanın yanı sıra, çağdaş toplumun yaşam biçimi yaşatılmak istenmiştir (Tankut, 1990).

Cumhuriyet döneminde izlenen politikalar Ankara'nın hızla büyümesinde önemli bir rol oynayarak Ankara'da kentleşme hızını artırmıştır. Fakat ulusal ekonominin gelişmesi için, mevcut yerleşkelerin birbirine bağlanması ve elverişli ulaşım sistemine ihtiyaçları vardı. Cumhuriyet rejimi politikaları, ulaşım bağlantıları güçlü olan kentler bütünü oluşturmayı hedeflemekteydi (Eraydın ve Köroğlu, 2005, s.3). Cumhuriyet'in ilanını takip eden süreç içerisinde, demiryolu ulaşım ağı geliştirilerek Anadolu'nun birçok kentine ulaşım sağlanmıştır. Bu amaçla, 1924-1938 yıllarında ortaya konan demiryolu politikası ile birlikte Ankara'nın yeni ulaşım bağlantılarının birleşme noktası olarak ulusal ekonomideki önemi artmıştır (Tekeli, 1991). Demiryolu inşaatına ek olarak, 5 Nisan 1925'te Şeker Fabrikaları'nın kurulması ile ilgili kanun çıkartılmıştır. 1927 yılında ise madencilik yatırımlarını ve özel sanayiye teşvik eden önlemler geliştirilmiştir (Tokgöz, 2007).

Başkent Ankara'nın idari merkez kimliğinin daha baskın olması şehrin endüstriyel gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle Ankara'daki sanayi faaliyetleri devlete dayalı ve hızla artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, havagazı, elektrik gibi modern bir kentin ihtiyacı olan altyapı servislerini sunan kuruluşlar olmuştur (Saner, 2003, s.368).

Kentsel ölçüde altyapı ihtiyaçlarının artmasıyla birlikte Nafia Vekâleti (Bayındır Bakanlığı) Alman Didier Firmasına Ankara'nın elektrik ve havagazı işletme imkânını vermiştir. Didier firması tarafından havagazı ve elektrik fabrikaları kurularak 1929 yılında çalışmaya başlamıştır (Tekeli, 1980, s.57). Maltepe semtinde kurulan bu iki

fabrikanın demiryolu kenarında yer seçmiş olması, Maltepe'nin fabrikalar mahallesi haline gelmesinde etkin rol oynamıştır (Tekeli, 1991).

1930'lu yıllarda Ankara'da gıda üretiminde öne çıkan fabrikalar, Kavaklıdere Şarap İmalathanesi, Avram Sigal Gazoz Fabrikası, Belediye Un ve Ekmek Fabrikası, Bozüyük Müskirat Fabrikası, Cumhuriyet Un Fabrikası, İzzet Şerif Bey Gazoz Fabrikası ve Bomonti Bira Fabrikası'nın şubesi şeklinde sıralanmaktadır (Erdoğan, Günel ve Naince, 2007, s.187). Giyim sektöründe ise Mensucat Fabrikası, Ağaç işleri sanayisinde Başlangıç Marangoz Fabrikası, Suhulet Marangoz Fabrikası, Sebat Marangoz Fabrikası ve Turan Marangoz Fabrikası vardır (Kandemir, 1932, s.75).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devlet sadece sanayileşme alanını değil, bu süreçte kurulan üretim tesisleriyle birlikte kentlerin çağdaşlaşmasını da desteklemiştir. Üretim tesisleri sadece üretimin gerçekleştiği yerler olarak kalmayıp, çalışanların gündelik yaşantısı düşünülerek kurgulanmış lojmanlar, lokanta, okul gibi sosyal alanları içeren karmaşık yapı bütünlerinden oluşmaktadır (Asıliskender, 2002).

Cumhuriyetin modernleşme projesinin en önemli uygulama alanı olan Başkent Ankara'da, cumhuriyet sonrası ilk yıllar özellikle kadının kamusal alanda yer almasını destekleyen ve toplumsal yapıyı dönüştürecek nitelikli etkinlikler geliştirilerek, yeni sosyo-kültürel mekânlarla kentte değişimin temelleri atılmıştır (Bayraktar, 2016, s.68). Planlanmış kamusal açık alanlar/meydanlar ve sokaklar da sanat ve kültürün mekânları olarak modern bir kent kurgusuna uygun olarak biçimlenmiştir (Görsel 3.1).

Özellikle 1925 yılında Atatürk Orman Çiftliği'nin (AOÇ) kurulmasıyla birlikte Ankara; gezme ve park ihtiyaçlarını karşılayacak bir alanla buluşmuştur (Bayraktar, 2016, s.76). Atatürk Orman Çiftliği, özellikle tarım ve tarımsal emeği dönüştürme hareketinin deney alanını oluşturmuştur (Görsel 3.2). Yalnızca tarımsal üretimle sınırlı kalmayıp, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında izlenen modernleşme, toplumsallaşma düşüncesinin de önemli bir halkası olmuştur. Her ne kadar Mustafa Kemal Atatürk'ün bireysel bir girişimi olarak başlasa da sonraları kamusal bir değere dönüşmüştür. Atatürk Orman Çiftliği; tarımsal üretim ilişkilerine bağlı kırsal yaşamın iyileştirilmesinde Köy Enstitüleri ve modern toplumun temellerini atmaya yönelik Halkevleri gibi, cumhuriyet tarihinin iki önemli deneyimi ile bir bütün oluşturmaktadır (Keskinok, 2005).

Görsel 3.1. Şehir Bahçesi'nde dinlenme (VEKAM Kütüphanesi, Envanter No: 1826)

Görsel 3.2. Atatürk Orman Çiftliği'nde tarım (Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu arşivi)

3.3. Ankara'daki Sanayi Bölgesinin Kent Planlarına Göre Değişimi

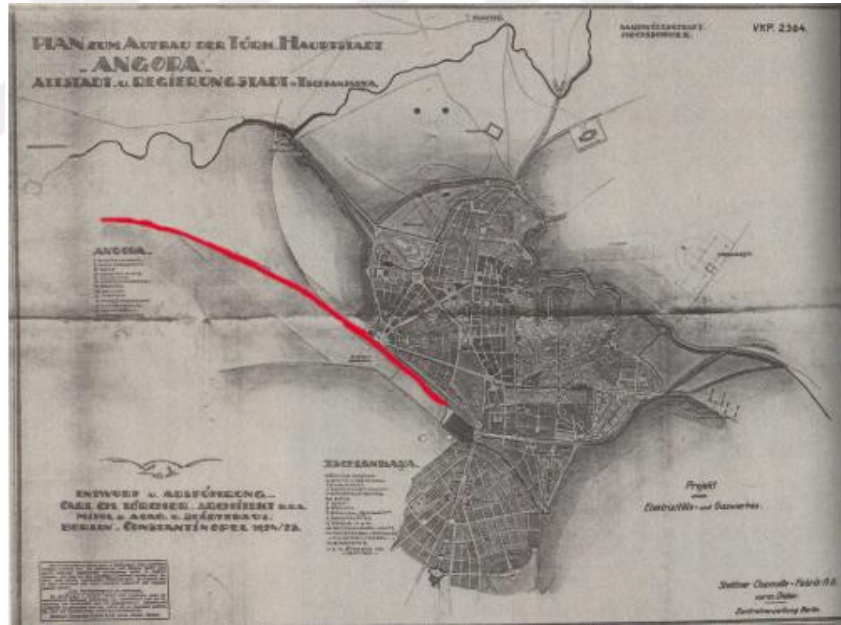
Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte, kentsel gelişime yön vermek amacıyla çeşitli kararlar alınarak önemli uygulamalar yapılmıştır. 1924 yılında Ankara Belediyesi'nin kurulması ve hemen ardından 1925 yılında Yenişehir için hazırlanan kamulaştırma yasası bu gelişmelerden bazılarıdır (Vardar, 1989, s.38).

1925'de Yenişehir (Kızılay) için yaptırılan ve kentin bugünkü simgesel merkezi olan Kızılay ve çevresine ait temel kararların verildiği planlar, Alman mimar Dr. Carl Christoph Lörcher'e aittir. Kente ait endüstri tesisi kurma potansiyeli, yeşil alanlar,

ulaşım ve tren yolu olanakları gibi konularda yol gösterici olmuştur (Cengizkan, 2004, s.36).

Lörcher Planları'nın hazırlanması ile birlikte endüstri bölgesinin de planlı gelişiminin ilk adımları atılmıştır (Cırık, 2005, s.85). Hazırlanan planlarda, istasyon gelişmesi, endüstri alanları ve bağlantıları için 3 km uzunluğunda ve 400 metre genişliğinde bir alan öngörülmüştür. Bu alan demiryolu boyunca batı yönünde uzanmaktadır (şekil 3.2). Doğu-batı ve kuzey-güney yönündeki mevcut eski kervan yollarında düzenlemelerin yapılarak, demiryolunun güneye doğru altgeitlerle ulaşımın sağlanması öngörülmüştür (Vardar, 1989, s.39). Bu dönemde sanayi tesislerinde hızlı bir artış görülmemektedir fakat istasyon çevresinde özellikle orman ve ağaç işleri ile ilgili atölyeler ve küçük ölçekli fabrikalar kurulmuştur (Tekeli, 1991).

Lörcher'in planları her ne kadar uygulanma şansı bulmamış olsa da daha sonra hazırlanan Jansen Planı'nı büyük ölçüde etkilemiştir (Cırık, 2005).

şekil 3.2. Lörcher planı ve 3 km uzunluğunda 400 metre genişliğinde öngörülen alan (Cengizkan, 2002b)

Lörcher'in temel prensiplerinden yola çıkararak hazırlanan Hermann Jansen'in Ankara planı 1927 yılında düzenlenen yarışmayı kazanarak, 1932 yılında yürürlüğe girmiştir (Vardar, 1989, s.43). Lörcher Planı'na sadık kalınarak geliştirilen bu Yenişehir Planında Ankara Kalesi'nin etrafında şekillenmiş bir kent biçimi önerilmiştir (şekil 3.3).

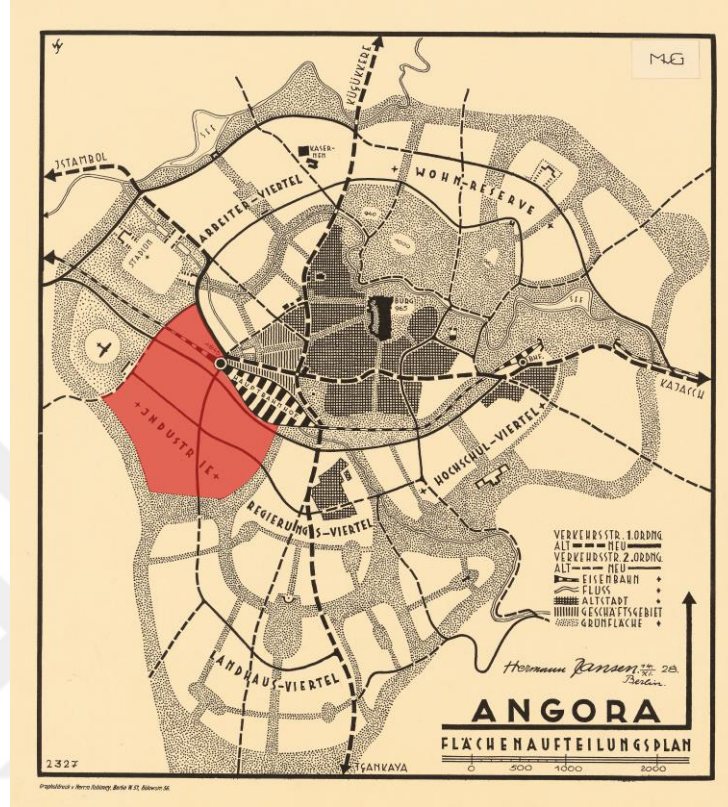

Şekil 3.3. 1932 Jansen Planı'nda Ankara Kalesi'nin çevresi (http-6)

Plana göre kuzeydoğuda yeni konut gelişim alanları yer alırken, kuzeybatıda işçi mahallesi öngörülmüştür. Yenişehir Planı'nda; Ulus-Yenişehir bağlantısının temelini oluşturan Atatürk Bulvarı ve konut alanında bahçeli evler düzenlemelerinin yanında Maltepe semti ve demiryolu hattı boyunca uzanan bölge endüstri etkinlikleri için yer olarak seçilmiştir ve böylece Ankara'nın ilk endüstri bölgesi tasarlanmıştır (Şekil 3.4).

Kenti kuzey ve güney bölümü olarak ayıran geniş kamusal arazi sınırının bir parçası olan bu endüstri bölgesinin geçmişi, demiryolunun kente ilk geldiği yıllara kadar uzanmaktadır (Cırık, 2005). Bu bölge aynı zamanda istasyon ve üretime dayalı birimlerin yer seçiminde etkin bir rol oynamıştır. Söz konusu endüstri bölgesinin karşısında yer alan istasyon çevresinde depolama birimleri, demiryoluna ait bakım atölyeleri, gıda sektörüne dayanan üretim tesisleri vardır. 1920'lerin sonlarına doğru ise bölgede elektrik santrali ve havagazı fabrikası üretime başlamıştır ve hemen ertesi yıl havagazı fabrikasına bağlı oksijen fabrikası kurulmuştur (Cırık, 2005, s.85). Ayrıca soğuk hava ve buz fabrikası, Bomonti bira fabrikası, un fabrikası bu dönemde kurulan

diğer endüstri tesisleridir. Bu tesislerin bölgede yer seçimlerini etkileyen ana faktör ise, elektrik santraline yakın olma isteğidir (Tekeli, 1991).

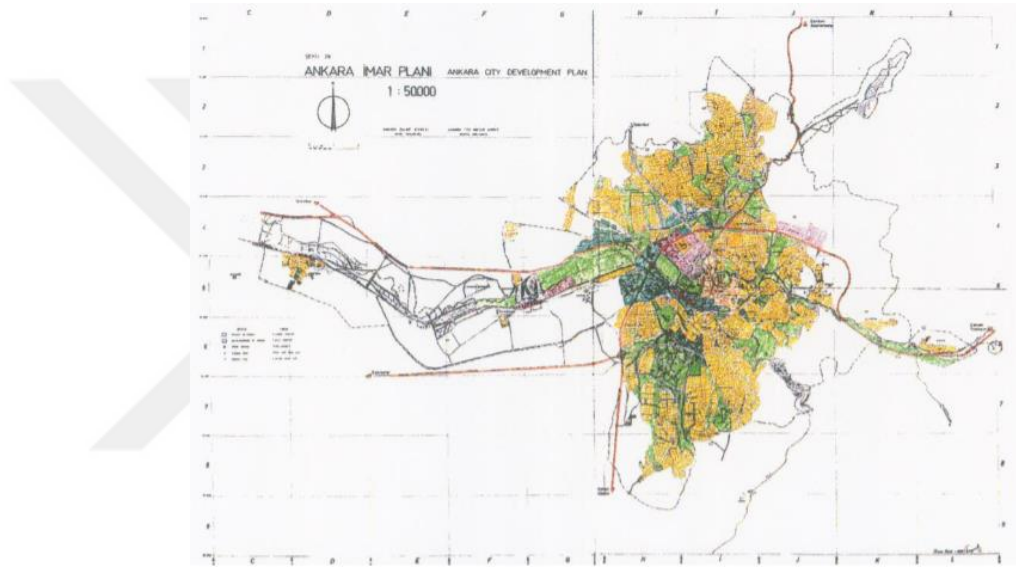

Şekil 3.4. Jansen çizimi üzerinde endüstri bölgesi, (<http-6>'dan alınan şekil yazar tarafından düzenlenmiştir)

Zaman içerisinde Ankara'da nüfus artışı planlanandan daha fazla gerçekleşerek kentin fiziksel yapılanmasının plana uygunluğu denetlenemez hale gelmiş ve Jansen İmar Planı etkinliğini kaybetmiştir. Bu durum Ankara için yeni bir plan hazırlanmasını gerekli kılmıştır. 1952 yılında, yarışma yolu ile yeni bir imar planı elde edilmesine karar verilmiştir. Açılan yarışmayı Yücel-Uybadin Planı birinci olarak kazanarak, 1957 yılında Bakanlar Kurulu tarafından onaylanıp yürürlüğe girmiştir (Akin, 2007 s.175).

1950'li yıllardan itibaren karayolu ulaşımına ağırlık veren politikalar sonucu demiryoluna verilen önemin azalması Yücel-Uybadin Planı'nda izlenebilmektedir. Planda önerilen çevreyolu ile şehir içi ulaşılabilirlik ilişkileri karayolu üzerinden tekrar oluşturularak, Ankara'nın sanayi yer seçiminde başlarda belirleyici olan demiryolu önemini büyük ölçüde yitirmiştir (Tekeli, 1991).

Yücel-Uybadin Planı'nda, Lörcher ve Jansen planlarında olduğu gibi biçim arama, Başkent'in büyümesine yön verme gibi amaçlar bulunmamaktadır (Günay, 2005). Başkent Ankara'nın zaman içerisinde sınırları büyüyerek, kenti kuzey, doğu ve güneyden saran dağların sınırına dayanmıştır. Yücel-Uybadin Planı, kentin çeperele dayanan alanları için bir öneri geliştirmemiş olup, kentin tek gelişme hattı sayılabilecek "Batı koridorunda" yeni büyüme alanları önermiştir. Bu planın ana yapısını, karmaşık yollar ve içinde ayırık düzende az katlı yapılar bulunan dikdörtgen yapı adalarına dayalı bir sistem oluşturmaktadır (Günay, 2005, s.80-81) (Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Yücel – Uybadin Planı ([http-6](http://6))

Bakanlar Kurulu'nun kararı ile 1969 yılında İmar ve İskan Bakanlığı bünyesinde Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu ile birlikte İstanbul, İzmir ve Ankara'da metropolitan ölçekte bir planlama çalışması başlamıştır. 1990 Nazım Planı; kapsamlı analizleri ve kenti kompleks bir bakış açısı ile yönlendiren yönetim anlayışıyla bütünleşmiş önemli bir çalışmadır (Plan açıklama notları, 2006, s.50).

1980'den sonra yaşanan ulusal derecede serbestleşme politikaları ve değişen belediye yetki ve sorumlulukları ile birlikte; yeni bir Büyükşehir Belediyesi sınırları oluşturulmuştur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden oluşturulan bir araştırma grubu tarafından 1986 yılında 2015 yılı hedef alınarak 1/100.000 ölçekte bir "yapısal plan" hazırlanmıştır. 2015 Yapısal Plan Şeması; sanayi

yer seçimi, altyapı sistemleri, kent içi ulaşım biçimleri gibi kent gelişimini etkileyen süreçleri irdelemiştir (Plan açıklama notları, 2006, s.67).

1990 Nazım Planı; bir imar planından çok, “yapısal plan” olacak kadar yönlendirici bir kapsamda, detaylı planlama çalışmalarının yapıldığı bir anlayışı gündeme getirmiştir (Tekeli, 1986, s.4-5). Bu çalışmada; Ankara’nın çevresel ve doğal değerlerine hasar vermeden en az maliyet ile büyük konut ve sanayi bölgelerinin kentin batısına yerleştirmek hedeflenmiş, Batıkent, Sincan, Eryaman gibi toplu konut alanları ve Sincan Organize Sanayi bölgesi gibi önemli noktalar “batı koridoru” adı ile gelişmeye açılmıştır (Plan açıklama notları, 2006, s.50).

Ancak daha sonraları, Nazım Plan kararından tamamen farklı sanayi ve konut alanları için yer seçimi yapılması ve kaçak yapılaşmanın önüne geçilememesi sonucu “Ankara 1990 Nazım Planı” işlevsiz hale gelmeye başlamıştır (Plan açıklama notları, 2006, s.51).

4. ANKARA'DAKİ ENDÜSTRİ MİRASI

Bu bölümde Ankara'da Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen endüstri yapıları, yapım yıllarına göre sınıflandırılmıştır² (Tablo 4.1).

Tablo 4.1. Ankara'da inşa edilen endüstri yapılarının yıllara göre sıralanması

ENDÜSTRİ YAPI – YAPI GRUBUNUN ADI	GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU
1920 – 1930 Yılları Arasında Ankara'da İnşa Edilen Endüstri Yapıları	
AOÇ Fabrikaları Şarap Fabrikası	Atatürk Müze ve Sergi Salonu olarak kullanılmaktadır
Kavaklıdere Şaraphanesi	Yıkılmıştır.
Elektrik ve Havagazı Fabrikası	Yıkılmıştır.
Yüniş Mensucat Fabrikası	Tekstil Fabrikası olarak kullanılmaktadır.
Çimento Fabrikası	Ankara Çimento Fabrikası olarak kullanılmaktadır.
Demiryolu Hangarları	Cer Modern Sanat Merkezi olarak kullanılmaktadır
1930 – 1940 Yılları Arasında İnşa Edilen Endüstri Yapıları	
AOÇ Fabrikaları Bira Fabrikası	Kullanım dışı kalmıştır.
Bira Fabrikası Hamamı	Kullanım dışı kalmıştır.
Bira Fabrikası Amele Evleri	Kullanım dışı kalmıştır.
Etimesgut Uçak Fabrikası	Etimesgut Eğitim Merkezi tarafından kullanılmaktadır.
Çubuk Barajı	Kullanım dışı kalmıştır.
Çubuk Barajı Gazinosu	Kullanım dışı kalmıştır.
Çubuk Barajı Atatürk Evi	Baraj güvenlik şirketi tarafından kullanılmaktadır.
Su Süzgeci	Yıkılmıştır.
Kavaklıdere Su Deposu	Yıkılmıştır.
Ankara Merkez Silosu	Yıkılmıştır.
Bira Fabrikası Silosu	Kullanım dışı kalmıştır.
Polatlı Silosu	Kullanım dışı kalmıştır.
1940 – 1950 Yılları Arasında İnşa Edilen Endüstri Yapıları	
İnhisarlar İmlahanesi	Yıkılmıştır
Ankara Rüzgâr Tüneli	TÜBİTAK tarafından kullanılır duruma getirilmiştir.
Gazi Motor Fabrikası	Günümüzde traktör üretimi yapılmaktadır.
1950 – 1960 Yılları Arasında İnşa Edilen Endüstri Yapıları	
AOÇ Fabrikaları - Süt Fabrikası	Süt ürünleri üretimine devam etmektedir.
Şeker Fabrikası	Sosyal alanları ile birlikte üretime devam etmektedir.
Gazi Fişek Fabrikası	Hafif silah için fişek üretimine devam etmektedir.
Güvercinlik Silosu	Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından kullanılmaktadır.
Ego Hangarları	Ankara Büyükşehir Belediyesi Tarafından bakım onarım hizmetleri vermesi amacıyla kullanılmaktadır.

² Tabloda da görüldüğü gibi Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen ve yeniden işlevlendirilerek günümüzde yeni bir işlevle kullanılan AOÇ Şarap Fabrikası (günümüzde Atatürk Müze ve Sergi Salonu) ve Demiryolu Hangarları (günümüzde Cer Modern Sanat Merkezi) tez çalışmasının örneklem alanı olarak belirlenmiştir.

4.1. AOÇ Fabrikaları – Şarap Fabrikası

4.1.1. Tarihi değer: yapının genel tarihi, rölöve, restitüsyon çalışmaları

Bu bölümde Atatürk Orman Çiftliği yerleşkesinde yer alan Şarap Fabrikası'nın genel tarihinin incelenerek; yapının fiziki geçmişi hakkında rölöve ve restitüsyon çalışmaları üzerinden bilgi sahibi olmak amaçlanmaktadır.

Atatürk Orman Çiftliği, tarım ve hayvancılık alanlarında ülkeye örnek teşkil etmesi için Mustafa Kemal Atatürk tarafından satın alınan arazilerin bağışı ile oluşturulmuştur ve tarihsel kimliği açısından oldukça özel bir alandır. 5 Mayıs 1925'te 20000 dönümlük arazi üzerine kurulmuşken, Balgat, Etimesgut, Macun ve Güvercinlik arazilerinin de eklenmesiyle 80000 dönüme kadar genişlemiştir (Öztoprak, 2006). "Gazi Orman Çiftliği" adıyla kurulan alan, tarımın, ticaretin ve endüstrinin yapıldığı, içerisinde halka açık eğlence ve dinlenme alanlarını barındıran kamusal bir mekândır (Alpagut, 2010, s.30).

Atatürk Orman Çiftliği, iktisadi bir kuruluş olmasının yanında, geliştirdiği birimlerle çeşitli endüstriyel faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetler, çiftlik bünyesinde üretilen ürünlerin işlenmesi için kurulmuş olan, süt, yoğurt, şarap, soda, gazoz, bira, buz, malt ve deri fabrikalarıdır (Aydoğan, 2012, s73).

Ankara'nın yakın çevresi ve Orta Anadolu bölgesinde bulunan geniş üzüm bağlarını değerlendirmek ve şarap endüstrisinin gelişmesini sağlamak adına 1925 yılında AOÇ'de bir şarap imalathanesi kurulmuştur (Aydoğan,2012, s.77).

Kurulduğu yıllarda yaklaşık 2 ton kapasite ile çalışan şarap imalathanesi 1940 yılında 25 ton, 1943 yılında ise 500 tonluk kapasiteye çıkmıştır. Geçen üç yıl içerisinde üretimin bu denli fazla artması yapının kapasitesinin artırılması ile açıklanmaktadır.

1925 yılını takip eden yıllara ait şarap üretimine ilişkin "Atatürk Çiftlikleri, Ankara, 1939" isimli eserde yer alan veriler Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. AOC'de 1931 – 1937 arasında şarap üretim miktarları, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu arşivi

YIL	LİTRE
1931	2.591
1932	7.734
1933	25.723
1934	46.261
1935	58.059
1936	75.809
1937	74.286

Bugün Atatürk Müze ve Sergi Salonu olarak hizmet veren AOC Şarap Fabrikası ile ilgili bulunan en eski tarihli görsel 1926 yılında Hakimiyet-i Milliye Matbaasında basılmış olan “Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri” adlı Osmanlıca yazılmış eserde yer almaktadır (Görsel 4.1). Çeşitli kaynaklarda bu yapının ahır olduğuna yönelik bilgiler tespit edilerek, müze sorumlusu Oya Hacıoğlu ile yapılan görüşmeler ve kurulda onaylanan proje raporu ile doğruluğu desteklenmiştir (O.Hacıoğlu, kişisel iletişim, Ağustos 2019).

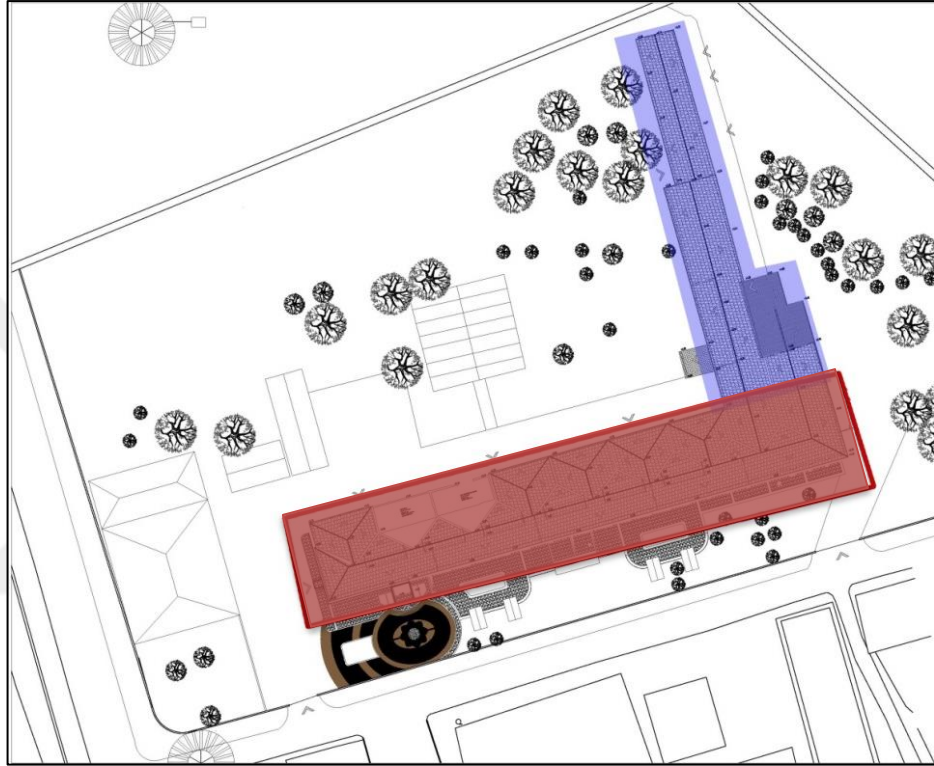

Görsel 4.1. 1926 yılında basılmış olan Osmanlıca kaynaktaki inek ahırının fotoğrafı (Ankara SKültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi)

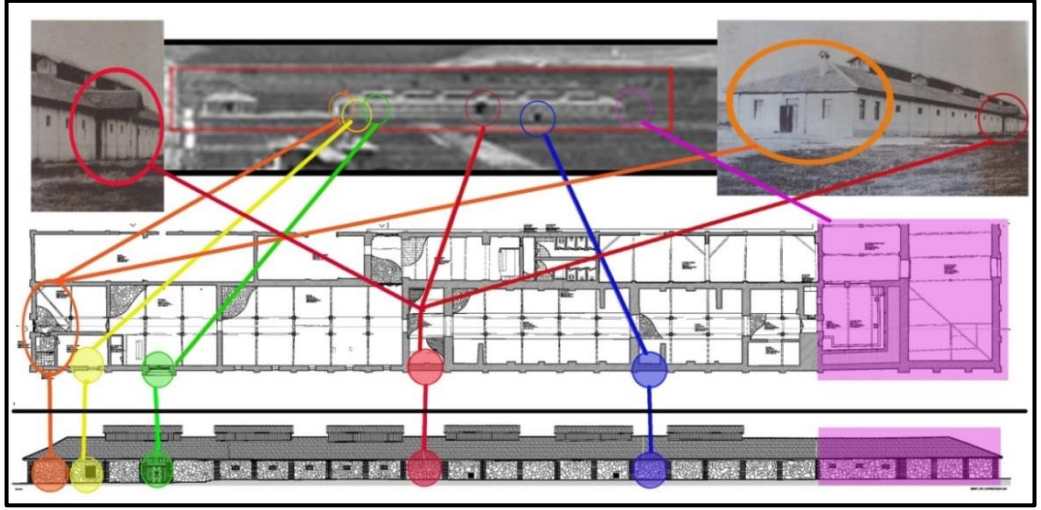
Atatürk Orman Çiftliği'nin özgün durumuna ait rölöve çalışmaları ve yeniden işlevlendirildikten sonraki durumuna ait planlar incelendiğinde, yapılan bazı müdahalelerle ilgili kararları daha net anlayabilmek için restitüsyon çalışmalarının incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Yapının restitüsyon çalışmaları Mimor Mimarlık tarafından yapılmış, farklı dönemlerde yapılan müdahaleler incelenmiş ve araştırma fotoğrafları ile desteklenmiştir.

Mimor Mimarlık tarafından hazırlanan 1. Dönem restitüsyon projesi (Şekil 4.1) ve yapılan tespitler (Şekil 4.2) şu şekildedir:

Şekil 4.1. AOÇ Şarap Fabrikası vaziyet planı mavi renkli alan sonradan eklen bölüm, kırmızı renkli alan I.Dönem restitüsyonunda asıl bina (Mimor Mimarlık arşivi)

Şekil 4.2. AOÇ Şarap Fabrikası I.Dönem restitüsyonda yapılan tespitler (Mimor Mimarlık arşivi)

Yeşil renkle işaretli alan günümüzde müze olarak kullanılan binanın ana giriş kapısıdır (Görsel 4.2). Fakat kaynak fotoğraflara göre bu kapının yerinde ahır penceresi olduğu düşünülen bir pencere bulunmaktadır.

Görsel 4.2 Güney (ön) cephe görünüşü (kişisel arşiv)

Şekil 4.2’de turuncu renkle işaretli alan, I. Dönemde ahır pencerelerinden farklı bir pencereye sahip olduğu için bu kısmın farklı bir bölüm olduğu düşünülmektedir. Günümüzdeki plan şemasına göre ise yapının ahır bölümünden duvarlarla ayrılmış bir bölüm görülmektedir (Şekil 4.2 ve Görsel 4.2) Ayrıca yapının batı cephesinde de üzeri

ışıklıklı, çift kanatlı bir giriş kapısı ve kapı kenarlarında birer pencere yer almaktadır (Görsel 4.3 ve Görsel 4.4).

Görsel 4.3. Batı cephe görünüşü (Mimor Mimarlık arşivi)

Görsel 4.4. Batı cephe görünüşü kaynak fotoğraf (Mimor Mimarlık arşivi)

Şekil 4.2’de sarı renkle işaretli alan, pencere tipinin farklı olmasından dolayı ahır yapısından farklı olduğu düşünülen bölümdür. Günümüzde bu kısımda büyük bir pencere bulunmaktadır (Görsel 4.5).

Görsel 4.5. Güney (ön) cephe görünüşü (Mimor Mimarlık arşivi)

Şekil 4.2’de kırmızı renkle işaretlenmiş alanda, üzeri kırma çatıyla örtülü giriş kapısı görülmektedir. Günümüzde bu kısım kapatılarak duvarla örülmüştür (Görsel 4.6).

Görsel 4.6. Güney (ön) cephe kapatılan giriş kapısı (kişisel arşiv)

Şekil 4.2’de mavi renkle işaretlenmiş alanda da bir giriş kapısı olduğu düşünülmektedir (Görsel 4.7). Fakat bu alan günümüzde tamamen kapatılarak duvarla örülmüştür (Görsel 4.8).

Görsel 4.7. Güney (ön) cephede giriş kapısı olduğu düşünülen alan (Mimor Mimarlık arşivi)

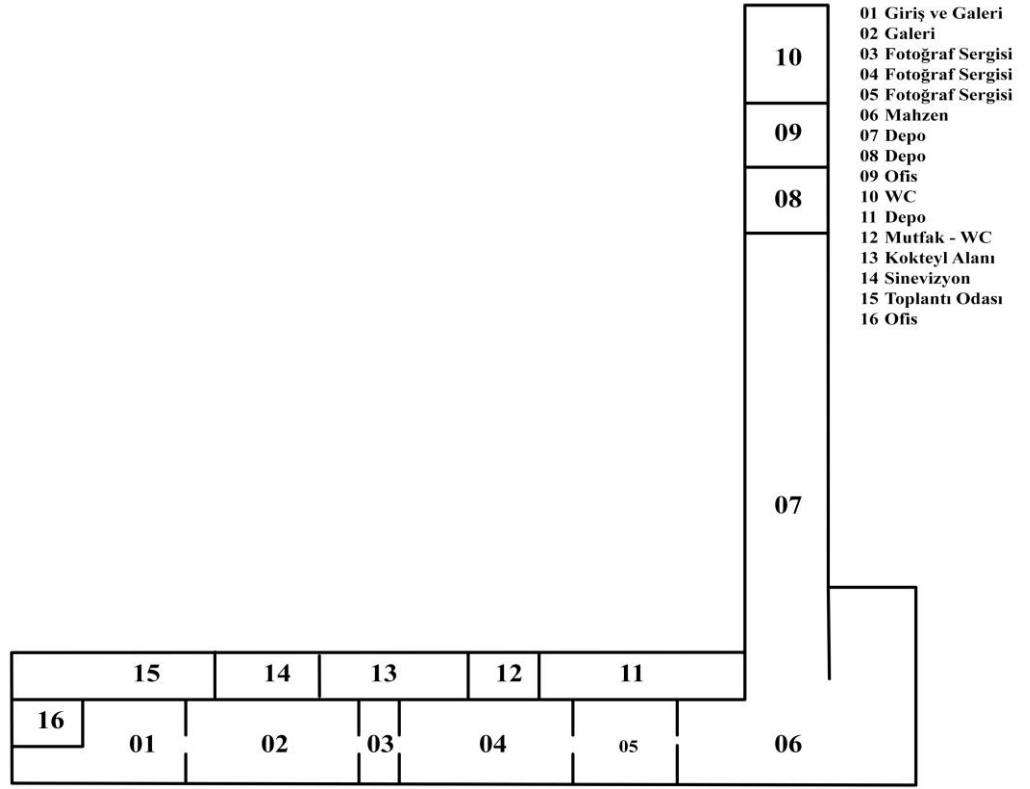

Görsel 4.8. Güney (ön) cephede giriş kapısı olduğu düşünülen alanın duvarla örüldü durumu (Mimor Mimarlık arşivi)

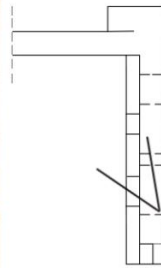
Şekil 4.2’de pembe renkle işaretlenmiş alanda, doğu cephesindeki ahşap malzemeli örtüden sonra bina sınırının bittiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte I. Dönem restitüsyon çalışmasında, 1940-1943 yılları arasında inşa edildiği düşünülen yapının olmadığı görülmüştür.

2015 yılında sinevizyon odasında bilinmeyen bir sebeple çıkan yangında, döşeme ve duvarların kalın tabaka halinde isle kaplandığı, çatıda yer yer çökmelerin meydana geldiği ve alanın iç elektrik kablolarında yanmaya bağlı hasarlar meydana gelmiştir. (Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Arşivi, tarihsiz). Söz konusu yapının I. Grup tescilli yapı olması ve yaklaşık 300 m²’lik kısmının yanmış olması nedeniyle tekrar rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri hazırlanmıştır.

6 Mayıs 2010 yılında AOÇ Müze ve Sergi Salonu olarak hizmete açılan yapı; 20 m x 120 m boyutlarında dikdörtgen formlu; yapının yatay eksenli planlaması ile 5 adet galeri peş peşe dolaşım sağlamaktadır (Şekil 4.3). İlk iki galeride AOÇ fabrikalarında kullanılan orijinal makineler, büro malzemeleri, döneme ait ilgili ödüller sergilenirken (Görsel 4.9), diğer 3 galeride geçici fotoğraf sergileri, piyano etkinlikleri ve daimi Atatürk fotoğrafları sergisi bulunmaktadır (Görsel 4.10). Yapıya 1940-1943 yılları arasında eklendiği düşünülen ek yapı ise bugün depo olarak kullanılmaktadır ve müzeye dâhil edilmemektir.

Şekil 4.3. Yerleşim planı (Yazarın çizimi, Mimor Mimarlık tarafından hazırlanan rölöve çiziminden uyarlanmıştır)

Görsel 4.9. AOÇ fabrikalarında kullanılan malzemelerin sergilenmesi (http-7)

Görsel 4.10. *Daimi Atatürk fotoğrafları sergisi (http-7)*

Atatürk Orman Çiftliği Müze ve Sergi Salonu, endüstri mirasının korunması ve uygun olan durumlarda yeniden işlevlendirilerek kentin sosyo-kültürel akışına kazandırılması açısından Ankara’da gözlemlenen olumlu bir örnektir. Müzeye dair görsellere EK-1’de yer verilmiştir.

4.1.2. Sosyal değer: çevre etkileşimi

Bu bölümde, Atatürk Orman Çiftliği Şarap Fabrikası’nın Ankara’daki ve Atatürk Orman Çiftliği yerleşkesi içerisindeki konumsal ve işlevsel ilişkileri incelemek amaçlanmaktadır.

Günümüzde AOC arazisinin doğusunda kalan yerleşkede (Şekil 4.4) Mayalandırma Sanatları Müdürlüğü, Şarap ve Meyve Suları Fabrikası, Turşu Üretim Fabrikası, Bal Fabrikası ve bağlar bulunmaktadır (Şekil 4.5)

Şekil 4.4. AOÇ Şarap Fabrikası'nın haritadaki konumu (Google Earth'den alınan görsel yazar tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 4.5. AOÇ Şarap Fabrikası'nın AOÇ yerleşkesindeki konumu (Google Maps'ten alınan görsel yazar tarafından düzenlenmiştir)

Atatürk Orman Çiftliği arazisinde Şarap Fabrikası'nın alan seçimi, üretimde kullanılacak olan üzümlerin çiftlik arazisinin içinden temin edilmesinden ötürü büyük kolaylık sağlamıştır (Aydoğan, 2012, s.77).

Atatürk Orman Çiftliği yerleşkesi, tarımı ve tarımsal emeğin dönüştürme hareketinin deneysel alanı olmuştur. Bölgede tarımsal üretimin dışında cumhuriyetin kuruluş yıllarında izlenen kentleşme, toplumsallaşma ve ilerleme düşüncesi doğrultusunda önemli bir girişim olarak Ankara halkının sosyalleşme alanlarından birisi olmuş; temel kent hayatının bileşenleri rekreasyon alanları, Çiftlik Köşkü Gazinosu, Marmara Köşkü gibi kültürel etkinliklere uygun mekânlar yaratılmıştır (Keksinok, 2015)

4.1.3. Teknik değer: mimari ifade

Bu bölümde Atatürk Orman Çiftliği Şarap Fabrikası'nın inşa edildiği dönemde kurgulanan mimari dili ve yapının Atatürk Müze ve Sergi Salonu projesine dönüşürken geçirdiği müdahalelerdeki mimari yaklaşımlar incelenecektir.

Fabrika tuğlası ile ahşap karkas inşa edilen şarap fabrikasında altı adet fenerli çatı bulunmaktadır (Görsel 4.11). Restorasyon aşamasında yenilenen cephede kayrak taş kaplama kullanılmıştır (Görsel 4.12).

Görsel 4.11. *Altı fenerli çatı (kişisel arşiv)*

Görsel 4.12. *Cephede kullanılan kayrak taş kaplama (kişisel arşiv)*

Şarap üretiminin 1940-1943 yılları arasında normal seyrinden çok daha fazla olması; bu yıllarda şarap fabrikasının kapasitesinin artmasıyla dolayısıyla da ek bir yapının inşa edilmiş olması ile açıklanmaktadır. Sonradan eklenen bu kısım günümüzde müze ziyaretçilerine kapalı olup depo olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.6).

Şekil 4.6. *AOC Şarap Fabrikası'na sonradan eklenen kısım (Google Earth'den alınan görsel yazar tarafından düzenlenmiştir)*

4.1.4. Özgünlük değeri: mekânsal kimlik ve yapısal elemanlar

Bu bölümün amacı, Atatürk Müze ve Sergi Salonundaki yapısal elemanların özgün durum değerlendirmelerini yapmak ve restorasyon çalışmalarında yapısal elemanlara yönelik yapılan müdahaleleri incelemektir.

Yapının iç mekân düzenine yönelik en somut veriyi; şuan müze olarak kullanılan binada sergilenmekte olan Hanri Benazus'un Atatürk ve AOC ile ilgili fotoğrafları arasında sergilenen ahırın iç mekânını gösteren fotoğraf yansıtmaktadır (Görsel 4.13).

Görsel 4.13. Ahır iç mekân görünüşü (müze arşivi)

Hanri Benasuz fotoğrafına göre binanın ahır olarak kullanıldığı dönemde iç mekânının dikdörtgen kesitli ahşap dikmelerle desteklendiği, kenarlarda hayvan bağlama ve yem yerlerinin olduğu görülmektedir. Zeminin orta kısımlarında hayvan pisliği için idrar kanalı ve raylı araç kullanımı için servis yolu yer almaktadır. Günümüzdeki kullanımı için servis yolu seviye farklarını ortadan kaldırmak amacıyla çimentolu dolgu ile kapatılmıştır (Görsel 4.14).

Görsel 4.14. Müze iç mekân görüntüsü (kişisel arşiv)

AOÇ Şarap Fabrikası'nda restorasyon esnasında betonarme iç konstrüksiyon güçlendirmeye ihtiyaç duyulmadığından ötürü özgün şekliyle bırakılmıştır. İç mekânda duvarlara eskitilmiş tuğla ile kaplama yapılmıştır (Görsel 4.15).

Görsel 4.15. İç mekânda kullanılan eskitme tuğla kaplama (kişisel arşiv)

4.1.5. İşlevsel değer: mekânsal algı ve iç mekân düzeni

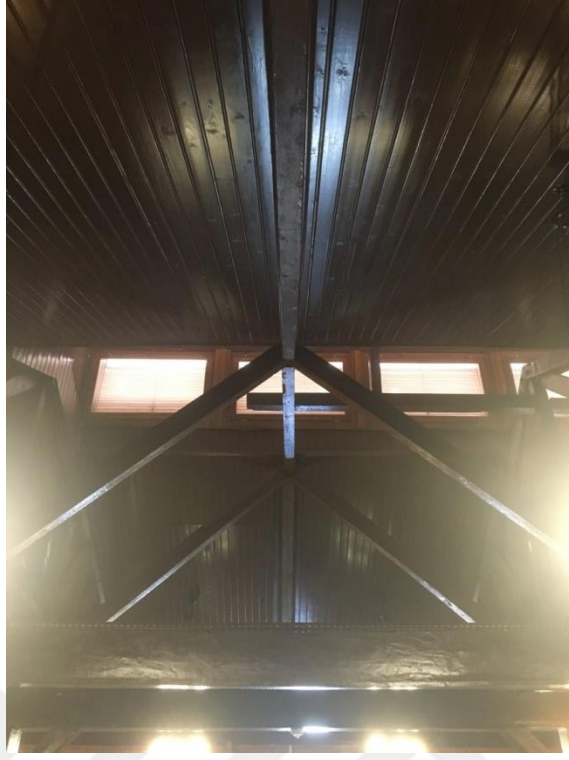
Bu bölümün amacı, endüstri yapılarına özgü mimari kimliğin yarattığı iç mekân düzenini ve yeniden işlevlendirilerek Atatürk Müze ve Sergi Salonu olarak kullanılan yapının sahip olduğu iç mekân düzeninin, renklerin, formların, aydınlatma elemanlarının özelliklerinin incelenmesidir.

Yapının özgün durumuna ait fotoğraflarla yeniden işlevlendirildikten sonraki durumu karşılaştırıldığında; çatıda yapılan çelik güçlendirmelerin mekânın hacimsel algısını etkilediği görülmektedir (Tablo 4.3). Özgün fotoğrafta gözlemlenen tavan (Tablo 4.3a), yapının güncel işlevinde (Tablo 4.3b) olmamakla birlikte, eğimli çatının oluşturduğu prizmatik hacim sayesinde iç mekândaki hacimsel algı genişlemiştir.

Tablo 4.3. Çelik güçlendirmenin iç mekâna etkisi

	
a. Özgün durumda iç mekân görünüşü (müze arşivi)	b. Yeniden işlevlendirildikten sonraki durumda iç mekân görünüşü (kişisel arşiv)

Mekânda yapının cephesinde bulunan küçük pencere açıklıklarından ve çatı pencerelerinden sızan gün ışığı; gündüzleri bile yeterli olmamaktadır (Görsel 4.16). Bu nedenle çok sayıda yapay aydınlatma ögesi kullanılmıştır. Kullanılan aplikler ve sarkıtlarla dramatik mekân atmosferi yaratılmıştır (Görsel 4.17).

Görsel 4.16. *Cephedeki ince uzun pencereler (kişisel arşiv)*

Görsel 4.17. *Kullanılan yapay aydınlatmalar ve etkisi (Kişisel Arşiv)*

Günümüz müze anlayışından farklı olarak yapı tarihçesi ve sergilenen ürünler ile ilgili bilgiler sunan dijital ekranlar yerine, resim çerçeveleri içerisinde yer alan yazılı belgeler ve görseller sunulmaktadır (Görsel 4.18). Dolayısıyla mekânın atmosferine teknolojik olarak katkıda bulunan elemanlar görülmemiştir.

Görsel 4.18. Müzede sergilenen ürünler ve açıklama yazıları (kişisel arşiv)

4.2. Demiryolu Hangarları-Cer Atölyeleri

4.2.1. Tarihi değer: yapının genel tarihi, rölöve, restitüsyon çalışmaları

Bu bölümde Demiryolu Hangarları olarak da bilinen Cer Atölyeleri 'nin genel tarihinin incelenerek; yapının fiziki geçmişi hakkında rölöve ve restitüsyon çalışmaları üzerinden bilgi sahibi olmak amaçlanmaktadır

Cer kelimesinin sözlük anlamı çekme, sürükleyerek götürmektir (http-8). Cer Atölyesi ise, çeken (lokomotif) ve çekilen (vagon) araçların bakımlarının yapıldığı yer anlamına gelmektedir (http-8).

Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarında (1926-1927) demiryollarının millileştirilerek “yurdun demir ağlarla örülmesi” politikasından hareketle Cer Atölyeleri inşa edilmiştir. Atölyeler, üç dikdörtgen birimden oluşan özgün kütle ve sonradan inşa edilen fakat

özgün kütlelerle uyumlu olan ikinci dönem hangar binasından oluşmaktadır (Görsel 4.19).

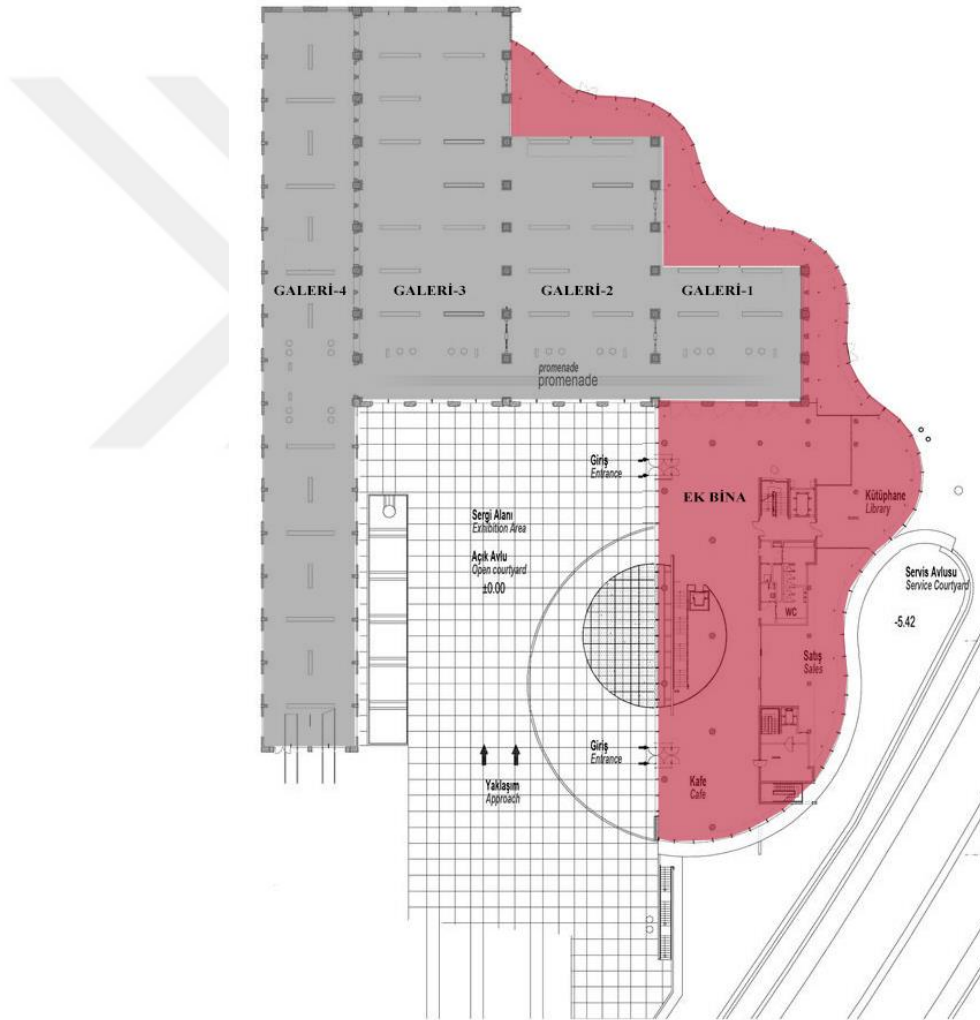
Görsel 4.19. Cer Atölyesi, üç eşit dikdörtgen kütle (Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi)

Cer Atölyeleri'nin 1995 yılında Ankara Çağdaş Sanatlar Merkezi ve Görsel Sanatlar Galerisi'ne dönüştürülmesi ile ilgili karar verilmiştir. Fakat geçen süre içerisinde demiryolu güzergâhı değiştirilerek dört birimden oluşan atölyelerin iki biriminin yarıya yakın bir kısmı yıkılmıştır (Görsel 4.20). 2010 yılında, tekrar gündeme gelen Cer Atölyeleri için dönüştürme çalışmaları başlamıştır (Uygur, 2009).

Görsel 4.20. Yarıyı yıkılmış iki birim ve tren yolu hattı (<http-9>)

Cer Modern binası, konum itibariyle genişletilebilir bir alanda bulunduğu için; mevcuttaki cer atölyelerinin güney ve güneybatısına yeni bir bina eklenmiştir (Şekil 4.7). Eski ile yeninin içinde zıtlıklar barındırmasına rağmen, eskinin kendi özünü kaybetmeden çağın ihtiyaçlarına uygun bir biçimde işlevlendirilerek yaşama katılması ve yeninin eskiyi taklit etmeden dönemini ifade etmesi sağlanmıştır. Ayrıca eklenen yeni yapı dış mekânı vurgulayarak avlu tarifini belirginleştirmiştir (Görsel 4.21) (Uygur, 2009, s.42).

Şekil 4.7. Yeni eklenen sarmal yapı ve vaziyet planı (<http-9>'dan alınan plan yazar tarafından düzenlenmiştir)

Görsel 4.21. Yeni eklenen yapı (sağda) ve avlu (kişisel arşiv)

Günümüzde ahşap avlu olarak tanımlanan alan, eskiden vagonların ve lokomotiflerin geçerek tamir atölyelerine girmelerini sağlamak amacıyla döşenmiş olan tren raylarının üzerine oturtularak kurgulanmıştır (Görsel 4.22). Yeniden işlevlendirilen bu yapıda, geçmişin izlerinin okunması ve ziyaretçilere hissettirilmesi konusunda oldukça hassas davranıldığını göstermektedir. Cer Modern Sanat Merkezi'ne dair görsellere EK-2'de yer verilmiştir.

Görsel 4.22. Rayların arasındaki ahşap avlu (kişisel arşiv)

4.2.2. Sosyal değer: evre etkileşimi

Bu bölümde, Cer Atölyeleri'nin Ankara'daki konumsal ve işlevsel durumunu, yapının geçmişteki ve günümüzdeki durumu ile karşılaştırarak değerlendirmek amaçlanmaktadır.

AKM 4. Bölge'den geçen ve 'armut hattı' olarak bilinen (http-10), demiryolu güzergâhını kapsayan Cer Atölyeleri; Ankara'nın Kızılay ile Ulus arasında yer alan Sıhhiye semtinde bulunmaktadır. Bu alan, Cumhuriyet dönemi yapılarını barındırması ve hem mimarî özelliği ile hem de kent planlamasıyla önemli bir bölgedir (Şekil 4.8). AKM 4.bölge, Cer Atölyeleri'nin de konumlanmış olduğu, etrafında benzer işlevlerde yapılar bulunan, çağdaş sanat ve spor etkinliklerinin toplanacağı büyük bir arazidir. Nitekim; Cer Atölyeleri'nin hemen kuzeyinde Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Binası mevcuttur. Bu yapının daha da kuzeyinde, renovasyonu 2008 yılında tamamlanmış olan şu anki CSO binası bulunmaktadır.

Şekil 4.8. Cer Modern Sanat Merkezi'nin haritadaki konumu (Google Earth'den alınan görsel yazar tarafından düzenlenmiştir)

Demiryolu Hangarı, Cumhuriyet tarihi açısından da önemli bir anı değeri taşımaktadır. Dönemin cephe anlayışını, Osmanlı mimarisinden, modern mimariye geçişin bir takım özelliklerini taşımaları, Ankara'daki sınırlı endüstri arkeolojisinin örneklerinden birisi olması ve konumu itibarıyla ve verilen yeni işlev çerçevesinde kentsel dönüşümü sağlayabilecek potansiyelde olması nedeniyle de korumaya değer özelliktedir (Uygur, 2009, s.42).

4.2.3. Teknik değer: mimari ifade

Bu bölümde Cer Atölyeleri'nin inşa edildiği dönemde kurgulanan mimari dili ve teknik değerinin; yapının Cer Modern Sanat Merkezi projesine dönüşürken geçirdiği müdahalelerdeki mimari yaklaşımlar incelenecektir.

Galeri 1-2 ve 3'ün cepheleri, taş (kâgir) yapısına sadık kalınarak yine taş kullanılarak restore edilmiştir (Görsel 4.23) Özgün cephe korunarak, bazı kısımlarda benzeri malzemeyle güçlendirilmiştir. Ayrıca eski işlevinde ana kapı olarak kullanılan açıklıklar korunarak yeni işlevinde pencere olarak kullanılmıştır.

Görsel 4.23. Galerilerin cephesinden bir görünüm (kişisel arşiv)

Diğer yapılara göre daha ince ve uzun dikdörtgen bir formda olan Galeri 4 binasının yan cephelerinde, diğer galerilerden farklı olarak, oluklu metal sac kullanılmıştır (Görsel 4.24). Bu birimin ön cephesinde; gri bir dış cephe boyası kullanılarak Cer Modern'in genel havasıyla bütünleştirilmiştir. Cer Atölyeleri'nde korunmuş birkaç öge demiryolu rayından başka, bir de Galeri 4'ün önünde bulunan özgün lokomotifdir (Görsel 4.25).

Görsel 4.24. Galeri 4 cephesinin oluklu metal sac kaplaması (kişisel arşiv)

Görsel 4.25. Galeri 4'ün ön cephesi ve önünde bulunan özgün lokomotif (kişisel arşiv)

Yeni yapılan modern ek yapı; mevcut dört atölyeyi arkadan sararak, yapının tamamıyla bütünleşmiştir (Görsel 4.26). Brüt beton dış cepheye sahip ek yapının avluya bakan kısmı cam kaplanarak; giriş, fuaye ve kafeterya birimlerinin bir bütün olarak algılanması sağlanmıştır (Görsel 4.27).

Görsel 4.26. Varolan atölye birimini sargı bezi gibi saran ek binanın cephesi (<http-9>)

Görsel 4.27. Ek bina ve cam cephesi (kişisel arşiv)

4.2.4. Özgün değer: mekânsal kimlik ve yapısal elemanlar

Bu bölümün amacı, Cer Modern Sanat Merkezi'ndeki yapısal elemanların özgün durum değerlendirmelerini yapmak ve restorasyon çalışmalarında yapısal elemanlara yönelik yapılan müdahaleleri incelemektir.

10.43 m tavan yüksekliğine sahip, üç adet dikdörtgen formlu atölyelerin çelik strüktürlü çatıları hala mevcuttur (Tablo 4.4). Beşik çatı sistemindeki bu tavanlar, restorasyon esnasında da açıkta bırakılarak, yeni işlevinde günışığının mekânlara girmesi amacıyla kullanılmıştır.

Çatıya ait çelik strüktürü taşımak amacıyla, betonarme kolonlar inşa edilerek çatıya ait çelik makasların her biri bu betonarme kolon üzerine oturtulmuştur (Tablo 4.5). İki kolon arasında kalan duvarların malzemesi ise taştır. İlk yapılan üç atölyede olduğu gibi, ikinci dönemde özgün kütleyle eklenen hangar binasının çatı konstrüksiyonu da çeliktendir ve günışığını iç mekâna almak için geniş pencereler ve çatı açıklıkları bulunmaktadır (Görsel 4.28).

Tablo 4.4. Çelik strüktürlü çatıların özgün durumu ve günümüzdeki durumu

	
a. Özgün durumda çatının çelik konstrüksiyonu (Ankara Kültür Varlıkları ve Tabiatlarını Koruma Kurulu arşivi)	b. Yeniden işlevlendirildikten sonraki durumda çatının çelik konstrüksiyonu (kişisel arşiv)

Tablo 4.5. Çelik makasları taşıyan betonarme kolonlar

	
a. Özgün durumda çelik makasları taşıyan betonarme kolonlar (Ankara Kültür Varlıkları ve Tabiatlarını Koruma Kurulu arşivi)	b. Yeniden işlevlendirildikten sonraki durumda çelik makasları taşıyan betonarme kolonlar (http-9)

Görsel 4.28. İkinci dönem yapısının çatı açıklıkları ve geniş pencereler (<http-9>)

4.2.5. İşlevsel değer: mekânsal algı ve iç mekân düzeni

Bu bölümün amacı, endüstri yapılarına özgü mimari kimliğin yarattığı iç mekân düzenini ve yeniden işlevlendirilerek Cer Modern Sanat Merkezi olarak kullanılan yapının sahip olduğu iç mekân düzeninin, renklerin, formların, aydınlatma elemanlarının özelliklerinin incelenmesidir.

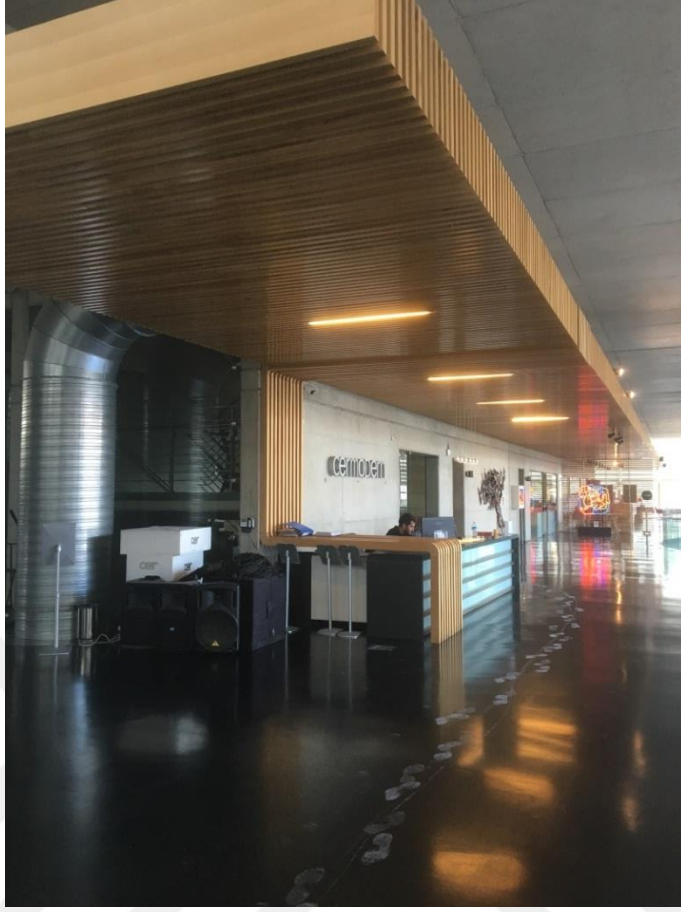
Cer Modern Sanat Merkezi'nde kullanılmakta olan sergi üniteleri hareket ettirilebilir ve yerleşimleri değiştirilebilir özelliktedir. Ayrıca iç mekânlarda korunmuş olan eski strüktürlerle beraber, bir endüstri yapısının atmosferini yaşatır özelliklere sahiptir. Yapının arazideki konumlandırılış şekli ve mimarî özellikleri gereği (var olan çatı açıklıkları ve geniş pencereler), atölyelerin iç mekânları gün boyu günışığından yararlanmaktadır (Görsel 4.29).

Görsel 4.29. *Günışığının içeri alınmasını sağlayan büyük pencereler (kişisel arşiv)*

Yapı grubuna sonradan eklenen ek bina; giriş holünü oluşturmakta ve zemin katta ıslak hacimler, kütüphane, kafeterya ve kafeteryanın ana mutfağını barındırmaktadır (Görsel 4.30).

11.500 m²lik alan üzerine konumlanmış olan Cer Modern Sanatlar Merkezi, içerisinde 4.500 m²lik sergi alanı, 370 kişilik konferans salonu, 700 m²lik fotoğraf salonu ve ek olarak bir sanat kütüphanesi, kiralık stüdyolar, kafe ve heykel park alanı barındırmaktadır.

Görsel 4.30. *Ek binanın giriş holü (kişisel arşiv)*

5. ANKARA'DA YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN ENDÜSTRİ MİRASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezin teorik çerçevesinin oluşturulmasında gerekli literatür incelemeler ve yerinde gözlemler sonucunda, yeniden işlevlendirilen endüstri mirasına yönelik sayısal veriler üzerinden değerlendirme imkânı sunan bir karar verme modeli geliştirilmiştir.

Tez çalışmasında uygulanan model;

- Mirasa yönelik bilgilerin bir veri tabanında toplanmasına,
- Uzmanlara değerlendirme sürecinde rehberlik ederek kararlarını gözden geçirmesine

imkân sağlamaktadır. Hazırlanan model, belirlenen endüstri yapılarının sahip oldukları mevcut miras değerlerinin kendine özgü değerlendirmesini, hiyerarşik bir sıralamasını yapmayı ve bu değerlerin yeniden işlevlendirme kararı ile ilişkisini kurmayı amaçlamaktadır. Uzaktan erişimli sanal ortam üzerinden çalışabilen model, uzman sonuçlarını interaktif bir şekilde sunabilmektedir.

Korumada temel amaç, yapının kimliğini kaybetmeden sahip olduğu değerlerin korunmasıdır ve yapılan ve/veya yapılacak olan müdahaleler de bu değerler göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Değerlerin bütüncül bir şekilde ele alınması karar verme, planlama, uygulama aşamaları için oldukça önemli ve gereklidir (Vacharopoulou, 2005). Endüstri mirasının sahip olduğu öncelikli olan değerlerin belirli ağırlıklar verilerek daha ön plana çıkarılması ve bir önem sırasının elde edilmesi yapılacak müdahalelere de yön vermekte, mirasın korunması ile ilgili karar verme aşamasını doğrudan etkilemektedir.

Bu tez çalışmasının, yeniden işlevlendirilen endüstri mirası ile ilgili değerlendirme yapılmasına yönelik uygulama kısmının aşamaları Tablo 5.1'de özetlenmiştir.

Tablo 5.1. Kullanılacak yöntemin bileşenleri

Yeniden İşlevlendirilen Endüstri Mirasının Değerlendirilmesi

5.1. Karar Vericiler

Koruma sürecinde, koruma uzmanları, konu ile ilgili farklı disiplinlerin uzmanları, araştırmacılar, kullanıcılar, politik ve ekonomik anlamda destek sağlayan belediyeler ve ilgili yönetimleri kapsayan geniş bir paydaş grubu söz sahibidir. Farklı alanlardaki kişi ve kurumların koruma sürecine dâhil edilmesi karar verme süreci için önemlidir.

Bu tez çalışmasında; çalışmanın kısa sürede doğru sonuçlar vermesi ve nitel faktörlerin değerlendirilmesinde ortaya çıkan sübjektifliğin; uzman grubun bilgi birikimi sayesinde en aza indirgenmesi için karar vericiler olarak uzman mimar ve iç mimarlar³ seçilmiştir. Hazırlanan sanal ortamda erişilebilir model 10 farklı uzman mimar ve/veya iç mimara sunularak değerlendirme yapmaları istenmiştir. Karar vericilerden elde edilen sonuçlar AHP yöntemi kullanılarak sayısallaştırılıp tablolar şeklinde düzenlenmiştir.

³ Bu çalışmada değerlendirme yapması istenen uzman grup; üniversitelerin mimarlık veya iç mimarlık bölümlerinde görevli doktora tamamlamış akademisyenlerden oluşmaktadır.

5.2. Değerlendirme Kriterlerinin ve Miras Değerlerinin Belirlenmesi

Endüstri mirasının sahip olduğu değerlerin belirtildiği önemli bir uluslararası belge, TICCIH tarafından hazırlanan Nizhny Tagil Tüzüğü'dür. Endüstri mirasının değeri ve korunma nedenleri Nizhny Tagil Tüzüğü'nde; "önemli tarihsel sonuçlara sahip olan faaliyetlerin kanıtı olması ve bu kanıtın evrensel değerinin bulunması, sıradan insanların yaşam kayıtlarının bir parçası olarak sosyal değere sahip olması ve önemli bir kimlik duygusu sağlamasının yanı sıra üretim, mühendislik, inşaat tarihindeki teknolojik ve bilimsel değerlerden biri olması ve mimarisinin, tasarımının veya planlamasının kalitesi nedeniyle bazen önemli bir estetik değere sahip olması" şeklinde sıralanmıştır (TICCIH, 2003). Bu çalışmada değerlendirmesi yapılacak kriterler belirlenirken Nizhny Tagil Tüzüğü, çeşitli literatür ve seçilen endüstri mirasının niteliği, kendine özgü durumu dikkate alınmıştır. Çalışma kapsamında seçilen endüstri miralarının kimliği ve korumaya değer olduğunu gösteren nitelikleri tarihi, teknik, işlevsel, özgünlük, çevre ve sosyal değer başlıkları içinde geliştirilerek tablo 5.2'de açıklanmıştır.

Tablo 5.2. Çalışmada kullanılacak değerlerin açıklamaları

DEĞERLER	AÇIKLAMALAR
Tarihi Değer	Yapının geçmişteki teknolojik gelişime tanık olması, dönem ile ilgili bilgi vermesi, tarihi belge olma özelliği ile ilgili değeridir.
Teknik Değer	Yapının üretiminde kullanılan teknolojik bilgiler, sistemler ve dönemin teknolojisini yansıtan iç donanımlar ile ilgili olan değeridir. Yapının mimari kimliği ile ilişkilidir.
İşlevsel Değer	Yapının tekrar kullanılabilir hale getirilmesi, ihtiyaç duyulan işleve hizmet edebilme yeteneği ile ilgili olan değerdir. Yapının iç mekân düzeni ile ilişkilidir.
Özgünlük Değeri	Yapının; tasarım, malzeme, işçilik, işlevliği ile ilgili olan değeridir. Yapının yapısal elemanları ile ilişkilidir.
Çevre ve Sosyal Değer	Yapının, insan hayatında köklü değişikliğe sebep olmasıyla ilgili değerdir. Yapının çevresiyle olan bağı ile ilişkilidir

5.2.1. Tarihi değer: yapının genel tarihi, rölöve restitüsyon çalışmaları

Miras alanları ve yapıları ile ilgili çalışmalar için temel belge ve referans olan 1991, Avustralya ICOMOS Burra Tüzüğü'nün 6. Maddesinde "bir yerin geleceği hakkında karar vermeden önce yerin kültürel önemi ve onu etkileyen diğer konular hakkında araştırma yapılması gerektiği" belirtilmektedir. Araştırma yerin kültürel

önemini anlamak için sözel, fiziksel ve belgeler aracılığı ile bilgi toplama, kaydetme analiz, değerlendirilme ve raporlanmadan oluşmaktadır (ICOMOS, 1999).

Daha sonraki adım ise, yapının değerlerinin belirlenmesi ve anlam raporunun geliştirilmesidir. Doğacak olan sorunların, gelecekte oluşacak ihtiyaçların tanımlanması oldukça önemlidir. Tüm bu adımlardan sonra uygun bir hareket planı geliştirilerek yöntem planı hazırlanmalıdır (Tablo 5.3) (ICOMOS, 1999, s.10).

Mimarlık tarihi açısından önemli yapılar hakkında doğru bilgiyi elde etmek için öncelikle yapının genel tarihi araştırılmalıdır. Yeniden işlev verilen yapıda uygun müdahale kararlarının seçimi yapının tarihi belge özelliğinin korunarak, gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemlidir. Bu sebeple yeniden işlevlendirme öncesi yapıya ait rölöve ve detaylı bir restitüsyon çalışması ile yapının fizikî geçmişi hakkında bilgi sahibi olunmalı; yapıdaki eksikler, yıkımlar veya ekler tanımlanmalıdır. Yapının genel durumu ve tarihçesi hakkında yapılan bu detaylı çalışmalar; yapının incelenecek olan başka özelliklerine de yol gösterici olacaktır (Kaşlı, 2009, s.25).

Endüstri mirası kapsamında değerlendirilen yapılar, geçmişteki önemli teknolojik gelişmelere tanık olması ve tarihte derin etkileri olan dönem ile ilgili bilgi vermesi çerçevesinde araştırılmalı, belgelenmeli ve korunmalıdır.

Tablo 5.3. *Burra Tüzüğü tablosu (ICOMOS, 1999, s.10'dan alınan tablo yazar tarafından düzenlenmiştir)*

ÖNEMİ KAVRAMAK	MEKÂNİ-YERİ KAVRAMAK -Yeri ve çevresini tanımlamak -Yeri, tarihini, kullanımını ve tüm fiziksel malzemelerini araştırmak (Madde 5-7, 12, 26)
	KÜLTÜREL DEĞERİ BELİRLEMEK -İlgili kriterleri kullanarak tüm değerleri belirlemek -Anlam raporu geliştirmek (Madde 26)
POLİTİKA GELİŞTİRMEK	TÜM FAKTÖRLERİ TANIMLAMAK -Mekan değerinden doğan zorunlulukları tanımlamak -Gelecekteki ihtiyaçlar, kaynaklar ve fırsatları tanımlamak (Madde 6, 12)
	POLİTİKA GELİŞTİRMEK (Madde 6-13, 26)
	BİR YÖNETİM PLANI HAZIRLAMAK -Öncelikler, kaynaklar ve sorumlulukları tanımlamak -Bir hareket planı geliştirmek (Madde 14-28)
POLİTİKAYA BAĞLI OLARAK YÖNETMEK	YÖNETİM PLANINI UYGULAMAK (Madde 26-34)
	SONUÇLARI İNCELEMEK ve PLANI GÖZDEN GEÇİRMEK (Madde 26)

5.2.2. Sosyal değer: evre etkileşimi

Her yapı bulunduğu konumda çevresiyle etkileşim halindedir. Günümüzde değişen ve gelişen evre ile birlikte farklı ihtiyaçlar da ortaya çıkmaktadır. Yeni işleve bağlı olarak yapılacak olan mekânsal müdahaleler yapının çevresiyle olan etkileşimini de değiştirebilmektedir (Kaşlı, 2009, s.26).

Kentler gelişen teknoloji, iş ve hizmet anlayışı, sosyal yaşama dair gelişmeler vb. nedenlerden ötürü kaçınılmaz olarak zamanla değişmektedir. Değişen çevrede endüstri yapıları aynı yer ve aynı formda olmasına karşılık aynı varlık deęildir⁴. Endüstri mirası yapının geçmiş dönemde kent içinde temsili, yer ve organizasyonu, evre ile etkileşimi fizikî ve sosyal yönlerden araştırılmalıdır. Yapının zamanla değişen varlık anlamı yeniden işlevlendirme sonrası geçmiş anlamlarla bağlarını sürdürmeye devam etmelidir.

Tarihi yapıların korunması ile ilgili olarak 1999 tarihli (2013 yılında gözden geçirilen) ICOMOS Burra Tüzüğü'nün 8. maddesinde “Tarihi bir alanın korunması, görsel ve duysal ortamın korunmasının yanı sıra yerin kültürel önemine katkıda bulunan manevi değerlerin ve diğer kültürel ilişkilerin de korunmasını içerir.” Denilmektedir (ICOMOS, 1999).

Yeniden işlevlendirme uygulamaları kapsamında, yapının sahip olduğu geçmişin izlerini, yapıyı; kendisinin geçmiş izlerini sergiler nitelikte sunmasıyla hissetmek mümkündür.

Bu tez çalışmasında, endüstri mirası kapsamında değerlendirilen yapılar, konum ve işlev bağlantısı çerçevesinde araştırılarak evre ve sosyal değeri hakkında yorum yapılmıştır. (Bkz. 4.1.2. ve 4.2.2. Sosyal değer: evre etkileşimi)

5.2.3. Teknik değer: mimari ifade

Endüstri yapıları, genellikle sahip oldukları teknik ve mimari nitelikleri sebebiyle korumaya değer bulunurlar. Bu niteliklerinden yapı üzerinde uygulanmış haliyle “mimari akımlar” ortaya çıkmaktadır (Kaşlı, 2009, s.27).

---

⁴ Varlık anlamı için bkz. Aristoteles, David Ross, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s.147.

Yapıların mühendislik bilgisi ve üretim ilişkilerine dair planlamalar, mekân bileşenleri, ilişkileri, kütle ve cephe düzeni, pencere oranları gibi özelliklerinin biçimlenmesiyle ifade bulan “üslup özellikleri” mimarlığın sanat dallarını içeren bir çatı disiplin olduğu kabul edilirse; mimari oluşuma ilişkin düşünce ve fikrin geometrik tasarım düzeni çerçevesinde ifadesidir.

Korumaya değer olarak ele alınan yapılarda, yeni işlev ihtiyaçları kapsamında ilave edilen kısımlar, yapının özgün özelliklerine zarar vermeyen ve geri dönüşü mümkün olan şekilde yapılmalıdır (Akbelege, 2004 s.52).

Endüstri mirası kapsamında değerlendirilen yapılar, mimari ifade çerçevesinde araştırılarak teknik değeri hakkında yorumlanmıştır (Bkz. 4.1.3. ve 4.2.3. Teknik değer: mimari ifade).

5.2.4. Özgünlük değeri: mekânsal kimlik ve yapısal elemanlar

Mekânı oluşturan yapısal elemanlar, döşeme, çatı, duvar elemanları ve taşıyıcı sistemdir (Kaşlı, 2009, s.27). Yapıya karakter kazandıran taşıyıcı sistem ve bu sistemle birlikte döşemeler, duvar elemanları ve çatı; mekânın kendine özgü niteliklerinin oluşmasında temel birimlerdir (Kaşlı, 2009, s.27). Korumaya değer yapılarda, yapısal elemanlardan herhangi birisi nitelik değiştirince yapının sahip olduğu karakteristik özellik bozulabilmektedir (Kaşlı, 2009, s. 27). Bu nedenle korumaya değer yapılarda, mekânın kendine özgü karakteri ve yapısal elemanlar arasındaki ilişki detaylı bir şekilde incelenerek belgelenmeli, analitik çalışmalar ve gözlemler sonucunda hasar ve bozulmalar tespit edilerek, niteliksiz ekler ve kötü onarımlar ayıklanmalıdır.

Malzemelerin karakterizasyonu, bozulma nedenlerinin belirlenmesi ile konservasyon önerileri geliştirilmelidir. Yeniden işlev önerisi ile getirilen yeni eklentiler mekânın ruhuna uygun, mekâna saygı gösteren ve yapının karakteristik özelliklerini önemseyen bir tasarım yaklaşımı ortaya koymalıdır. Binaların mimari dönüşümünde mevcut taşıyıcı sistemin ve yapısal elemanların, özgün malzeme ve dokunun korunmasına özen gösterilmelidir.

Çalışma kapsamında değerlendirilen endüstri yapıları, yapısal elemanlar çerçevesinde araştırılıp yeniden işlevlendirme kapsamında yapılan değişimler ortaya

konmuştur ve özgünlük değeri hakkında yorum yapılmıştır (Bkz. 4.1.4. ve 4.2.4. Özgün değer: mekânsal kimlik ve yapısal elemanlar).

5.2.5. İşlevsel değer: mekânsal algı ve iç mekân düzeni

Endüstri yapılarının kuruluş ve gelişmesi, mühendislik bilgisi, mekanik üretim, işletme yönetimi gibi teknolojik ve bilimsel alanlar ile yakından ilgili olmuştur. Endüstri yapılarında kullanım amacına göre çeşitlilik gösteren iç mekân düzeni yeni işlevin yapıya uygunluğu incelenirken dikkate alınması gerekli bir husustur (Kaşlı, 2009, s.28).

İç mekân algısını oluşturan ölçek, ışık, form ve hareket ile ilgili özellikler iç mekân düzeni ile yakından ilişkilidir. Yeniden işlevlendirilen yapılarda, proses tasarımın mevcut algısını korumak yapıyı korumanın bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bakımdan eskiye ait mekânların genişletilmesi, bölünüp birleştirilmesi, yeniden boyutlandırılması gibi müdahaleler yapının değerini zedelememeli, geri dönüşü mümkün olmalı, mevcut tasarımın omurgasını oluşturan iç mekân düzeni kendisini sergileyebilmelidir. İç mekân algısını oluşturan ölçek, ışık, form ve hareket ile ilgili özellikler yeni kullanımın şekillendirilmesinde ifade bulmalı, bozulmadan hissedilebilmelidir (Kaşlı, 2009, s.30).

Çalışma kapsamında değerlendirilen endüstri yapıları restitüsyon çalışmaları kapsamında mekândaki renk, doku, form ve ışık nitelikleri bakımından incelenmiş, yeniden işlevlendirme kapsamında mekânsal algı ve iç mekân düzeninde yapılan değişimler ortaya konarak yorum yapılmıştır (Bkz. 4.1.5. ve 4.2.5. İşlevsel değer: mekânsal algı ve iç mekân düzeni).

5.3. Analitik Hiyerarşi Prosesi Yönteminin Örneklem Alanlar Üzerinde Uygulanması

Bu tez çalışmasında, farklı disiplinlerde sıkça kullanılan analitik bir değerlendirme tekniği olan AHP; endüstri mirasının sahip olduğu değerlerin önem sıralamasını ve bu değerlerin yeniden işlevlendirme yönteminin beraberinde getirdiği müdahale kararlarından hangi ölçüde etkilendiğini ortaya koymak amacıyla

kullanılmıştır. AOÇ Şarap Fabrikası ve Demiryolu Hangarları⁵ örneğinde uygulanan AHP; değerlendirmeye katılan kişilerin bilgi ve uzmanlıklarını dikkate alarak araştırmanın hedefini karşılayan endüstri miras değerlerinin ağırlık derecelerini saptamak için ilgili tüm miras değerlerinin karşılaştırılarak değerlendirilmesine olanak vermektedir.

Uzman karar vericilerden elde edilen veriler AHP analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve sayısallaştırılmıştır. Sonuçlar “5.4. Değerlendirme Sonuçları ve Elde Edilen Veriler” başlıklı bölümde sunulmuştur.

5.3.1. Veri analizi ve değerlendirilmesinde analitik hiyerarşi prosesi

Analitik Hiyerarşi Prosesi (Analytic Hierarchy Process-AHP) 1977 yılında Thomas L. Saaty'nin geliştirdiği, birden fazla kriterli karar verme yöntemlerinden birisidir (Kuruüzüm ve Atsan, 2001, s.84).

Mantıksal çerçevede oldukça basit; kendi içinde matematiksel varsayımlara dayanan AHP yaklaşımı, birden fazla kriterin olduğu durumlarda en uygun alternatifin seçilmesi durumlarında oldukça hızlı karar verme yöntemlerinden birisidir (Lee, Chen ve Kang, 2009, s.122). Benzer çok kriterli karar verme yöntemlerinden farklı olarak AHP; birbirinden farklı kriterleri ikişerli olmak suretiyle karşılaştırarak sonrasında tutarlılık durumunu ölçmektedir (Tayyar vd., 2014, s.21).

Sezgisel kararlara ve yorumlara dayalı sonuçlardan sayısal veriler elde etme konusunda AHP analizi faydalı bir araç olmaktadır (Lee, Chen ve Kang, 2009, s.122). AHP analizi, problemi oluşturan alt başlıkların önem sıralamasının elde edilmesine yönelik sistematik bir süreçtir ve farklı faktörlerin analizini yaparak hangisinin daha önemli olduğunu tespit etmede kullanılmaktadır (Korumaz, 2015, s.116).

AHP dört aşamadan oluşmaktadır:

1.Aşama: Problemi tanımlayan hiyerarşi kurularak en üste amaç yerleştirilir. Bu ana amaca bağlı alt düzeylerde kriterler yer alır.

---

⁵ Çalışmanın örneklem alanını oluşturan bu iki endüstri mirasına yönelik bilgiler bölüm 4.1 ve bölüm 4.2’de aktarılmıştır.

2.Aşama: Önemlerine göre her seviyedeki kriterlerin ikili karşılaştırması yapılır. İkili karşılaştırmalar yapılırken; karar vermede iki elemandan hangisinin daha önemli olduğu ve önemli olan elemanın diğerine göre ne kadar daha önemli olduğu araştırılır.

3.Aşama: Özdeğer yöntemi kullanılarak karar elemanlarının göreceli öncelik (önem, ağırlık) değerleri elde edilir.

4.Aşama: Seçenekler için ağırlıklar elde edilir ve değerlendirilir. Bu aşama sentez aşamasıdır (Roper-Lowe, Sharp, 1990'dan aktaran Hacımenni, 1998, s.21).

AHP modellerinde, ikili karşılaştırma yargıları kare matris şeklinde ifade edilir. Her bir değerlendirme; iki öge arasında hangisinin daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Yani bir önem derecesi yansıtmaktadır. Bu önem derecesini ifade etmek için de sayısal değerlerden yararlanılır. Tüm değerlendirmeler birleştirilerek karşılaştırma matrisi elde edilmektedir. İkili karşılaştırma sonuçlarını sayısal değerlere dönüştürmek için Saaty tarafından geliştirilen, Tablo 5.4'te yer alan 1-9 ölçeği kullanılır. Hiyerarşinin ortaya konan düzeni karşılaştırılacak "n" tane eleman içeriyorsa toplam " $n(n-1)/2$ " adet ikili karşılaştırma yapılmalıdır. Yapılan karşılaştırmalar matrisler şeklinde düzenlenir (Chandran, Golden, ve Wasil, 2005).

Tablo 5.4. AHP'de kullanılan değer tanımları ve skalası (Saaty,1980)

Önem Derecesi	Değer Tanımı	Açıklama
1	Eşit derecede önemli	İki kriter amaca eşit düzeyde katkıdadır.
3	Birinin diğerine göre çok az önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir faktör başka bir faktöre göre biraz daha fazla tercih edilmektedir
5	Kuvvetli derecede önemli	Deneyim ve yargılama sonucunda bir faktör başka bir faktöre göre biraz daha fazla tercih edilmektedir.
7	Çok kuvvetli derecede önemli	Bir faktör çok fazla tercih edilir veya üstünlüğü uygulamada ispat edilmiştir.
9	Aşırı derecede önemli	Bir faktör çok fazla tercih edilir veya üstünlüğü uygulamada ispat edilmiştir.
2,4,6,8	Ara değerler	Uzlaşmaya gerek duyulduğunda kullanılmaktadır.

AHP çözümlenirken Tablo 5.4'te görüldüğü gibi bir üst sınır olarak 9 ile sınırlandırılmıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır:

- AHP metodunda kriter sayısının 9'dan fazla olması tutarsızlıklar meydana getirmektedir.
- Matris elemanlarının büyük sayılardan oluşması, tutarsızlıklar meydana getirmektedir (Saaty, 1999).

Tabloya göre, belli bir ölçütün başka bir ölçütle karşılaştırılmasında, biri diğerine göre çok daha önemliyse 9 değerini alırken, seçenekler arasında eşitlik olduğu düşünülüyorsa 1 değerini almalıdır (Zahedi, 1986).

AHP'nin en önemli aşaması ikili karşılaştırmalardır. Karar vericilerin karşılaştırma sonuçlarından yararlanılarak yargılar birer matrise dönüştürülür.

“n” karşılaştırılan eleman sayısını, “i” matristeki satırı, “j” sütunu belirtmek üzere, ikili karşılaştırma matrisi “A” ile gösterilirse “a_{ij}” karşılaştırılan elemanların birbirlerine göre önemlerini (veya ağırlıklarını) belirtir. İkili karşılaştırma matrisinin genel formu aşağıda verilmiştir:

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ 1/a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1/a_{n1} & 1/a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} \quad (5.1)$$

olarak gösterilmektedir.

Yukarda gösterilen ikili karşılaştırma matrisinin çözümünden ulaşılan öncelik veya özdeğer vektörü “W = (w₁, w₂, ..., w_n)” ile gösterilir. “w_j” görelî önem (öncelik) veya özvektör olarak tanımlanır. Bu değerlerden aşağıdaki “W*” matrisi elde edilir.

$$W^* = \begin{bmatrix} w_1/w_1 & \dots & \dots & w_1/w_n \\ a_{21} & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ w_n/w_n & \dots & \dots & w_n/w_n \end{bmatrix} \quad (5.2)$$

Eğer sonuçlar tutarlıysa A ve W* matrislerinin elemanları arasındaki farkın küçük olması beklenir (Saaty, 1999).

İkili karşılaştırma matrisinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

- AHP'de 1-9 ölçeği kullanıldığı için A matrisinin öğeleri daima pozitiftir ve daima kare matristir. Yani ikili karşılaştırma matrisinin bütün değerleri sıfırdan büyüktür (Saaty,1999).
- $a_{ij} > 0$, $i, j = 1, 2, \dots, n$ (n: ölçüt veya seçenek sayısı)
- A matrisinin köşegenleri 1'e eşittir.
- A matrisinin en büyük özdeğerine karşılık gelen özvektöre AHP'de ağırlık veya öncelik vektörü denir. Matris teorisinde, pozitif karşılıklı matris için bu vektör tektir (Saaty,1999).

AHP' kullanılan aksiyomlar ve teoremler ise şu şekildedir:

Karşılık olma: Eğer a ölçütü b ölçütüne göre x katı kadar önemli ise, b ölçütü de a'ya göre 1/x katı kadar önemlidir.

$$(a_{ij} = x \ a_{ji} = 1/x) \text{ veya } a_{ab} = x \ a_{ba} = 1/x \quad (5.3)$$

Homojen olma: İkili karşılaştırmalarda, a ve b ölçütleri için biri diğerine göre ∞ üstün kabul edilemez. Yani $a_{ij} = \infty$ (tüm i ve j için)'dur. Ters olarak bir ölçüt de diğerine göre 0 katı üstün kabul edilemez. Yani $a_{ij} \neq 0$ (tüm i ve j için). Kullanılan ölçek 1-9 aralığında olduğundan ötürü, a_{ij} değerleri 1/9, 1/8, ... 1, ..., 8, 9 aralığında bir değer olacaktır (Vargas, 1990; Saaty, 1991).

Bağımsız olma: Seçenekler ve ölçütler kendi içinde bağımsızdır.

Beklenti: Bir karar problemi hiyerarşik yapıda sunulur.

Teorem: $A = (a_{ij})$, $a_{ji} = 1/a_{ij}$ olmak üzere pozitif değerli ve nxn boyutlu bir kare matris olsun. A, ancak ve ancak $\lambda_{\max} = n$ ise tam tutarlıdır. A, matrisinin en büyük özdeğeri " $\lambda_{\max}$ " ile gösterilir ve

$$\lambda_{\max} = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n a_{ij} w_{ij} \quad (5.4)$$

formülü ile elde edilir (Saaty, 1980).

İkili karşılaştırmalar oluşturulduktan sonra; öncelik vektörü hesaplamaya geçilir. Sonuçlar; karar verici olarak karşılaştırmaya katılan uzman kişilerin bireysel tercihleri

doğrultusunda elde edilen sıralamayı vermektedir (Saaty, 2000). AHP metodolojisine göre karşılaştırma matrisinin özdeğer ve özvektörleri öncelik sırasını belirlemeye yardımcı olur. En büyük özdeğere karşılık gelen özvektör öncelikleri belirlemektedir (Saaty, 1980).

Özvektör hesaplarırken; A, karşılaştırma matrisinin her bir satırındaki elemanlar toplanır ve her satırın toplamı genel toplama bölünerek normalleştirilir. Böylece oluşturulan vektörlerdeki ilk veri, ilk kriterin önceliğini, ikinci veri ikinci kriterin önceliğini gösterir ve bu şekilde sırasıyla diğer kriterlerin öncelikleri de elde edilir. Aşağıda belirtilen adımların sırasıyla yapılması görece önemleri bulmak için yeterlidir.

1. Adım: Karar vericilerin yargılardan elde edilen karar matrislerinin kuvvetleri alınarak büyütülür. Yani matrisin karesi alınır.

2. Adım: Elde edilen kare matrisin satırları toplanır ve normalizasyon işlemi yapılır.

Bu çalışmada Saaty tarafından geliştirilen özdeğer ve özvektör yöntemi kullanılmıştır.

Özvektör de hesaplandıktan sonra sıra öncelik vektörlerinin tutarlılığı kontrol edilir. İkili karşılaştırma matrisinin a_{ij} girdilerindeki değişiklikler matrisin en büyük λ_{max} özdeğerinde de değişime neden olur. Bundan dolayı $(\lambda_{max} - n)$ farkı bir tutarlılık ölçüsü vermektedir. Karşılaştırma matrisinin büyüklüğüyle (n) bu ölçümün normalleştirilmesini Saaty, “Tutarlılık İndeksi (T.İ)” olarak tanımlamıştır (Golden, Wasil ve Harker, 1989).

$$T.İ. = (\lambda_{max} - n) / (n - 1) \quad (5.5)$$

Saaty; bir tutarlılık oranı hesaplayabilmek için bir “Rastgele İndeks (R.İ)” serisi oluşturmuştur. Bu rastgele indeks, 1-15 boyutlu matrislerin her bir boyutunda öğeleri 1/9, 1/8, ..., 1, ..., 8 ve 9 olan 100'er karşılıklı değerli matris rastgele olarak doldurularak T.İ değerleri hesaplanmıştır. Sonrasında ise her bir boyut için bir tutarlılık indekslerinin ortalaması alınarak rastgele indeksler oluşturulmuştur.

Tutarlılık Oranı (T.O) ise eldeki tutarlılık indeksinin aynı boyuttaki matrisin karşılık gelen rastgele indekse oranlanmasıdır. Bu oran:

$$T.O. = T.İ. / R.İ. \quad (5.6)$$

dir. Tutarlılık oranı için Saaty %10'dan küçük olmasını önermektedir. % 10 T.O için üst sınır olarak kabul edilmiştir (Saaty, 1991). Eğer tutarlılık oranı % 10'dan daha büyükse karar vericilerin tutarlılık oranını istenilen seviyeye düşürmek için yargılarını yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir. Tablo 5.5'de n'e göre rastgele tutarlılık indeksleri verilmektedir.

Tablo 5.5. *Rasgele indeks değerleri (Saaty,1980)*

N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Rİ	0	0	0,52	0,89	1,11	1,25	1,35	1,40	1,45	1,49	1,51	1,54	1,56	1,57

Karşılaştırmalar tamamlandıktan sonra sentezlendikten sonra tutarlılık oranı hesaplanarak oluşturulan matristeki değerlerin tutarlılık analizi yapılır. Burada amaç, karar vericinin karşılaştırmaları yaparken tutarlı davranıp davranmadığının belirlenmesidir. AHP kapsamında kabul edilen tutarlılık oranı 0.10'dur. Bu oranın altında kalan değerlerde yapılan karşılaştırmaların tutarlılık sergilediği kabul edilir. 0.10'un üzerinde hesaplanan değerler için karşılaştırma matrisleri tekrar gözden geçirilerek varılan yargıların kalitesinin iyileştirilmesi hedeflenir (Chandran, Golden, ve Wasil, 2005).

AHP yönteminde eğer birden fazla karar verici bulunuyorsa ve grup kararından değerlendirme yapılmak isteniyorsa, araştırmalarda sıklıkla kullanılan aritmetik ortalama yerine geometrik ortama kullanılması tek ve ispatlanmış bir yöntemdir.

5.3.2. Problemin tanımlanması

Korunmaya değer bir endüstri yapısının yeniden işlevlendirme kararından önce; tarihi önemi, mimari özellikleri, çevresiyle olan etkileşimi, mekânsal özellikleri, iç mekân düzeni araştırılması gerekli konu başlıklarıdır. Fakat bu özelliklerden hangisinin daha öncelikli olduğu belirlenmeli ve koruma politikaları bu doğrultuda geliştirilmelidir. Bu aşamada AHP; endüstri mirasının sahip olduğu koruma ölçütleri ve miras değerlerinin önem sıralarını elde etmek konusunda kullanılarak, müdahale şekline yön vermektedir. Başarılı bir sürdürülebilir koruma yöntemi için araştırma süreci kapsamında miras değerlerinin belirlenmesine uzman görüşlerinin dâhil edilmesi gerekmektedir.

Bu tez çalışmasında AHP yönteminin ilk basamağı olan problem tanımı “Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Ankara’da inşa edilen ve günümüzde yeni işlevleriyle kullanılan endüstri yapılarının sahip olduğu miras değerlerinin ağırlık derecelerini ve önem sıralamalarını uzman katkısı ile elde etmek” şeklinde yapılmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Ankara’da inşa edilen AOC Şarap Fabrikası ve Demiryolu Hangarları’nın “tarihi, teknik, işlevsel, özgünlük, çevre ve sosyal değerleri” ile bu değerlerin yeni kullanım uyarlamasından sonraki durumu ele alınmıştır.

Kullanılan yöntemin ilk aşaması değerlerin ayrıntılı olarak gösterildiği hiyerarşik yapının oluşturulmasıdır. Bu karar probleminde amaç, endüstri mirasının sahip olduğu değerlerin ağırlık derecelerinin elde edilmesidir ve hiyerarşinin en üst düzeyinde yer alır. İkinci düzeyde amaca katkıda bulunan 5 miras değeri yer alır. Amaç çerçevesinde oluşturulan hiyerarşik düzen Tablo 5.6’da gösterilmiştir.

Tablo 5.6. Çalışmanın amacına yönelik hazırlanan hiyerarşik düzen

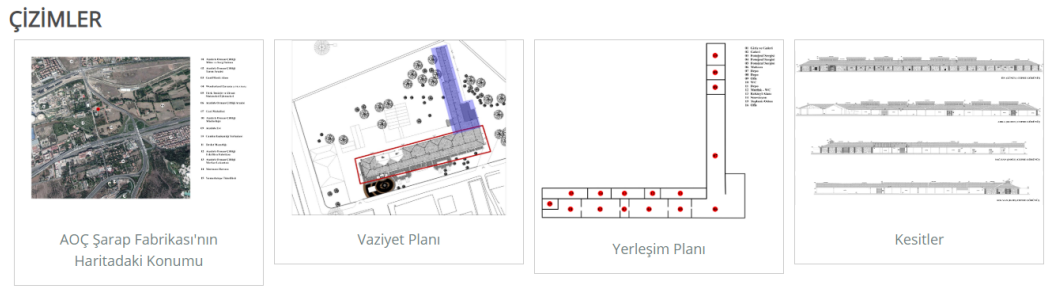
5.3.3. Değerlendirme modelinin yapısı ve uzman değerlendirmesi

Karar verici uzmanların değerlendirme yapacağı model, sanal ortam üzerinden ulaşılabilir bir modeldir. Uzmanlar uzaktan erişimli bu model ile endüstri mirasının tarihçesi hakkında detaylı bilgilere ve görsellere ulaşabilmektedir. Bu modelde; endüstri mirasının güncel durumunun aktarımı interaktif; kullanıcının kamera görüş açısını seçmesine izin veren; yüksek kaliteli görüntülerle hazırlanmış sanal gezinti yardımı ile sağlanmıştır.

Karar verici uzman kişi hazırlanan internet sitesine⁶ giriş yaptıktan sonra ilk olarak çalışmanın amacına yönelik açıklama yazısını ve değerlendirilecek yapıların isimlerini görmektedir (Görsel 5.1). Karar verici uzman kişi, burada değerlendireceği yapıyı seçtikten sonra karşısına yapının değerlendirilmesine ilişkin açıklamalar, yapının kimlik bilgileri, yapıya ait panoramik tur, yapının özgün ve mevcut durumuna ilişkin karşılaştırma imkânı sunan görseller ve çizimler gelmektedir. Burada amaç, uzman kişiye değerlendirmeye geçmeden önce yapı ile ilgili genel bilgileri sunmaktır (Görsel 5.2).

Görsel 5.1. Online değerlendirme modelinin giriş sayfası

Görsel 5.2. Yapı hakkında genel bilgilerin sunuldu sayfa görüntüsü

Yapı hakkında gerekli bilgileri edinen karar verici uzman kişi, değerlendirme kısmına geçmektedir. Değerlendirme kısmı; bölüm 5.1'de tanımlanan, yapının ulusal koruma ölçütleri açısından durumu, malzeme, yapısal elemanlar ve teknik donanımlar

⁶ Çalışma kapsamında hazırlanan internet sitesi için bkz: www.tez.muratkaya.kim

açısından korunmuşluk durumu, tarihi kullanımı ve önemi, mimari özellikleri, mimari kimliği, mekânın algısı, mimari ve tarihi belge değeri değerlendirme sorularıyla ele alınan konulardır.

Değerlendirmenin ilk sorusu yapının özgün durumuna ilişkin sahip olduğu miras değerlerinin karşılaştırılarak değerlendirilmesidir. Uzman kişiden “yapının özgün durumuna ilişkin hangi miras değerinin daha önemli olduğu” sorusuna yönelik değerlendirme yapması istenmektedir. . Buna göre uzman kişi; her bir miras değerini, diğer miras değerleri ile sırasıyla çizelgede yer alan rakamlar çerçevesinde karşılaştırarak değerlendirme yapmaktadır. Değerlendirme sayfasının üst kısmında miras değerlerinin açıklamaları ve sonuçların AHP ile elde edileceğinden ötürü değerlendirme rakamlarının açıklamaları yer almaktadır (Görsel 5.3).

Değerler ve Açıklamaları	Katsayılar ve Açıklamaları
Tarihi Değer: Yapının geçmişteki teknolojik gelişime tanık olması, dönem ile ilgili bilgi vermesi, tarihi belge olma özelliği ile ilgili değeridir.	1: Eşit derecede önemli
Teknik Değer: Yapının üretiminde kullanılan teknolojik bilgiler, sistemler ve dönemin teknolojisini yansıtan iç donanımlar ile ilgili olan değeridir. Yapının mimari kimliği ile ilişkilidir.	3: Biri diğerine göre çok az önemli
İşlevsel Değer: Yapının tekrar kullanılabilir hale getirilmesi, ihtiyaç duyulan işleve hizmet edebilme yeteneği ile ilgili olan değeridir. Yapının iç mekan düzeni ile ilişkilidir.	5: Kuvvetli derecede önemli
Özgünlük Değeri: Yapının; tasarım, malzeme, işçilik, işlevliği ile ilgili olan değeridir. Yapının yapısal elemanları ile ilişkilidir.	7: Çok kuvvetli derecede önemli
Sosyal Değer: Yapının, insan hayatında köklü değişikliğe sebep olmasıyla ilgili değeridir. Yapının çevresiyle olan bağı ile ilişkilidir.	9: Aşırı kuvvetli derecede önemli

Değerlendirme sonuçları Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ile bütünleştirilerek sayısal verilere dönüştürülecektir. Bu nedenle AHP yöntemine uygun bir şekilde hazırlanan model, kriterlerin (bu çalışma için kültürel miras değerlerinin) ikili karşılaştırmalarından oluşmaktadır. Yukarıda açıklaması verilen miras değerlerinin birbirlerine göre olan durumlarını yine yukarıda açıklanan puanlar çerçevesinde değerlendirme yapmanız istenmektedir. Değerlendirme sorusuna sadık kalarak, miras değerlerinin arasında yer alan barı sürükleyerek iki kriteri birbirine göre puanlayarak karşılaştırabilirsiniz.

Yapının yeniden işlevlendirme öncesi özgün durumu göz önünde bulundurularak mirasın hangi değeri daha önemlidir ? *

Tarihi Değer	Teknik Değer
1	1
1	1
1	1

Görsel 5.3. Değerlendirme kriterlerinin ve rakamlarının açıklaması ve değerlendirme sayfası görüntüsü

Değerlendirmenin ikinci sorusu yapının yeniden işlevlendirildikten sonraki durumuna ilişkin sahip olduğu miras değerlerinin karşılaştırılarak değerlendirilmesidir. Uzman kişiden “yapının yeniden işlevlendirildikten sonraki durumuna ilişkin hangi miras değerinin daha önemli olduğu” sorusuna yönelik değerlendirme yapması istenmektedir. Buna göre uzman kişi; her bir miras değerini, diğer miras değerleri ile sırasıyla çizelgede yer alan rakamlar çerçevesinde karşılaştırarak değerlendirme yapmaktadır. Değerlendirme sayfasının üst kısmında miras değerlerinin açıklamaları ve

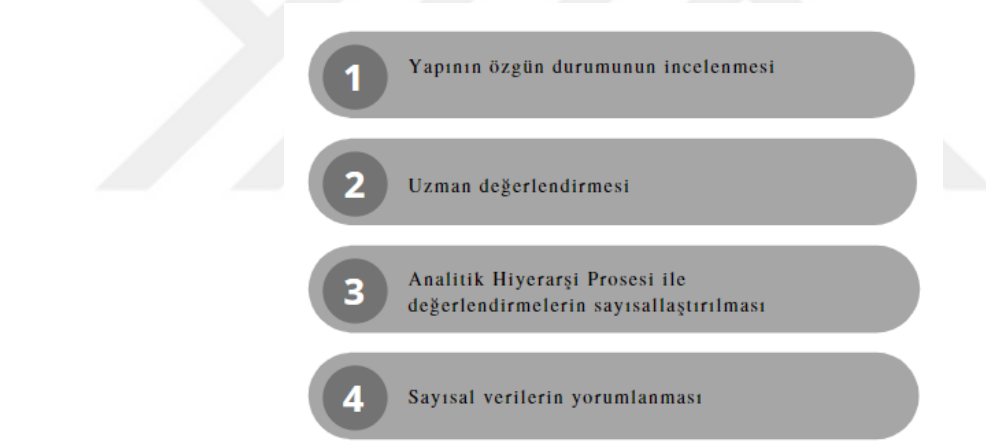
sonuçların AHP ile elde edileceğinden ötürü değerlendirme rakamlarının açıklamaları yer almaktadır.

Uzmanların değerlendirme sonuçları AHP analizi ile bütünleştirilerek, birden fazla değişkenin hesaba katılmasıyla elde edilen sayısal tabanlı, ölçütler arasında derecelenme yapılmış verilere ulaşılmıştır.

Her bir yapıya ait uzman değerlendirmelerinin genel sonuçları grafiklerle gösterilerek, endüstri yapılarının ve/veya yerleşkelerinin özgün kimlikleri ile yeniden işlevlendirme doğrultusunda geliştirilen koruma uygulamaları arasındaki ilişki ortaya konmuştur.

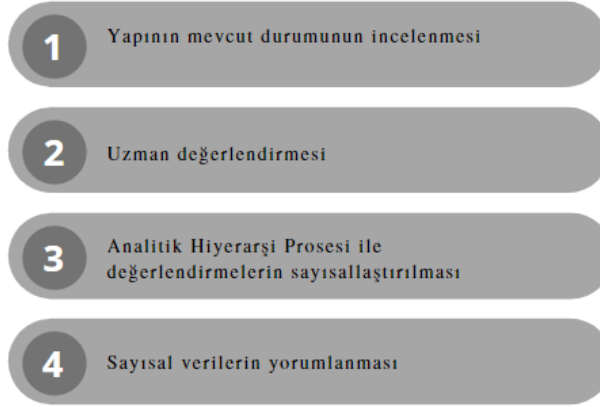
Değerlendirmenin ilk aşaması Tablo 5.7’de özetlenmiştir:

Tablo 5.7. Değerlendirmenin ilk aşaması

Değerlendirmenin ikinci aşaması Tablo 5.8’de özetlenmiştir:

Tablo 5.8. Değerlendirmenin ikinci aşaması

5.3.4. Hesaplamalar

AHP endüstri mirasına uyarlandıktan sonra hiyerarşi belirlenerek miras değerleri için (bkz. bölüm 5.1), öncelik değeri elde edilir. Bu bağlamda beş farklı miras değeri karar verici uzman mimar ve/veya iç mimar tarafından değerlendirilerek ikili karşılaştırma matrisi (yargı matrisi) oluşturulmuştur. Bu matris 10 farklı karar verici uzmanın kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri ikili karşılaştırma değerlerinden elde edilmiştir. Örnek alan olarak belirlenen AOÇ Şarap Fabrikası ve Demiryolu Hangarları'nın her ikisi içinde özgün ve mevcut durumuna ilişkin birer tane soru sorularak karşılaştırma yapılmıştır. Toplamda 4 farklı karşılaştırma matrisi elde edilmiştir. Bu bölümde örnek olarak Atatürk Orman Çiftliği Şarap Fabrikası'nın mevcut durum değerlendirmesine yönelik hesaplamalar yapılacaktır. Aynı yöntem; Demiryolu Hangarları'nın özgün ve mevcut durumunda da kullanılmıştır.

AOÇ Şarap Fabrikası'nın mevcut durumunu değerlendirmeye yönelik karar vericilere şu soru sorulmuştur. "AOÇ Şarap Fabrikası'nın mevcut durumu göz önünde bulundurularak hangi miras değeri daha önemlidir?". Karar vericiler karşılaştırma puanlarını AHP için önerilen temel ölçek olan 1-9 skalasını kullanarak vermiştir.

Değerlendirmeye katılan birden çok karar verici olduğu için ikili karşılaştırmada her bir ikili karşılaştırma değeri için tek bir değer olacağından, 1–9 aralığında verilen her bir ikili karşılaştırma değerinin çarpımının o kadar dereceden kökü alınarak tek bir değer elde edilmiştir. Yani Saaty tarafından önerilen geometrik ortalama alma yöntemi

uygulanmıştır. Bu işlemlerin sonucunda elde edilen ortak yargı matrisi Tablo 5.9'da gösterilmiştir.

Tablo 5.9. Hedefe göre ana kriterlerin çoklu karşılaştırma matrisi (ortak yargı matrisi)

	Tarihi Değer	Teknik Değer	İşlevsel Değer	Özgünlük Değeri	Sosyal Değer
Tarihi Değer	1,00	1,50	0,77	0,56	0,47
Teknik Değer	0,67	1,00	0,54	0,48	0,37
İşlevsel Değer	1,30	1,86	1,00	1,02	0,43
Özgünlük Değeri	1,78	2,08	0,98	1,00	0,53
Sosyal Değer	2,15	2,74	2,33	1,89	1,00

Ortak yargı matrisi yeniden düzenlenerek, A karşılaştırma matrisi elde edilmiştir:

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 1,50 & 0,77 & 0,56 & 0,47 \\ 0,67 & 1 & 0,54 & 0,48 & 0,37 \\ 1,30 & 1,86 & 1 & 1,02 & 0,43 \\ 1,78 & 2,08 & 0,98 & 1 & 0,53 \\ 2,15 & 2,74 & 2,33 & 1,89 & 1 \end{bmatrix}$$

$n=5$ için Rastgele İndeks = 1,11

$\lambda_{\max} = 5.02$ (Bu değer nasıl hesaplandığı ileride gösterilecektir).

$T.İ. = (\lambda_{\max} - n) / (n-1) = 0.017$ ve tutarlılık oranı

$T.O. = T.İ. / R.İ. = 0,017 / 1,11 = 0.016$, bu değer %10'un altında olduğu için yargı matrisi kendi içinde tutarlıdır. A yargı matrisi, kendi içinde tutarlılık gösterdiğinden nihai sonuca gidebilmek için bu matris kullanılarak kriterlerin öncelik veya önem sıraları elde edilebilmektedir. Bunun için Saaty (1991), tarafından geliştirilen özdeğer ve özvektör yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem üç adımdan oluşmaktadır.

Birinci adım; A matrisinin karesi alınır.

İkinci adım; A^2 matrisinin satırları toplanır ve normalizasyon işlemi yapılır.

Üçüncü adım; eğer gerekiyorsa bu işlemler tekrarlanır.

A^2 matrisi;

$$A^2 = \begin{bmatrix} 5,01 & 6,88 & 3,99 & 3,51 & 2,12 \\ 3,69 & 5,02 & 2,93 & 2,59 & 1,54 \\ 6,59 & 8,97 & 5,01 & 4,47 & 2,70 \\ 7,37 & 10,11 & 5,69 & 5 & 3,09 \\ 12,53 & 16,97 & 9,65 & 8,68 & 5,03 \end{bmatrix}$$

şeklinde elde edilir.

A^2 matrisinin satır toplamları alınarak normalizasyon işlemi yapılmıştır. Normalizasyon işlemi ile elde edilen veriler Tablo 5.10'da gösterilmiştir.

Tablo 5.10. Normalizasyon işlemi sonucu elde edilen veriler

KRİTERLER	SATIR TOPLAMLARI	NORMALLEŞTİRİLMİŞ SATIR TOPLAMLARI
Tarihi Değer	21,51	0,144
Teknik Değer	15,77	0,105
İşlevsel Değer	27,74	0,186
Özgünlük Değeri	31,26	0,209
Çevre ve Sosyal Değer	52,86	0,354

Genel Satır Toplamı: 149,14

Normalleştirme işlemi yapılırken her bir satır toplamı genel toplam değerine bölünerek sonuç elde edilir. Örneğin tarihi değer kriterinin normalleştirilmesi $21,51 / 149,14 = 0,144$ 'dür. Normalleştirilmiş değerler kriterlerin öncelik sıralamasını vermektedir. En büyük özdeğere karşılık gelen özvektör;

$w = (21,51 \ 15,77 \ 27,74 \ 31,26 \ 52,86)$ olarak bulunur.

$\lambda_{\max}$ değeri ise, aşağıdaki matris çarpımı işlemi sonucu oluşan sütun değerlerinin toplamından elde edilir. Buna göre;

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 1,50 & 0,77 & 0,56 & 0,47 \\ 0,67 & 1 & 0,54 & 0,48 & 0,37 \\ 1,30 & 1,86 & 1 & 1,02 & 0,43 \\ 1,78 & 2,08 & 0,98 & 1 & 0,53 \\ 2,15 & 2,74 & 2,33 & 1,89 & 1 \end{bmatrix} \times W = \begin{bmatrix} 0,144 \\ 0,105 \\ 0,186 \\ 0,209 \\ 0,354 \end{bmatrix} =$$

$$\text{Çarpım Matrisi} = \begin{bmatrix} 0,73 \\ 0,53 \\ 0,93 \\ 1,05 \\ 1,78 \end{bmatrix}$$

sütun matrisi elde edilir. Sütun (elemanları) toplanırsa $\lambda_{\max} = 5,02$ olduğu görülür. Buna göre kriter sayısı olan $n=5$ ile $\lambda_{\max}$ değeri birbirine oldukça yakındır. Buradan da yargıların kendi içinde tutarlı olduğu sonucuna varılabilir.

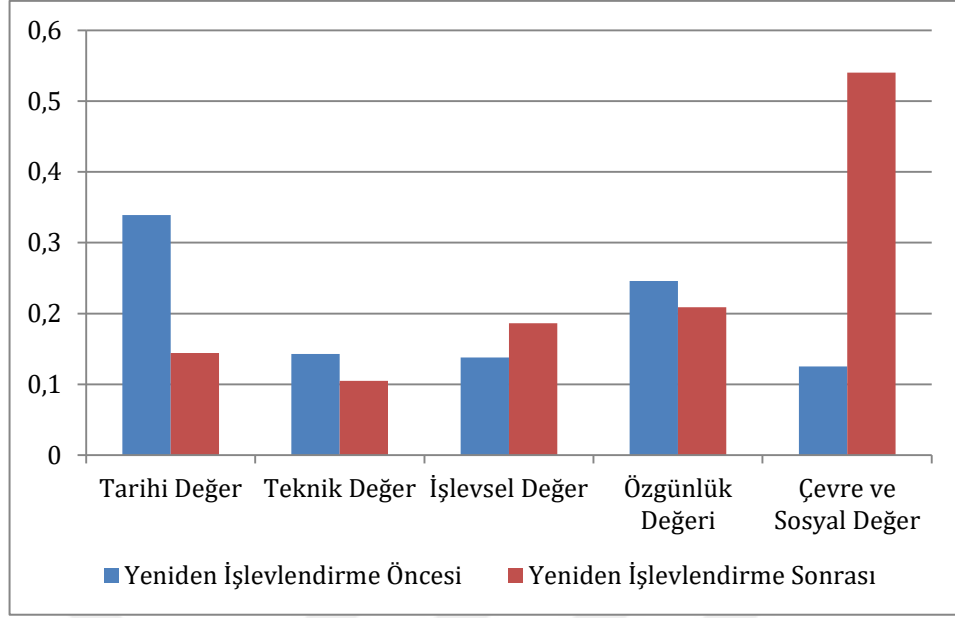
5.4. Değerlendirme Sonuçları ve Elde Edilen Veriler

Çalışma kapsamında Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da inşa edilen ve günümüzde yeni bir işlevle kullanıldığı tespit edilen iki yapının verileri kayıt edilerek sanal ortamdaki erişilebilen değerlendirme modeli oluşturulmuştur ve 10 uzman mimar ve iç mimardan değerlendirme yapmaları istenmiştir. Değerlendirmeler AHP yöntemi ile yapılmış ve sayısallaştırılmıştır.

Elde edilen sayısal veriler tablolar (Tablo 5.11) ve grafiklerle (Şekil 5.1) düzenlenmiştir.

Tablo 5.11. AOC endüstri miras değerlerinin müdahale öncesi ve sonrası katsayıları tablosu

DEĞERLER	Özgün Duruma İlişkin (Yeniden İşlevlendirme Öncesi) Değerlendirme Sonucu	Mevcut Duruma İlişkin (Yeniden İşlevlendirme Sonrası) Değerlendirme Sonucu	SONUÇ
Tarihi Değer	0,339	0,144	
Teknik Değer	0,148	0,105	
İşlevsel Değer	0,138	0,186	
Özgünlük Değeri	0,246	0,209	
Çevre ve Sosyal Değer	0,129	0,354	

Şekil 5.1. AOC Şarap Fabrikası uzman görüşleri değerlendirme sonuçları

AOC Şarap Fabrikası'nın yeniden işlevlendirme öncesi yani özgün durumundaki haliyle tarihi değeri en önemli, çevre ve sosyal değeri en az önemli olarak görülmüştür. Yapının işlevsel, çevre ve sosyal değerinde artış; tarihi, teknik ve özgünlük değerinde düşüş görülmüştür. Sonuçlardan elde edilen sayısal verilerle yeniden işlevlendirme kararı yapının en çok çevre ve sosyal değerini artırıp pozitif yönde etkilerken buna karşılık en çok tarihi değerini düşürerek negatif yönde etkilenmiştir.

Yapının özgün durumundaki tarihi değeri; geçmişte önemli bir döneme ve gelişmelere tanık olmasından dolayı yüksek iken, yeniden işlevlendirme sonrasında yapının geçmişe dönük kısıtlı bilgi vermesinden ötürü bu değer düşmüştür.

Yapının özgün durumundaki teknik değeri; yapım tekniğinin, dönem teknolojisinin daha anlaşılabilir olmasından ötürü daha yüksek iken, yeniden işlevlendirme sonrasında yapının orijinal haline müdahale edilmesi, dönem teknolojisini yansıtamaması, zaman içerisinde eklerin yapılması nedeniyle bu değer düşmüştür.

Yapının özgün durumundaki işlevsel değeri; renk, doku, ışık gibi estetik değerlerden uzak olması nedeniyle daha düşük iken, yeniden işlevlendirme sonrasında kullanılan aydınlatma elemanlarıyla daha dramatik havanın yakalanmış olması, iç mekân düzeninin ihtiyaca yönelik iyileştirilmesinden dolayı bu değer yükselmiştir.

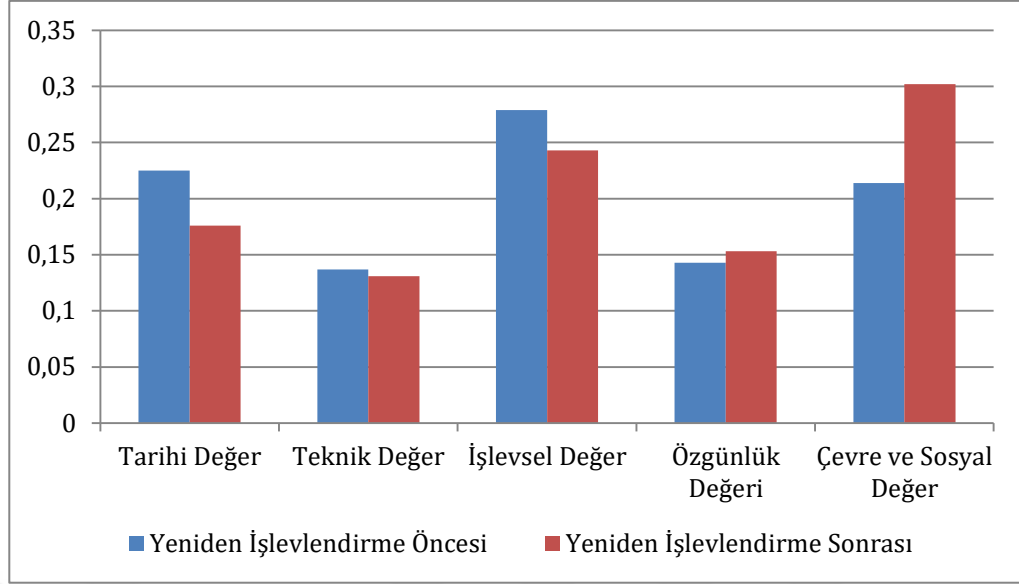
Yapının özgün durumdaki özgünlük değeri; yapısal elemanlar olarak incelenen temel birimlerin müdahale görmemiş olmasından ötürü daha yüksek iken, yeniden işlevlendirme ile birlikte günümüz teknolojisinden yararlanarak sağlamlaştırma, güçlendirme uygulamalarından dolayı bu değer düşmüştür.

Yapının özgün durumdaki çevre ve sosyal değeri; çevresi ile olan etkileşimin minimum olmasından ötürü düşük iken; yeniden işlevlendirme sonrasında yapı ile birlikte çevresinin de kent yaşamına yeniden kazandırılması ve sosyal bir alan yaratılmasından ötürü bu değer yükselmiştir.

Demiryolu Hangarları'nın değerlendirme sonuçlarından elde edilen sayısal veriler tablolar (Tablo 5.12) ve grafiklerle (Şekil 5.2) düzenlenmiştir. Demiryolu Hangarları'nın yeniden işlevlendirme öncesi yani özgün durumundaki haliyle teknik değeri en önemli, çevre ve sosyal değeri ise en az önemli olarak görülmüştür. Yapının işlevsel, özgünlük, çevre ve sosyal değerinde artış; tarihi ve teknik değerinde düşüş görülmüştür. Sonuçlardan elde edilen sayısal verilerle yeniden işlevlendirme kararı yapının en çok çevre ve sosyal değerini artırıp pozitif yönde etkilerken buna karşılık en çok teknik değerini düşürerek negatif yönde etkilenmiştir.

Tablo 5.12. Demiryolu Hangarları endüstri miras değerlerinin müdahale öncesi ve sonrası katsayıları tablosu

DEĞERLER	Özgün Duruma İlişkin (Yeniden İşlevlendirme Öncesi) Değerlendirme Sonucu	Özgün Duruma İlişkin (Yeniden İşlevlendirme Sonrası) Değerlendirme Sonucu	SONUÇ
Tarihi Değer	0,190	0,102	
Teknik Değer	0,257	0,118	
İşlevsel Değer	0,214	0,291	
Özgünlük Değeri	0,215	0,235	
Çevre ve Sosyal Değer	0,123	0,266	

Şekil 5.2. Demiryolu Hangarları uzman görüşleri değerlendirme sonuçları

Yapının özgün durumdaki tarihi değeri; geçmişte önemli bir döneme ve gelişmelere tanık olmasından dolayı yüksek iken, yeniden işlevlendirme sonrasında yapının geçmişe dönük kısıtlı bilgi vermesinden ötürü bu değer düşmüştür.

Yapının özgün durumundaki teknik değeri; yapım tekniğinin, dönem teknolojisinin daha anlaşılabilir olmasından ötürü daha yüksek iken, yeniden işlevlendirme sonrasında yapının orijinal haline müdahale edilmesi, dönem teknolojisini yansıtamaması, zaman içerisinde eklerin yapılması nedeniyle bu değer düşmüştür.

Yapının özgün durumdaki işlevsel değeri; renk, doku, ışık gibi estetik değerlerden uzak olması nedeniyle daha düşük iken, yeniden işlevlendirme sonrasında iç mekân düzeninde ihtiyaçlara cevap verebilir nitelikte olması nedeniyle bu değer artmıştır.

Yapının özgün durumdaki özgünlük değeri daha düşük iken, yeniden işlevlendirme ile bu değer artmıştır. Özellikle yapıya yeni bir ek yapılması ve eski ile yenin başarılı bir şekilde bütünleştirilmesinden ötürü özgünlük değeri artmıştır.

Yapının özgün durumdaki çevre ve sosyal değeri; çevresi ile olan etkileşimin minimum olmasından ötürü düşük iken; yeniden işlevlendirme sonrasında yapı ile birlikte çevresinin de kent yaşamına yeniden kazandırılması ve sosyal bir alan yaratılmasından ötürü bu değer yükselmiştir. Özellikle yeni işleviyle birlikte sosyal ve kültürel aktivitelere ev sahipliği yapan Cer Modern Sanat Merkezi; eski imajından

sıyılarak kullanılabilir, çevresiyle sosyal bir bütünlük içinde olan “yaşayan mekân” haline gelmiştir.

6. SONUÇ

Endüstri mirasının korunması konusunda uygulanan yanlış müdahale kararları en çok mirasın sahip olduğu değerleri etkilemekte ve miras değerlerinin zarar görmesine veya yitirilmesine neden olmaktadır. Türkiye’de endüstri mirasının korunması konusunda yapılan çalışmalarda; endüstri mirası ile ilgili karar verme sürecindeki eksiklerden kaynaklanan yanlış müdahale kararları, uygun olmayan müdahale türleri gibi nedenlerle endüstri mirasımız günden güne yok olmaktadır. Endüstri miras bilincinin oluşmadan önceki yıllarda; zaten sayıları az olan yapıların bilgisizlik sebebiyle harap olup yıkıldığı yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur.

Bu tez çalışması ile yeniden işlevlendirilen endüstri mirası örnekleri üzerinden; Analitik Hiyerarşi Prosesi araç olarak kullanılarak endüstri mirasının sahip olduğu kültürel miras değerlerinin ağırlık dereceleri ve öncelik sıralamaları uzman katkısı ile elde edilmiştir. Bu değerlerin; bir endüstri yapısına yönelik yeniden işlevlendirme kararı ile arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Burada amaç; endüstri yapılarının özgün kimlikleri ile yeniden işlevlendirme doğrultusunda geliştirilen koruma uygulamaları arasında sayısal verilere dayanan bir karar sistemi oluşturmaktır.

Endüstri mirasının sahip olduğu miras değerlerinin önem sıralamasının elde edilmesi, gelecek müdahalelere de yön vermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Günümüze ulaşabilen endüstri yapıları için “korunması gereken değer” algısının yerleşmesi ve hayatın içine katılarak gelecek uygulamalarda öncelik verilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında, korumaya değer endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesinde uygulanan mekânsal müdahalelerde miras değerlerinin de değiştiği ortaya konmuştur. Asıl dikkat edilmesi gereken nokta; yeniden işlevlendirme esnasında yapılan müdahalelerin yapıyı özgün kılan değerlerinin, ilginç özelliklerinin, donanımlarının, somut ve somut olmayan değerlerinin de korunarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesidir. Bu amaçla çalışma kapsamında, miras değerlerinin sistematik bir bütün olarak değerlendirilmesi konusuna bir öneri getirilmiş; getirilen öneri Ankara’da yeniden işlevlendirilen endüstri yapılarından, AOÇ Şarap Fabrikası ve Demiryolu Hangarları örnekleri üzerinde incelenmiştir. Sırasıyla Atatürk Müze ve Sergi Salonu ve Cer Modern Sanat Merkezi olarak işlevlendirilen bu sanayi yapıları topluma tekrar

kazandırılmıştır. Yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanılmaları sürdürülebilir olmaları açısından önemlidir. Yapılar üzerinde uygulanan değerlendirme modeliyle; endüstri mirası değerlerinden özellikle tarihi ve teknik değerın zayıfladığı buna karşılık sosyal ve çevre değerinin arttığı tespit edilmiştir.

2011 yılında kabul edilen ICOMOS Dublin İlkeleri'nde endüstri mirası alanlarının ve/veya yapılarının sürdürülebilir kullanımının yönetiminde kültür mirası değerinin dikkate alınması ve saygı görmesi için uzman katkısına gerek olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada, hassasiyetle ele alınması gereken bir konu olan miras değerleri ve önem derecelerinin belirlenmesinde, AHP yönteminin kullanılmasıyla kısa sürede geniş çerçevede bir uzman grubun bilgi ve deneyim aktarımı gerçekleşmiştir.

Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulguların, korumaya değer endüstri yapılarına uygulanacak müdahalelerin seçimine, yeniden işlevlendirilen endüstri mirasının değerlendirilmesi alanında yapılan çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2002). 20.yüzyılın mimari ve endüstri mirasının korunması sempozyumu. *Mimarlık*, (308), 42–43.
- Akbelege, C. (2004). *Haliç ve çevresinde yeniden işlevlendirilen sanayi yapılarının çevre halkla etkileşimi bağlamında incelenmesi ve Silahtarağa Elektrik Santrali için öneriler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aktüre, S. (1978). *19. yüzyıl sonunda Anadolu kenti mekânsal yapı çözümlemesi*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Alpagut, L. (2010). Atatürk Orman Çiftliği'nde geleneksel bir yapı: Bira Fabrikası Hamamı. *Folklor/Edebiyat*, 16 (63), 29–52.
- Altınoluk, Ü. (1998). *Binaların yeniden kullanımı*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Altınoluk, Ü. (2000). Dosya: endüstri arkeolojisi kapsamındaki binalarda işlev dönüşümü. *Mimarlık*, (292), 7–8.
- Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Arşivi, tarihsiz.
- Ankara Valiliği Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2011). *Ankara Rehberi*. Ankara.
- Asıliskender, B. (2002). *Cumhuriyet'in ilk yıllarında mimaride 'modern kimlik' Arayışı; Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aydoğan, Ö. (2012). *Atatürk Orman Çiftliği arazilerinin değişen kullanımları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktar, A.N. (2016). Başkent Ankara'da cumhuriyet sonrası yaşanan büyük değişim: Modern yaşam kurgusu ve modern mekânlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 67–80.
- Boratav, K. (2011). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2009*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bostancı, F. (1989). *Korunması gerekli tarihi kentsel dokulardaki bozulma nedenleri ve İskilip Çarşı Mahallesi'nde örneklenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Büyükarslan, B. ve Güney, E. D. (2013). Endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilme süreci ve İstanbul Tuz Ambarı örneği. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 31-58.
- Cengizkan, A. (2002b). *Modernin saati*. Ankara: Mimarlar Derneği Yayınları.
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın ilk planı 1924-1925 Lörcher Planı*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Cengizkan, M. (2002a). Endüstri arkeolojisinde mimarlığın yeri: Sanayinin terkettiği alanlarda "Yeniden-Mimari". *Mimarlık*, (308), 40.
- Chandran, B., Golden, B., ve Wasil, E. (2005). Linear programming models for estimating weights in the analytic hierarchy process. *Computers & operations Research*, (32), 2235–2254.
- Cırık, U. (2005). Ankara'nın ilk endüstri bölgesi - kaybolan tarih. *Planlama*, (4), 84–93.
- DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu Sekreteryası (2002), Modern mimarlık ürünlerinin korunması amaçlı yeni örgüt: docomomo.tr, *Mimarlık*, (307), 12-13.
- Edelblutte, S. (2006). Industrial landscapes between originality and banality. *XIII TICCIH International Congress Industrial heritage and urban transformation. Productive territories and industrial landscape*, Roma: Michigan Technological University, s.172-178.
- Engin, H.E. (2009). *Tarihi yapıların yeniden kullanımında iç mekâna etkilerin incelenmesi için bir yöntem önerisi: İstanbul endüstri yapıları örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Eraydın A. ve Köroğlu B.A. (2005). Ulus devlet başkentliğinden küresel ekonominin düğüm noktası olmaya uzanan yapısal dönüşüm. T. Şenyapılı (Ed.), *Cumhuriyet'in 'Ankara'sı' içinde* (266-285). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş.
- Erdoğan, A., Günel, G. ve Kılıcı, A. (2008). *Ankara tarihi ve kültür dizisi:2 Osmanlı'da Ankara*. (2.Baskı). Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı.

Erdoğan, A., Günel, G. ve Narince, M. (2007). *Ankara tarihi ve kültür dizisi:4 Cumhuriyet ve Başkent Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.

Falconer, K. (2005). Industrial archaeology goes universal, *Industrial Archaeology Review*, XXVII (1), 23-26.

Göçer, P.Ö. (2003). Devingen toplum esnek mekânlar ister, *Arredamento Mimarlık*, (02), 80-83.

Günay, B. (2005). Ankara çekirdek alanın oluşumu ve 1990 Nazım Planı hakkında bir değerlendirme. T. Şenyapılı (Ed), *Cumhuriyet'in Ankara'sı* içinde (s. 80-81). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş.

Hacımenni, E. (1998). *Analitik hiyerarşi süreci ve bilişim teknolojisi kararlarında uygulanması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

http-1:<https://ticcih.org/countries/> (Erişim tarihi:17.06.2019)

http-2:<https://www.erih.net/> (Erişim tarihi:17.06.2019)

http-3:<http://www.e-faith.org/> (Erişim tarihi: 02.09.2019)

http-4:<http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Avrupa-Endustriyel-Miras-Koruma-90-20-COE%2C-1990.pdf> (Erişim tarihi:22.11.2019)

http-5:<https://whc.unesco.org/en/list/> (Erişim tarihi: 02.09.2019)

http-6:<http://www.ankara.bel.tr/files/6513/4726/6062/2-tarihce.pdf> (Erişim tarihi: 09.06.2019)

http-7:<https://www.aoc.gov.tr/Portal/Geziyerlerimiz/ataturk-orman-ciftligi-muze-ve-sergi-salonu/37> (Erişim tarihi:19.09.2019)

http-8: <http://tdk.gov.tr/> (Erişim tarihi:19.09.2019)

http-9: https://archnet.org/sites/7130/media_contents/85867 (Erişim tarihi:14.10.2019)

http-10:<http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=2110> (Erişim tarihi:11.04.2019)

- ICOMOS, TICCIH. (2013). *Industrial and Mining Landscapes within World Heritage Context*.
- ICOMOS. (1999). The Burra Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance.
- ICOMOS. (2011). *Endüstri mirası siteleri, yapıları, alanları ve peyzajlarının korunması için ICOMOS-TICCIH Ortak İlkeleri*.
- İncirlioğlu, G. (1991). Sütlüce mezbahası. *Arkitekt*, (3), 68-72.
- Kandemir, S. (1932). *Ankara vilayeti*. Ankara: Türk Maarif Cemiyeti Neşriyatı.
- Kaşlı, B. (2009). *İstanbul'da yeniden işlevlendirilen korumaya değer endüstri yapıları ve iç mekân müdahaleleri: Santral İstanbul Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Keskinok, Ç. (2005). Bir özgürleşme tasarısı olarak AOÇ, *Bir çağdaşlaşma öyküsü, cumhuriyet devriminin büyük eseri Atatürk Orman Çiftliği* içinde. Ankara: Koleksiyoncular Derneği.
- Kılınç, A. (2009). *Value assessment for industrial heritage in Zonguldak*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kıraç, A.B. (2001). *Türkiye'deki tarihi sanayi yapılarının günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmeleri konusunda bir yöntem araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Mimarşinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM) Kütüphanesi ve Arşivi, tarihsiz.
- Korumaz, A. (2015). *Kültürel miras yönetiminde karar destek sistemlerinin kullanımına yönelik bir model önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Köksal, T.G. (2005). İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Köksal, T.G. (2012). Endüstri mirasını koruma ve yeniden kullanım yaklaşımı.

Güney mimarlık, (8), 18-23.

Kuruüzüm, A. ve Atsan, N. (2001). Analitik hiyerarşi yöntemi ve işletmecilik alanındaki uygulamaları. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (1), 83-105.

Kürel, E. (2013). *Ankara endüstri mirasının (1925-1963) belgelendirilmesi, haritalandırılması ve ön değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Lee, A.H., Chen, H.H., ve Kang, H.Y. (2009). Multi-criteria decision making on strategic selection of wind farms. *Renewable Energy*, 34(1), 120-12.

Loures, L. (2008). Post-industrial landscapes: dereliction or heritage?. *1st WSEAS International Conference on Landscape Architecture*, (08), 23-28.

Madran, E. ve Kılınç, A. (2008). Endüstri mirasının korunması ve değerlendirilmesi atölye sonuçları. *Korumada Yeni Tanımlar Yeni Yavramlar "Endüstri Mirası"*, Zonguldak 6- 7 Nisan 2007. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.

Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınevi.

Müderrişoğlu, A. (1990). *Kurtuluş Savaşının mali kaynakları*. Ankara: Bilgi Yayınları.

Orbaşlı, A. (2008). *Architectural conservation: principles and practice*. Oxford: Blackwell.

Owen, R. ve Pamuk, Ş. (1998). *20.yüzyılda Ortadoğu ekonomileri tarihi*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Öztoprak, İ. (2006). *Atatürk Orman Çifliği'nin tarihi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Plan açıklama notları. (2006). *2023 Başkent Ankara Nazım Plan Notları*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Saaty, T. (1980). *The analytic hierarchy process*. New York: McGraw-Hill.

Saaty, T. (1991). Some mathematical concepts of the analytic hierarchy process. *Behaviormetrica*, (29), 1-9.

- Saaty, T. (1999). *The seven pillars of the analytic hierarchy process*. Mervis Hal: Pittsburgh
- Saner, M. (2003). Ankara'da eski sanayi bölgesinin dönüşümü ve politik aktörler. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, s.368-377.
- Saner, M. (2012). Endüstri mirası : kavramlar, kurumlar ve Türkiye'deki yaklaşımlar. *Planlama Dergisi*, 1-2 (52), 53-66.
- Scholl, A.,Manthey,L., Helm. R. ve Steiner. M. (2005). Solving multiattribute design problems with analytic hierarchy process and conjont analysis: An empirical comparision. *European Journal of Operational Research*, (164), 760-777.
- Serin, N. (1963). *Türkiye'nin sanayileşmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Stratton, M. (2000). *Industrial buildings conservation and regeneration*. Londra: E & FN Spon.
- Tankut, G. (1990). *Bir başkentin imarı Ankara (1929–1939)*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Tanyeli, G. (2000). Endüstri arkeolojisi yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi, *Domus m*, (8), 50-51.
- Tayyar, N., Akcanlı, F., Genç, E., ve Erem, I. (2014). BİST'e kayıtlı bilişim ve teknoloji alanında faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarının analitik hiyerarşi prosesi (AHP) ve gri ilişkisel analiz (GİA) yöntemiyle değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (61), 19-40.
- Tekeli, İ. (1980). Türkiye'de kent planlamasının tarihsel kökenleri. *Türkiye'de İmar Planlaması, Seminer Bildirileri (17-18 Mayıs 1979)*, Ankara: Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı, ODTÜ, s.8-111.
- Tekeli, İ. (1986). *Ankara 1995'den 2015'e*. Ankara: EGO Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tekeli, İ., Şenyapı, T. ve Güvenç, M. (1991). Ankara'da tarih içinde sanayinin gelişimi ve mekânsal farklılaşması. İ.Tekeli (Ed.), *Ankara'da sanayi üretiminin tarihsel gelişim süreci ve mekânsal örgütlenme biçimlerine ilişkin çözümler* içinde (s.129-167). Ankara: Milli Prodüktivite Yayınları.

- The Foundation for the Preservation of Industrial Monuments and Historical Culture (SIG). (2017). Ruhrgebiet industrial cultural landscape: Draft statement of outstanding universal value. Proposal for an update of the german tentative list for UNESCO World Heritage. Dortmund: SIG.
- TICCIH, (2003). The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage, *The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage (TICCIH)*.
- Tokgöz, E. (2007). *Türkiye'nin iktisadi gelişme tarihi (1914-2007)*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Tolga, H.B. (2006). *Endüstriyel alanların dönüşümü, kentsel mekâna etkileri: Beykoz Kundura ve Deri Fabrikası için bir dönüşüm senaryosu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Trinder, B. (1980). Ironbridge: Industrial archaeology in England. *Archaeology*, 33 (1), 44-52.
- Tülücü, T. A. (2007). *Adana kenti tarihi endüstri yapılarının yapısal analiz ve korunmaları için yöntem araştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Uğursal, S. (2011). *Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank Basma Sanayi yerleşkesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. Paris.
- Uygur, Ö. (2009). Ankara yeni bir kültür merkezine kavuşmak üzere-vagon bakım atölyelerinden çağdaş sanat galerisine. *Serbest Mimar*, (04), 42-47.
- Vacharopoulou, K. (2005). Conservation and management of archaeological monuments and sites in greece and Turkey: A value-based approach to anastylosis. *Papers from the Institute of Archaeology*, (16), 72-87.
- Vardar, A. (1989). Başkent'in ilk planları. *Planlama*, 89 (2-3-4), 38-50.

- Vargas, L. G. (1990). An overview of the analytic hierarchy process and Its applications. *European Journal Of Operational Research*, (48), 2-8.
- Wehdorn, M. (1985). The industrial and technical built heritage in the northern states of Europe, First part. *Architectural heritage reports and studies situation of the technical and industrial built heritage in Europe*, içinde (3- 58). Strasbourg: Council of Europe
- Yıldırım, N. (2007). *Endüstri arkeolojisi kavramı ve Tire'de bulunan endüstri yapılarının endüstri arkeolojisi kapsamında incelenmesi, yeni "İşlev" önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yırtıcı, H. (2009). *Çağdaş kapitalizmin mekânsal örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zahedi, F. (1986). The analytical hierarchy process - a survey of the method and its applications. *Interfaces*, 16 (4), 96-108.

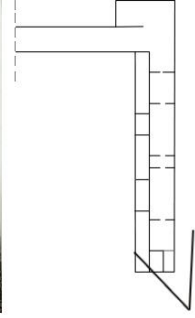

EKLER

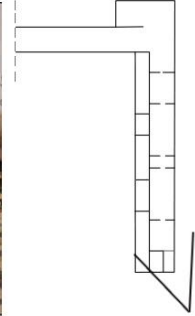
EK-1. Atatürk Müze ve Sergi Salonu özgün ve mevcut durumuna ilişkin görseller

Güneybatı Cephe Fotoğrafl - Özgün Durumu-

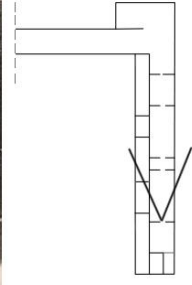
Güneybatı Cephe Fotoğrafl - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu-

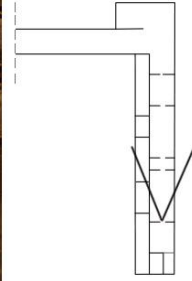
EK-1.Atatürk Müze ve Sergi Salonu özgün ve mevcut durumuna ilişkin görseller
(Devam)

İç Mekan Fotoğrafi - Özgün Durumu-

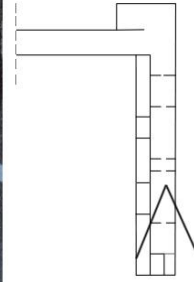
İç Mekan Fotoğrafi - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu-

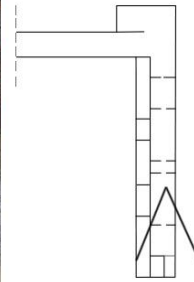
EK-1. Atatürk Müze ve Sergi Salonu özgün ve mevcut durumuna ilişkin görseller
(Devam)

İç Mekan Fotoğrafı - Özgün Durumu-

İç Mekan Fotoğrafı - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu-

EK-1.Atatürk Müze ve Sergi Salonu özgün ve mevcut durumuna ilişkin görseller
(Devam)

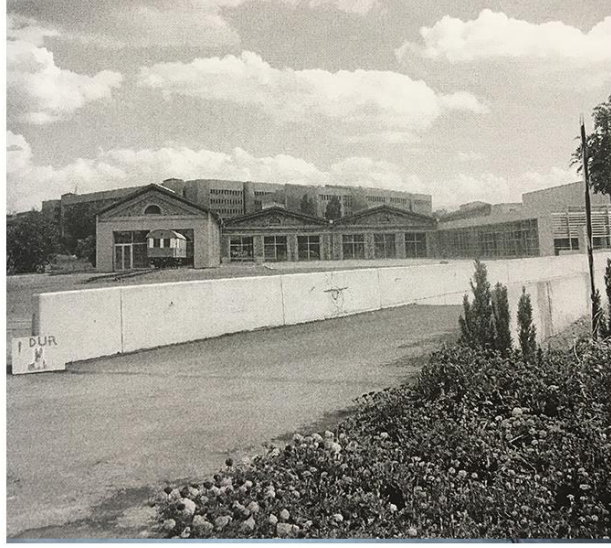
İç Mekan Fotoğrafi - Özgün Durumu-

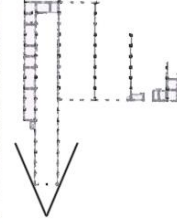
İç Mekan Fotoğrafi - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu-

EK-2.Demiryolu Hangarları özgün ve mevcut durumuna ilişkin görseller

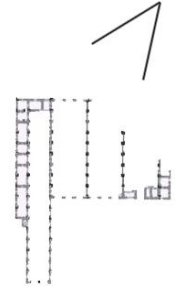
Kuzeybatı Cephe Fotoğrafi - Özgün Durumu-

Kuzeybatı Cephe Fotoğrafi - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu-

EK-2.Demiryolu Hangarları özgün ve mevcut durumuna ilişkin görseller
(Devam)

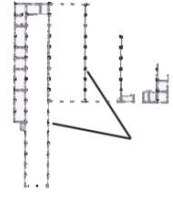

Güneydoğu Cephe Fotoğrafi - Özgün Durumu-

Güneydoğu Cephe Fotoğrafi - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu-

EK-2.Demiryolu Hangarları özgün ve mevcut durumuna ilişkin görseller
(Devam)

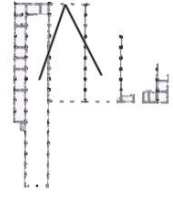

Kuzeydoğu Cephe Fotoğrafi - Özgün Durumu-

Kuzeydoğu Cephe Fotoğrafi - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu-

EK-2.Demiryolu Hangarları özgün ve mevcut durumuna ilişkin görseller
(Devam)

İç Mekan Fotoğrafi - Özgün Durumu-

İç Mekan Fotoğrafi - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu-

EK-2.Demiryolu Hangarları özgün ve mevcut durumuna ilişkin görseller
(Devam)

İç Mekan Fotoğrafi - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu (Yeni Eklenen Yapı)-

İç Mekan Fotoğrafi - Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Durumu (Yeni Eklenen Yapı)-

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Büşra BULUT
Yabancı Dil : İngilizce
Doğum Yeri ve Yılı : Kayseri/1994
E-posta : busrabulutim@gmail.com

Eğitim ve Mesleki Geçmiş

- 2012-2016, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü
- 2017-2020, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Koruma Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı